

Milda Ališauskienė

Donatas Glodenis

**IŠŠŪKIAI RELIGINEI ĮVAIROVEI LIETUVOJE:
RELIGINIŲ MAŽUMŲ PERSPEKTYVA**

Mokslo studija

Naujųjų religijų tyrimų ir informacijos centras

Vilnius, 2013

Projektas finansuotas pagal 2007–2013 m. Europos Sąjungos užimtumo ir socialinio solidarumo programą (PROGRESS).

Šią programą įgyvendina Europos Komisija. Programa sukurta siekiant finansiškai paremti užimtumo, socialinių reikalų ir lygių galimybių srities Europos Sąjungos tikslų įgyvendinimą ir taip prisidėti prie strategijoje „Europa 2020“ nustatytų šios srities tikslų įgyvendinimo.

Septynerius metus trunkanti programa skirta visiems suinteresuotiesiems subjektams, kurie gali padėti rengti tinkamus ir veiksmingus užimtumo ir socialinės srities teisės aktus ir politiką 27 ES valstybėse narėse, ELPA ir EEE šalyse, ES šalyse kandidatėse ir narystės ES siekiančiose šalyse.

Daugiau informacijos: <http://ec.europa.eu/progress>.

Projekto dalyviai:

Doc. dr. Milda Ališauskienė (vadovė) (Vytauto Didžiojo universitetas)

Donatas Glodenis

Edgaras Navikauskas

Mokslo studijos autoriai:

Doc. dr. Milda Ališauskienė (įvadas, 1, 2, 3, 4.1, 5 skyriai, apibendrinimas ir išvados)

Donatas Glodenis (1, 4.2, 5 skyriai)

Recenzantai:

Prof. dr. Audrius Beinorius, Vilniaus universitetas

Doc.dr. Jolanta Kuznecovienė, Vytauto Didžiojo universitetas

Mokslo studija apsvarstyta ir rekomenduota leidybai:

Vytauto Didžiojo universiteto Sociologijos katedros posėdyje 2013-01-24, protokolo Nr. 2013-01-24-01.

Vytauto Didžiojo universiteto Socialinių mokslų fakulteto tarybos posėdyje 2013-01-31, protokolo Nr. 14-4.

ISBN 978-609-95627-0-4 (internetinis)

© Milda Ališauskienė, 2013

© Donatas Glodenis, 2013

© VŠĮ „Naujųjų religijų tyrimų ir informacijos centras“, 2013

© Vytauto Didžiojo universitetas, 2013

Padėka

Mokslo studijos autoriai dėkoja visiems dalyvavusiems religinių mažumų bendruomenių narių apklausoje ir padėjusiems ją atlikti bei analizuoti duomenis. Ypatingą padėką reiškiame kolegai iš Naujųjų religijų tyrimų ir informacijos centro Arnoldui Matijošiui, VDU Sociologijos katedros studentėms Vestai Brizickajai, Ievai Liutkevičiūtei, Anželikai Romaško, Gintarei Markauskaitei ir „Tikėjimo žodžio“ bendruomenės narei Elenai Kaminskienei.

Mokslo studijos autorė Milda Ališauskienė dėkoja JAV ambasadai Lietuvoje ir JAV Valstybės departamentui už suteiktą galimybę 2011 m. studijuoti Jungtinių Amerikos Valstijų religinio pliuralizmo institute. Studijos JAV suteikė vertingų žinių religinės įvairovės tyrimui Lietuvoje.

Turinys

Įvadas	5
1. Religinė įvairovė kaip šiuolaikinės visuomenės tikrovė	9
1.1. Religinės įvairovės problema	9
1.2. Religinis pliuralizmas JAV: siekiant svajonės išsipildymo	12
2. Religinės mažumos Lietuvoje.....	19
2.1. Religinis Lietuvos žemėlapis	19
2.2. Religijos laisvės Lietuvoje prielaidos	20
2.3. Bažnyčios ir valstybės santykiai Lietuvoje.....	21
2.4. Naujosios religijos ir Lietuvos visuomenė	25
2.5. Lietuvos visuomenės nuomonė apie naująsias religijas	28
2.6. Žiniasklaida ir naujosios religijos	33
3. Empirinio tyrimo metodas ir respondentai	35
4. Empirinio tyrimo rezultatai.....	40
4.1. Diskriminacijos dėl religijos problema Lietuvoje: religinių mažumų narių perspektyva ...	40
4.2. Diskriminacijos dėl religijos subjektyvios patirtys ir jų socialiniai kontekstai	47
5. Apibendrinimas ir išvados	56
Rekomendacijos.....	59
Literatūra.....	60
1 priedas.....	63
2 priedas.....	73

Išvadas

Religinė įvairovė nėra naujas socialinis reiškinys, dauguma visuomenių su juo susidūrė. Vis dėlto vykstant globaliems procesams religinė įvairovė tampa ypatingu iššūkiu, pokomunistinėse visuomenėse – dėl daugiau nei penkiasdešimt metų trukusio mokslinio ateizmo monopolio viešojoje erdvėje. Lietuvos visuomenė šiuo aspektu – ne išimtis, nes su religinės įvairovės keliamais iššūkiais susidurta prieš du dešimtmečius žlugus Sovietų Sąjungai ir susiformavus naujoms religijos laisvės sąlygoms.

2011 m. gyventojų surašymo duomenimis, 77,3 proc. gyventojų teigė esantys Romos katalikai, 4,1 proc. – stačiatikiai, 0,8 proc. – sentikiai, 0,6 proc. – evangelikai liuteronai, 0,2 proc. – reformatai. Kitų religijų atstovai sudarė 0,9 proc. Lietuvos gyventojų. 6,1 proc. Lietuvos gyventojų nurodė nepriklausantys jokiai religinei bendruomenei. 10 proc. Lietuvos gyventojų nenurodė, kokia religinei bendruomenei priklausė. Lyginant šiuos duomenis su 2001 m. gyventojų surašymo duomenimis matyti, kad nepriklausančių jokiai religinei bendruomenei dalis sumažėjo nuo 9,5 proc. iki 6,1 proc. 2011 m. išaugo nenurodančių, kokiai religinei bendruomenei priklauso, dalis – nuo 5,4 proc. iki 10 proc. 2001 m. Lietuvos gyventojų surašymo metu Lietuvoje tradicinėmis nelaikomoms religinėms bendruomenėms save priskyrė 0,36 proc. Lietuvos gyventojų, o 2011 m. – 0,49 proc. Lietuvos gyventojų, – nors tai yra nedidelis pokytis vertinant visą populiaciją, šios bendruomenės kartu išaugo 57 proc.

Religinės įvairovės problemą Lietuvoje analizavo Milda Ališauskienė, Ingo W. Schröderis (2011) ir kiti autoriai, remdamiesi etnografiniais religijų tyrimais miesto ir kaimo vietovėse, stebėjimais religinių mažumų bendruomenėse, analizuodami šių bendruomenių narių naratyvus. Jie priėjo prie išvados, jog katalikybė Lietuvoje tapo diskurso apie religiją ir moralę pagrindu, tad kalbėti apie religinę įvairovę ir sekuliarizmą galima tik šiame diskurse. Vadinasi, katalikybė Lietuvoje yra tapusi tam tikru fonu bet kurioms religijos raiškos formoms bei jų interpretacijai šioje visuomenėje. Visos religijos visuomenėje vertinamos per santykį su katalikybe. Labiau išskirtinių sąlygų sulaukia vadinamosios *tradicinės* religinės bendruomenės, tačiau kai kuriais atvejais ir jos pasijunta katalikybės šešėlyje. Tokiame kontekste sudėtinga kalbėti apie religinės įvairovės priėmimą apskritai.

Kitame tyrime, kuriame paliečiama religinės įvairovės priėmimo šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje problema, buvo aptarta tolerancija ir daugiakultūris ugdymas bendrojo lavinimo mokyklose (Reingardė, Vasiliauskaitė, Erentaitė, 2010). Šis tyrimas leido pažvelgti į švietimo sistemos dalyvių – pedagogų ir mokinių nuostatas kitaip tikinčiųjų atžvilgiu. Sudėtinė tyrimo dalis – kokybinė vadovėlių turinio analizė atskleidė, kaip nuostatos kitaip tikinčiųjų atžvilgiu pristatomos bendrojo lavinimo mokyklose. Paašškėjo, kad vadovėliuose gana dažnai pasitaiko

neigiamo požiūrio į kai kurias religijas apraiškų, privilegijuojama viena – Romos katalikų bažnyčia, perteikiamas religiškai homogeniškos Lietuvos visuomenės vaizdinys. Kai kuriais atvejais pastebima tendencija „tapatinti etninę (etninius lietuvius), politinę (Lietuvos valstybę) ir religinę (Romos katalikų) bendruomenes“ (Reingardė, Vasiliauskaitė, Erentaitė, 2010, 91). Tokios tendencijos, anot tyrimo autorių, nederą su demokratiniais principais ir daugiakultūrio ugdymo programa.

2007 m. Diskriminacijos dėl religijos ir įsitikinimų Lietuvoje tyrimo duomenys parodė, kad apie 80-čiai proc. Lietuvos gyventojų būdingos neigiamos nuostatos įvairių religinių ir pasaulėžiūrinių grupių atžvilgiu¹. Mažiausiai tokių nuostatų užfiksuota tradicinių krikščionių bendruomenių atžvilgiu (apie 14–15 proc.), gerokai daugiau – alternatyvių pasaulėžiūrinių judėjimų (ateistų, pagonių, dvasinio savęs tobulinimo grupių) atžvilgiu (53–63 proc.), ir dar daugiau (74–80 proc.) respondentų nurodė, kad nereikėtų užtikrinti pagrindinių pilietinių teisių (tokių kaip žodžio, susirinkimų laisvės, teisės į darbą) įvairių naujųjų religinių judėjimų nariams.

Remiantis 2007 m. Diskriminacijos dėl religijos ir įsitikinimų Lietuvoje tyrimo kokybinės dalies duomenimis, įvairių religinių bendruomenių atstovai patiria diskriminaciją dėl savo religijos artimiausioje (šeimos ir draugų) aplinkoje, švietimo įstaigose, darbovietėse, savivaldybės ir valstybės institucijose. Interviu analizė atskleidė, kad informantai buvo diskriminuojami savo esamų arba potencialių darbdavių, o besimokantys informantai – savo mokslo įstaigų vadovų. Dalis informantų teigė buvę diskriminuojami žiniasklaidos ir svarstė apie Katalikų bažnyčios vaidmenį juos diskriminuojant.

Tačiau iš Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos veiklos ataskaitų matyti, kad skundai dėl diskriminavimo religijos pagrindu (įskaitant skundus dėl diskriminavimo įsitikinimų ir pažiūrų pagrindu) tesudarė apie 1 proc. visų skundų, kuriuos per visą savo veiklos laikotarpį gavo ši tarnyba². Manytina, kad šie duomenys neatskleidžia realios situacijos Lietuvoje, todėl klausimas, kokia yra tikroji religinių mažumų bendruomenių padėtis, itin aktualus.

Iki šiol atliktuose tyrimuose patys religinių mažumų bendruomenių nariai būdavo apklausiami itin retai ir epizodiškai, todėl tyrimai negalėdavo atskleisti šių bendruomenių situacijos iš įvairių pusių. Tad galima pagrįstai kelti klausimą apie religinių mažumų bendruomenių realią padėtį, nes, turimais duomenimis, Lietuvoje jos tarsi nematomos. Taip pat kyla klausimas, ar valstybės institucijos yra pasirengusios ir turi užtektinai kompetencijos saugoti religijos laisvę bei ginti religines mažumas nuo diskriminacijos. Be to, jau atliktų tyrimų rezultatai leidžia kalbėti apie

¹ Tyrimą atliko Naujųjų religijų tyrimų ir informacijos centras kartu su Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centru „Vilmorus“ Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos užsakymu, vykdydami programą „2007 – lygių galimybių metai visiems“. Tyrimą atliko dr. A. Sprindžiūnas, M. Ališauskienė ir kt. Internetinė prieiga: <http://www.lygybe.lt/?pageid=10&id=66>. Žiūrėta: 2013 01 11.

² Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos metinės veiklos ataskaitas galima rasti interneto svetainėje <http://www.lygybe.lt>.

katalikybės hegemoniją Lietuvos visuomenėje, kurioje religijos, kaip kategorijos, samprata neatsiejama nuo Romos katalikų bažnyčios, – tokia nuostata iš dalies taip pat implikuoja kitaip tikinčiųjų *nematymą*, netoleravimą ar net diskriminavimą.

Apibendrinant iki 2012 m. atliktus tyrimus galima teigti, jog Lietuvos gyventojai nėra tolerantiški kitaip tikintiems, pavieniai religinių bendruomenių nariai tvirtina esantys diskriminuojami, tačiau reikėtų atidžiau pažvelgti į religinių mažumų bendruomenių narių patirtis diskriminacijos dėl religijos ir įsitikinimų srityje, šių patirčių priežastis bei pasekmes. Šioje mokslo studijoje ir siekiama išsamiau atskleisti realią religinių mažumų bendruomenių narių padėtį Lietuvoje, pristatyti tradicinėmis nelaikomų religinių mažumų bendruomenių narių pirmosios apklausos duomenis ir pasiūlyti rekomendacijas, kaip šią padėtį gerinti ateityje.

Mokslo studiją „Iššūkiai religinei įvairovei Lietuvoje: religinių mažumų perspektyva“ sudaro įvadas, penki skyriai ir išvados. Pirmajame skyriuje aptariama religinės įvairovės problema šiuolaikinėje visuomenėje, reiškinių apibrėžtis, pagrindiniai bruožai, priežastys ir iššūkiai religinei įvairovei šiuolaikinėje visuomenėje. Taip pat analizuojama JAV religinio pliuralizmo istorija, remiantis R. W. Hutchisono įžvalgomis, aptariama religinės įvairovės situacija Europoje ir pokomunistinėse visuomenėse. Antrajame skyriuje gilinamasi į religinių mažumų, kaip religinės įvairovės būsenos indikatorius šiuolaikinėje visuomenėje, situaciją Lietuvoje, diskutuojama apie religijos laisvės padėtį, bažnyčios ir valstybės santykius, religinių mažumų ir visuomenės bei žiniasklaidos santykius. Trečiajame skyriuje aptariamas tyrimo metodas – apklausa, tyrimo instrumentas ir respondentų duomenys. Ketvirtajame skyriuje pristatomi empirinio tyrimo – tradicinėmis nelaikomų religinių bendruomenių narių apklausos rezultatai, – jie analizuojami dviejuose poskyriuose. Pirmajame poskyryje aptariamas priklausymas religinei bendruomenei ir visuomenės bendrosios nuostatos religinių mažumų bendruomenių narių atžvilgiu. Antrajame poskyryje analizuojamos diskriminacijos dėl religijos subjektyvios patirtys ir jų socialiniai kontekstai, t. y. šeima, draugų ratas, darbovietė, švietimo institucija ir pan. Penktasis skyrius skiriamas religinių mažumų bendruomenių narių apklausos rezultatams apibendrinti ir išvadoms. Mokslo studija baigiama rekomendacijomis, kaip įveikti iššūkius religinei įvairovei Lietuvoje.

Mokslo studijoje vartojamos sąvokos

Tradicinės religinės bendruomenės – istorinio, dvasinio ir socialinio palikimo dalį sudarančios tradicinės Lietuvoje egzistuojančios religinės bendruomenės ir bendrijos: lotynų apeigų katalikų, graikų apeigų katalikų, evangelikų liuteronų, evangelikų reformatų, ortodoksų (stačiatikių), sentikių, judėjų, musulmonų sunitų ir karaimų.

Tradicinėmis nelaikomos religinės bendruomenės – visos religinės bendruomenės, neįtrauktos į tradicinių religinių bendruomenių sąrašą ir egzistuojančios Lietuvoje.

Naujosios religijos – tyrėjų dažnai vartojama sąvoka, apibūdinanti XIX–XX a. atsiradusias religijas. Pastaruoju metu atsirado takoskyra tarp „senųjų naujų religijų“, t. y. atsiradusių XIX a. ir XX a. pradžioje, ir „naujųjų religijų“, atsiradusių po II pasaulinio karo. Šių sąvokų vartojimas gana problematiškas posovietinėje erdvėje, nes neišlaikytas daugelio bendruomenių veiklos tęstinumas sovietiniu laikotarpiu lėmė nenatūralią šių grupių egzistenciją ir likimus.

Naujieji religiniai judėjimai – naujos religinės grupės, atsiradusios po II pasaulinio karo Vakarų visuomenėse. Kartais jos siejamos su jaunimo socialiniais judėjimais ir kontrkultūra. Naujieji religiniai judėjimai dažniausiai yra sinkretiniai, jungia įvairias religines ir filosofines idėjas. Vakarų visuomenėse dažniausiai pasitaikantys naujieji religiniai judėjimai – Scientologijos bažnyčia, Krišnos sąmonės religinė organizacija, Suvienijimo bažnyčia.

1. Religinė įvairovė kaip šiuolaikinės visuomenės tikrovė

1.1. Religinės įvairovės problema

Religija šiuolaikinėje visuomenėje yra vienas sparčiausiai socialinę kaitą atliepančių socialinių institutų. Vienas iš pagrindinių religijos socialinio instituto bruožų šiuolaikinėje visuomenėje – įvairovė, kurią socialinių mokslų atstovai dažnai įvardija kaip pliuralizmą. Britų sociologas, socialinio konstruktyvizmo šalininkas Jamesas A. Beckfordas (2003, 73–74) išskyrė tris priežastis, kodėl reikėtų vengti vartoti sąvoką „religinis pliuralizmas“ moksliniame diskurse. Anot jo, visuomenės pasižymi skirtinga religinės įvairovės raiška, skiriasi religinių bendruomenių priėmimas ar pripažinimas viešojoje erdvėje, taip pat parama moraliniam ar politiniam religijų priėmimui viešojoje erdvėje. Būtent moralinį ir politinį religinės įvairovės priėmimą J. A. Beckfordas yra linkęs vadinti pliuralizmu – ideologija, grindžiamą įsitikinimu, kad religinės bendruomenės gali ir turi sugyventi kartu egzistuojamos vienoje visuomenėje. Kitais žodžiais tariant, religinį pliuralizmą galima apibrėžti kaip ideologiją, legitimuojančią religinių bendruomenių koegzistavimą visuomenėje ir sudarančią sąlygas religinės įvairovės raiškai.

Religinė įvairovė, kaip reiškiny, įvairiai suprantama. J. A. Beckfordas (2003) ją apibrėžia kaip socialinį reiškinį, kai tam tikroje visuomenėje egzistuoja įvairios religinės bendruomenės. Tai – kompleksiškas reiškinys, kurio rodikliu dažnai laikomas absoliutus religinių organizacijų ar tikėjimų tradicijų skaičius (Beckford, 2003, 77). Tačiau, anot J. A. Beckfordo, toks požiūris gali būti problemiškas turint omenyje, jog kai kuriose bendruomenėse itin mažai tikinčiųjų, o kitos įsikūrusios tik tam tikroje geografinėje vietoje. Tokiais atvejais kyla klausimas, ar apskritai galima kalbėti apie religinę įvairovę tokioje visuomenėje. Kitas religinės įvairovės rodiklis, pasak J. A. Beckfordo, – individų, save priskiriančių religinėms bendruomenėms, skaičius. Vis dėlto šis rodiklis taip pat gana problemiškas, nes, priskirdamas save tam tikrai religinei bendruomenei, individas gali tai daryti iš tradicijos, o realiai – nesilankyti tos bendruomenės apeigose, neišpažinti tikėjimo ir pan. Tada tampa svarbu atskirti religinę įvairovę organizaciniu ir individualiu lygmenimis.

Dar vienas galimas religinės įvairovės visuomenėje rodiklis, J. A. Beckfordo nuomone, yra vadinamųjų pasaulio religijų reprezentavimas tam tikroje visuomenėje. Kai kuriais atvejais šis rodiklis naudingesnis nei religinių bendruomenių skaičius, nes leidžia įžvelgti bendras tendencijas. Tarkime, visuomenė, kurioje vyrauja dvi pasaulio religijos – krikščionybė ir islamas, tikėtina, bus atviresnė religinei įvairovei nei toji, kurioje vyrauja viena pasaulio religija. Kai visuomenėje vyrauja dvi religinės tradicijos, galima kalbėti apie visuomenių skirtumus pagal ideologijas ir kultūras, o susiskaidymas vienoje religinėje tradicijoje tokiu atveju neturėtų įtakos religinei

įvairovei. Šiuolaikinėse visuomenėse ryškėjant religinio individualizmo tendencijoms, individai apsisprendžia nepriklausyti religinėms bendruomenėms ir tampa religiniais vartotojais: konstruoja religiją rinkdamiesi komponentus iš įvairių religinių tradicijų pagal savo skonį.

Dar vienas būdas, anot J. A. Beckfordo, aiškinti religinę įvairovę – kaip procesą, kurio metu visuomenėje vyraujanti religinė tradicija skaidosi į įvairias sekas ar mokyklas. Taip atsitiko Turkijoje: čia islamas skaidosi į įvairias mokyklas, ir darosi nebeįmanoma ignoruoti religinės įvairovės.

Kiekybiniuose tyrimuose prireikus skaičiais įvertinti religinę įvairovę, tai galima padaryti ekonomikoje taikomu rinkos koncentracijos matavimo metodu. Pavyzdžiui, religijos srityje Herfindahlio indeksu matuojama, kokia yra tikimybė, kad du atsitiktinai parinkti individai išpažins tą pačią religiją. Tokia tikimybė matuojama skalėje nuo 1 (100 % tikimybė, jei visi gyventojai priklauso tai pačiai religijai) iki 0 (tai įmanoma hipotetiškai, jei kiekvienas tikintysis turėtų savą, unikalią religiją). Indekso vertė visų pirma priklauso nuo didelių religinių grupių: pavyzdžiui, Latvijoje yra kelios didelės apylygio statuso konfesijos, tad religinės rinkos koncentracijos indeksas bus žemas, o Lenkijoje absoliučiai vyrauja Katalikų bažnyčia (koncentracijos indeksas labai aukštas). Šiek tiek įtakos indekso vertei turi ir mažų religinių bendruomenių skaičius. Lietuvoje Herfindahlio indeksas, 2008 m. Europos vertybių tyrimo duomenimis, lygus 0,88 (kai kurių kitų kaimyninių valstybių indeksai pateikti 1 lentelėje). Beje, šioje studijoje aptariama JAV patirtis, tad svarbu pažymėti, jog šiandien ši šalis itin įvairialypė religijos atžvilgiu – čia Herfindahlio indekso reikšmė 1995 m. tesiekė 0,12.

1 lentelė. Lietuvos ir kaimyninių valstybių Herfindahlio indeksai (apskaičiuota remiantis 2008 m. Europos vertybių tyrimo duomenimis)

Valstybė	Herfindahlio indeksas
Lietuva	0,88
Latvija	0,29
Estija	0,39
Lenkija	0,96
Baltarusija	0,75
Suomija	0,91

Aptarus religinės įvairovės socialinio reiškinio apibrėžties ir identifikacijos problemas verta pažvelgti, kaip visuomenės priima religinę įvairovę. Pasak J. A. Beckfordo, tam tikroje visuomenėje tai gali varijuoti nuo tolerancijos ir šilto priėmimo iki tam tikrų teisių apribojimo. Minėto sociologo nuomone, religinės įvairovės priėmimas tam tikroje visuomenėje yra religijų, religinių bendruomenių, visuomenės ir valstybės santykių barometras.

J. A. Beckfordas (2003) išskyrė tris religinės įvairovės priėmimo visuomenėje dimensijas. Pirmoji – tai teisinės ir konstitucinės nuostatos, apibrėžiančios, ką gali daryti religinės bendruomenės. Bažnyčios ir valstybės santykiai taip pat įeina į šią dimensiją, nes būtent jie formuoja įvairovės priėmimo socialinį kontekstą. Antroji religinės įvairovės priėmimo dimensija – tai susiformavusios sampratos ir praktikos, leidžiančios religinėms bendruomenėms funkcionuoti kaip priimtinioms tos visuomenės dalims. Kitas tokio neformalaus religinės įvairovės priėmimo aspektas – tai religinių bendruomenių lyderių, kurie kviečiami kalbėti įvairių valstybės švenčių progomis, pasirinkimas. Galimybių įvairovė plati, kai kurios visuomenės pašalina religinius lyderius iš viešosios erdvės, kitos – išimtinės sąlygas sukuria *pripažintoms religijoms*. Trečioji religinės įvairovės priėmimo visuomenėje dimensija – *pripažintų* religinių bendruomenių noras pripažinti kitas bendruomenes kaip joms lygias partneres viešojoje erdvėje. Šis aspektas itin svarbus visuomenėse, kuriose viena religinė organizacija ar nedaugelis religinių organizacijų turi daug galios, tarkime, Skandinavijos valstybinės bažnyčios.

Toliau analizuojant religinę įvairovę svarbu aptarti šio socialinio reiškimo priežastis. Jau minėta, kad keičiantis šiuolaikinei visuomenei kinta ir religija. G. Bouma ir R. Lingas (2011) išskyrė tris religinės įvairovės iškilimo šiuolaikinėse visuomenėse priežastis – religines, socialines ir technologines. Religinės priežastys – tai naujos idėjos iškylančioje religinėje grupėje ir naujų religinių organizacijų poreikis. Viena vertus, religinėmis priežastimis įvairovei atsirasti galima laikyti vidinę kiekvienos religinės organizacijos kaitą, kai egzistuojančiose religinėse organizacijose kyla naujų idėjų ir lyderių. Antra vertus, religinės organizacijos pokyčiai neišvengiamai susiję ir su socialine kaita, nes keičiantis individų gyvenimo sąlygomis, kyla naujų atsakymų į egzistencinius ir ontologinius klausimus, naujų dvasinių autoritetų poreikis.

Socialinės religinės įvairovės priežastys – išaugusi religijos privatizacija, didėjantis vartotojiškumas, globalizacija. Šiuolaikinėse visuomenėse vyksta religijos privatizacijos procesas: religija tampa kiekvieno individo asmeniniu reikalu, nebe paveldima, o pasirenkama, praranda turėtą monopolį ir tampa rinkos dalimi. Religinės rinkos sąlygomis įsigali ekonominiai pasiūlos ir paklausos dėsniai, religijos laukas diferencijuojasi, ir formuojasi religinė įvairovė. Šiuolaikinėje visuomenėje religija nebeturi socialinės galios sutelkti ir palaikyti bendrąsias prasmes didelėje bendruomenėje, todėl atsiranda įvairūs religijos pakaitalai, pavyzdžiui, civilinė religija JAV, atliekanti įprastas bendruomenės sutelktumo funkcijas. Prie socialinių religinės įvairovės priežasčių priskirtinas ir migracijos procesas, kurio metu individai keičia visuomenes siekdami ekonominių, politinių ar kitokių tikslų. Migracija, kaip darbuotojų trūkumo problemos sprendimas, sudaro sąlygas tam tikroje visuomenėje įsikurti kitų kultūrinių tradicijų ir tikėjimų individams, ir pastarieji prisideda prie religinės įvairovės plėtos, burdamiesi į bendruomenes, kartu praktikuodami savo tikėjimą ir pan.

Technologinės religinės įvairovės priežastys – naujosios komunikacijos priemonės, tokios kaip internetas, padedančios sparčiai idėjų (įskaitant ir religines) plėtrai. Šiuolaikinių technologijų, tokių kaip internetas, dėka individui tampa lengvai pasiekiamos tolimiausių visuomenių religinės idėjos, o galimybės keliaujant pasiekti tolimiausius žemės kampelius taip pat prisideda prie šių idėjų sklaidos ir religinės įvairovės plėtos.

Religinė įvairovė tampa šiuolaikinių visuomenių socialine tikrove, tačiau drauge susiduria su tam tikroje visuomenėje nusistovėjusiomis socialinėmis normomis ir iššūkiais ir dėl įvairių priežasčių būna nepriimama. Dažniausios reakcijos į religinę įvairovę – netolerancija ir diskriminacija. Anot J. Newman (1982), tolerancija gali būti suprantama kaip ko nors, kas man nepatinka, priėmimas ar pakentimas. Vadinasi, toleruoti reiškia priimti ar pakęsti kitą, suprantant esminius skirtumus tarp savęs ir kito. Religinę toleranciją J. Newmanas apibrėžia kaip religinių įsitikinimų, religinių praktikų ar pačių tikinčiųjų toleravimą. Religinė tolerancija taip pat apima religingų individų toleranciją nereligingųjų atžvilgiu. Tolerancija yra susijusi su veikimu ir neveikimu. Individas gali toleruoti kitaip tikintį, tačiau nieko nedaryti remdamasis šia tolerancija, arba atvirkščiai. Veikti įmanoma dvejopai – toleruojamojo labui ir prieš toleruojamąjį, pavyzdžiui, siekiant apriboti jo galimybes veikti. Toks veiksmas gali būti siejamas su kita reakcija į religinę įvairovę – diskriminacija.

Sociologai diskriminaciją apibrėžia kaip *neteisingą elgesį* su tam tikromis socialinėmis grupėmis arba atskirais individais. Šis neteisingas elgesys yra siejamas su visuomenėje dominuojančios grupės interesais, diskriminacija yra suprantama kaip kovos už valdžią ir privilegijas išraiška. Šiuolaikinėje visuomenėje diskriminacijos raiškos amplitudė itin plati: tai – diskriminacija dėl amžiaus, lyties, lytinės orientacijos, socialinės padėties, religijos ar įsitikinimų ir pan. „Diskriminacijos“ sąvoka neatsiejama nuo lygybės sampratos: kalbėdami apie diskriminaciją dėl religijos, turėtume mąstyti tiek apie religingų ir nereligingų individų, tiek apie religinių organizacijų lygybę bei jos užtikrinimą įvairiais visuomenės gyvenimo lygmenimis.

Visuomenės skirtingai reaguoja į religinę įvairovę. Pabrėžtina, kad religinės įvairovės reiškinys nenaujas. Bene pirmoji pasaulio šalis, įsipareigojusi ginti religinę įvairovę, buvo JAV, tad toliau aptarsime religinio pliuralizmo etapus Jungtinių Amerikos Valstijų istorijoje kaip pavyzdį, kuris galėtų pasitarnauti siekiant nustatyti religinės įvairovės priėmimo tipus Lietuvoje.

1.2. Religinis pliuralizmas JAV: siekiant svajonės išsipildymo

JAV istorikas Williamas R. Hutchisonas (2003), remdamasis religinės įvairovės raiškos šios šalies istorijoje analize, išskyrė tris religinio pliuralizmo etapus ir santykinai juos pavadino *tolerancijos*, *įtraukimo* ir *dalyvavimo* etapais. Autorius šiuos etapus išskiria nagrinėdamas istorinę religinio pliuralizmo evoliuciją vienoje šalyje, pasižyminčioje itin didele religijų įvairove, tačiau,

nepaisant ypatingo šios šalies istorinio ir socialinio konteksto, W. R. Hutchisono įvardytus pliuralizmo raiškos etapus, suvokiant juos kaip pliuralizmo (socialinio reiškinių) tipus, galima įžvelgti ir kitose visuomenėse.

Minėtas istorikas religinį pliuralizmą aptaria būtent kaip JAV *tėvų – ikūrėjų* vizijos dalies išsipildymą jų kurtoje šalyje, laikytoje pažadėtąja žeme, vizijos, pagal kurią naujojoje žemėje tėvynę turėjo rasti visi savoje šalyje persekiojami asmenys, vienoje visuomenėje darniai gyventi ir laimės siekti skirtingų tautybių, pasaulėžiūrų ir religinių įsitikinimų žmonės. Dėl religinės įvairovės, kuri buvo JAV socialinė tikrovė nuo pat susikūrimo ir kuri dar labiau sustiprėjo XIX a. dėl imigracijos, buvo labai svarbu įtvirtinti religinį pliuralizmą, kad toji vizija įsikūnytų. Įvairiais JAV istorijos laikotarpiais religinio pliuralizmo idealas buvo vis kitaip suprantamas, o šio reiškinių sampratos kaitą skatino objektyvios socialinės aplinkybės – daugiatautės ir įvairias religijas išpažįstančios visuomenės fragmentacija. Kolonijiniame ir ankstyvajame JAV egzistavimo etape religinis pliuralizmas buvo suprantamas kaip toleravimas, pakentimas, – tai neretai tereikšdavo, kad nepersekiama religijos pagrindu. Vėliau protestantiškasis isteblišmentas pradėjo suvokti, kad visuomenėje vis didėjanti įvairovė, egzistuojant tokiam ribotam požiūriui į pliuralizmą, didina ir fragmentaciją, o visuomenė savo ruožtu nutolsta nuo *tėvų – ikūrėjų* vizijos įgyvendinimo. Pamatęs šiuos tolerancija grįsto visuomenės lipdymo trūkumus, protestantiškasis isteblišmentas pabandė atsiverti bendravimui su kitų krikščionybės krypčių ir kitų religijų tikinčiaisiais – visų pirma su katalikais ir žydais, įtraukti jį į visuomenės kūrimo projektą, tačiau tebeturėdamas ketinimų juos asimiliuoti. Šie ketinimai, nors dažnai ir nepasakomi tiesiai, išliko vienu iš *pliuralizmo, kaip įtraukimo*, etapo pagrindų. Tačiau gana greitai religinėms mažumoms pradėjo aiškėti, kad įtraukimu iš tiesų nesiekama pasidalyti su jomis kultūrine galia, o isteblišmentas pamažu pamatė, kad viltis kitas religijas įtraukti ir asimiliuoti yra iliuzinė ir kad jos visai nebus linkusios elgtis pagal joms primetamą schemą. Todėl pliuralizmo idealu W. R. Hutchisonas (2003) laiko būvį, kuriame skirtingų religijų tikintieji yra ne tik kviečiami prisijungti prie projekto įgyvendinimo, bet ir pripažįstami kaip kitokie ir kaip kitokie priimami, būvį, kai jiems yra suteikiamos kultūrinės galios daryti įtaką lipdant visuomenę kaip vienetą. Pliuralizmo, kaip dalyvavimo, etape įvairių religinių bendruomenių tikintieji, pasak W. R. Hutchisono (2003), visuomenę kuria kaip lygiaverčiai partneriai, o jų religinės bendruomenės nėra pliuralizmo projekto pasmerktos ištirpti.

Religinis pliuralizmas kaip tolerancija. W. R. Hutchisono (2003) teigimu, pirmasis religinio pliuralizmo įgyvendinimo JAV etapas buvęs pliuralizmas kaip tolerancija. Nemažai JAV ikūrėjų į šalį atvyko kaip Europoje persekiojamos religinės mažumos, ir jų pirmosios kolonijos buvo išskirtinai vieno tikėjimo. Atsakas į atsiradusią religinę įvairovę tose kolonijose neretai būdavo visiškai netolerantiškas šiuolaikiniais standartais: formaliai neprieštaraujant religijos laisvės idėjai, buvo siūloma savo religijos laisvę įgyvendinti kur nors kitur. Tačiau religiniu aspektu

homogeniškos kolonijos išsilaikė palyginti neilgai, ir JAV valstijose pamažu nusistovėjo stipriu protestantiškų bažnyčių (kurių dauguma buvo kalvinistinės pakraipos ir anglakalbės) dominavimu grindžiama kitų (šiam etape – daugiausia krikščioniškų) grupių tolerancija. W. R. Hutchisonas (2003) šiame religinio pliuralizmo etape pabrėžia priklausymą kultūrai (jau minėtai kalvinizmo pagrindu formuotai kultūrai). Remiantis šiuo kriterijumi kaip pačiu svarbiausiu, anot jo, individai buvo skirstomi į vadinamuosius *savus*, t. y. priklausančius kultūrai, ir vadinamuosius *svetimus*, t. y. nepriklausančius kultūrai. Šis skirstymas ypač svarbus, nes *savi* individai turi esminę ypatybę, palyginti su *svetimais*. Būdamas *savas*, gali išpažinti tam tikrą religiją ir turėti savitą religinę nuomonę tokiu laipsniu, koku tik nori. Jei esi *svetimas*, turi siekti prisitaikyti, asimiliuotis ir tapti *savu*. Iš esmės tai reiškia, kad šiuo atveju net toks pats elgesys traktuojamas ir suprantamas visiškai skirtingai, atsižvelgiant į tai, ar esi *savas*, ar ne. Dar daugiau: *saviems* leidžiama elgtis taip, kaip nederą *svetimiems*. Šiam, labai selektyviam, religinio pliuralizmo tipui būdingas tam tikras paradoksas: religiniai konfliktai dažniau būna susiję su kultūriniu priklausymu ir religijos sąlygotu elgesiu, o ne su pačiu religiniu tikėjimu.

Pavyzdžiui, kalvinistinės krikščionybės (nors ir eretiškos) požiūriu iš kalvinistinio protestantizmo išsivysčiusios kvakerių ir unitarų kryptys buvo *savos*, ir jų nariai neprarasdavo turėto socialinio kapitalo, nes jos kilo kultūros viduje. Tačiau kur kas sudėtingiau tokio selektyvaus religinio pliuralizmo sąlygomis gyveno tokie neortodoksiniai disidentai ir „sektantai“ kaip transcendentalistai Naujojoje Anglijoje ar utopinės bendruomenės vidurio valstijose ar vakaruose. Iš jų buvo šaipomasi spaudoje, jos buvo smerkiamos iš sakyklų, kai kada ir persekiojamos (Hutchison 2003, 32).

Religinio pliuralizmo, kaip tolerancijos, etape, žvelgiant per santykį su kultūriškai *svetimais*, galimos du neveiksmingi tolerancijos tipai, kurie pasireiškėdavo JAV istorijoje.

Pirmasis tokio santykio – neveiksmingos tolerancijos – tipas, anot W. R. Hutchisono (2003), yra *sarkastiška tolerancija*. Ji pasireiškia tam tikrų religinių įsitikinimų ar religinių pažiūrų viešu išjuokimu, diskreditavimu. Bene geriausias tokios tolerancijos pavyzdys JAV istorijoje buvo Williamo Millerio, pamokslininko, kuris 1831 m. pradėjo skelbti apie greitą antrąjį Kristaus atėjimą, atvejis. Anot W. Millerio, Kristus turėsias ateiti jau po dvylikos metų. Ši žinia sulaukė didžiulio visuomenės dėmesio, tačiau Kristus taip ir neatėjo į žemę šio pamokslininko numatytu laiku, nors W. Milleris atėjimo datą koregavo net tris kartus. Jis buvo pradėtas vadinti „išprotėjusiu Milleriu“, o kai kurie jį siekė dar labiau diskredituoti – tyčiodamiesi dėdavosi esą jo pasekėjai, apsigaubdavo baltais apsiaustais ir lipdavo ant kalnų viršūnių tariamai laukti pasaulio pabaigos.

Antrasis neveiksmingos tolerancijos tipas, pasak W. R. Hutchisono, yra laisvė *eiti „kur nors kitur“*. Šios laisvės esmė – tam tikrų nepripažįstamų religinių bendruomenių nariams rekomenduojama eiti kur nors kitur, kur jų religinės bendruomenės bus labiau pripažįstamos ir jie

galės laisviau praktikuoti bei skelbti savo religiją. Iš esmės tai – netolerancijos ir persekiojimo maskavimas. JAV istorijoje yra daug tokios neveiksmingos tolerancijos pavyzdžių. XIX a. mormonų istorija – vienas iš tokių atvejų: mormonų bendruomenė buvo persekiojama ir išvyta iš kelių miestų, jų maldos namai ne kartą suniokoti ir padegti, o jų pranašas Josephas Smithas – nužudytas minios. Analogiškų pavyzdžių būta ir ankstyvojoje JAV istorijoje; pvz., iš vienos pirmųjų anglų kolonijų – Bostono – 1637–1638 m. buvo išvyti eretiškų mokymų skleidimu apkaltinti ir ekskomunikuoti Williamas ir Anne Hutchinsonai, vėliau įkūrę naują gyvenvietę Rod Ailande. Paminėtini ir pirmuosius kvakerius diskriminavę įstatymai dabartinėje JAV teritorijoje, draudę kvakeriams įžengti į Bostoną; jų nepaisę Mary Dyer ir trys kiti kvakeriai buvo nubausti mirties bausme 1660 m. Taigi, religinio pliuralizmo, kaip tolerancijos, etape pliuralizmas dar neįsisišaknijęs, reiškiasi tik pačiomis elementariausiomis formomis.

Religinis pliuralizmas kaip įtraukimas. W. R. Hutchisono (2003, 6) teigimu, naujos pliuralizmo sampratos pradėta siekti tuomet, kai nusivilta pliuralizmu kaip tolerancija ir iš pagrindų pradėta abejoti elementarios tolerancijos veiksmingumu siekiant integruoti visuomenę.

Stiprėjant nusivylimui tolerancijos galimybėmis sulipdyti visuomenę pradėta ieškoti kitų pliuralizmo pagrindų. Antrasis pliuralizmo JAV etapas buvo susijęs su tuometiniu teologinio liberalizmo išplitimu protestantiškose bažnyčiose, liberalizmo, kuris pirmenybę suteikė socialinei, o ne uždarei religinei krikščioniškojo veikimo sampratai ir kartu atnešė didėjančią dominuojančių bažnyčių atvirumą, optimizmą galimybės perkeisti visuomenę į krikščioniškąjį idealą atžvilgiu. Protestantiškasis liberalizmas pasiūlė tai, kas, palyginti su elementaria tolerancija, laikyta pažanga. Anksčiau visuomenės konstravimo diskurso paribiuose buvusias religines bendruomenes (visų pirma žydus ir katalikus) buvo pasiūta priimti ir įtraukti į JAV visuomenės kūrimo projektą. Tačiau pereinant į šį pliuralizmo, kaip įtraukimo, etapą dominuojančios visuomenės grupės visai nesiruošė atsisakyti savo padėties, taip pat visai nebuvo laukiama, kad į JAV kūrimo projektą įtrauktos religinės bendruomenės duos ką nors sava, unikalaus, individualaus; pliuralizmo, kaip įtraukimo, etape daryta prielaida, kad jos tiesiog įsilies į esamą visuomenės projektą ir pamažu joje ištirps. Šį pliuralizmo etapą gerai iliustruoja *verdančio puodo* (angl. *melting pot*) idėja: įvairios religijos turėjo tiesiog susiliesti į visumą (kuri, dominuojančios daugumos manymu, buvo tolygi liberaliajam protestantizmui).

Tačiau tokia prieiga prie religinio pliuralizmo klausimo buvo, pasak W. R. Hutchisono, tarsi Trojos arklys: įtrauktosios religinės mažumos visai nebuvo linkusios elgtis pagal joms primetamą schemą ir laikyti liežuvį už dantų joms svarbiais klausimais, kuriais jų nuomonė nesutapdavo su dominuojančios daugumos nuomone. Taigi, įtraukimas tebuvo iliuzinis. Nors katalikai ir žydai buvo įtraukti į visuomenės projektą, realios kultūrinės galios jiems nesuteikta, šios bendruomenės taip ir liko visuomenės pakraščiuose, nevertintos taip pozityviai, kaip dominuojančios. Įtrauktos

religinės bendruomenės praktiškai ir toliau neturėjo jokio svarbesnio vaidmens JAV visuomenės lipdymo projekte.

Pliuralizmas įtraukimo etape taip pat buvo ganėtinai selektyvus. Žydai ir katalikai tebuvo dvi didesnės grupės, kurias protestantiškasis isteblišmetnas ketino priimti kaip savas, bet nepripažino jų unikalumo ir teisės išlikti atskiromis subkultūromis ir religijomis. Įtraukimo projektas neapėmė ne tik kitų krikščionybės marginalų (mormonų, Jehovos liudytojų), bet ir pagrindinių pasaulio religijų – budizmo, hinduizmo, kurios jau buvo pradėjusios leisti šaknis JAV. W. R. Hutchisonas kaip įtraukimo etapo kulminaciją aprašo 1893 m. Čikagoje susirinkusį pasaulio religijų parlamentą ir pažymi, kad, nors parlamentas buvo atviras visoms religijoms, tas atvirumas buvęs asimiliacinio pobūdžio. „... parlamentas..., kitaip nei tą patį dešimtmetį pradėtos Olimpinės žaidynės, kvietė dalyvauti visus. Tačiau nebuvo nė menkiausio klausimo – visiškai jokio – dėl to, kas turi laimėti olimpinius medalius“ (Hutchison 2003, 172). Nors jame buvo iki tol neregėtu mastu pristatomos pasaulio religijos, protestantizmas jame dominavo ir buvo aukštinamas kaip Vakarų civilizacijos aukščiausioji išraiška. Todėl Vakarų delegatus, pasak W. R. Hutchisono (2003), nemaloniai nustebino parlamento pabaigoje pasisakiusio svamio Vivekanados žodžiai, kuriais jis kritikavo delegatų daugumos siekiamą religijų vienybę, pasiekiamą vienai religijai asimiliuojant kitas. Vivekanandos žodžiai, anot W. R. Hutchisono, parodė, kad Vakarų krikščionių asimiliacinės idėjos, kaip pliuralizmo pagrindas, yra netvirtos ir pasmerktos žlugti.

Religinis pliuralizmas kaip dalyvavimas. Šiame religinio pliuralizmo etape dalyvavimas yra suprantamas kaip įgaliojimas ir drauge įpareigojimas individams ir grupėms dalytis atsakomybe formuojant ir įgyvendinant bendrus visuomenės siekius ir lūkesčius ne tik teoriniu, bet ir praktiniu lygmeniu. Šiam religinio pliuralizmo tipui svarbus pats dalyvavimas, nes būtent pastarasis beveik tampa išaugusios pagarbos tam tikros grupės tapatybei priežastimi.

Šis pliuralizmo etapas remiasi, W. R. Hutchisono teigimu, dvikrypte logika. Viena vertus, jei kultūriškai dominuojančios religinės grupės ketina reikalauti pagarbos (o ne tik tolerancijos) savo esminiams religiniams įsipareigojimams, jos turės gerbti ir analogiškus kitų įsipareigojimus. Kita vertus, tokia abipusė pareiga gerbti esminius religinius įsipareigojimus reiškia, kad jie visų pirma turi būti, jų negalima atsižadėti dėl pliuralizmo. „Jei aš sutinku, kad turi teisę tvirtai laikytis savo įsitikinimų, nėra jokios prasmės man apsiriboti ar daryti kompromisus dėl tų pačių įsitikinimų laikymosi savęs atžvilgiu“ (Hutchison 2003, 235). Taigi, W. R. Hutchisonas atmeta vieną dažniausių priekaištų religiniam pliuralizmui, esą jis reiškia religinės tapatybės atsisakymą.

W. R. Hutchisono nuomone, JAV visuomenėje šiuo metu būtent šis pliuralizmo supratimas ėmė dominuoti. Šią pliuralizmo formą minėtas istorikas laiko vertybe, kurią reikėtų propaguoti ir ginti, nes ji iš tiesų gali padėti palaikyti taiką visuomenėje ir visuomenę lipdyti. Pasak W. R. Hutchisono, tokia pliuralizmo samprata yra ir vienas iš demokratinės ideologijos elementų,

tačiau drauge ir vienas iš leistinų, o gal ir būtinų, bet kurios teistinės religijos principų (Hutchison 2003, 236).

Prieš pradėdant analizuoti religinę įvairovę Lietuvoje nuo JAV, kurioje religinė įvairovė buvo vienas iš valstybės pagrindų, reikėtų trumpai pažvelgti į Europą. Yra žinoma, kad būtent iš Europos į JAV atkeliavo dauguma pabėgėlių nuo religinių persekiojimų, todėl kalbėti apie religinę įvairovę ar jos priėmimą šiose visuomenėse itin sudėtinga, ypač kalbant apie ikiindustrinius šių visuomenių etapus. Dar sunkiau tai daryti turint omenyje pačių Europos visuomenių skirtumus. Nors dauguma jų yra krikščioniškos, vis dėlto vienos – protestantiškos (Skandinavijos šalys), kitos – katalikiškos (Italija, Ispanija) ar stačiatikiškos (Graikija), o kai kuriose, pvz., Vokietijoje, kartu gyvuoja katalikai ir protestantai. Galima kalbėti apie šių krikščioniškų denominacijų vidinę įvairovę, tačiau nereikia pamiršti ir reikšmingų religinių mažumų, tokių kaip judėjai ar tam tikrais atvejais – musulmonai. Gana sudėtinga apibendrintai kalbėti apie religinę įvairovę Europoje, nes jos visuomenės su šiuo reiškiniu susidūrė skirtingais būdais, o tokiai analizei reikėtų skirti visą studiją.

Aptariant religinės įvairovės Europoje bruožus galima būtų brėžti ribą tarp senosios ir naujosios religinės įvairovės šiose visuomenėse. Senoji religinė įvairovė būdinga Europos visuomenėms, kurios nebuvo paliestos globalizacijos ir jos paveiktų migracijos procesų, t. y. maždaug iki XIX a. vidurio, o naujoji religinė įvairovė – šių laikų reiškinys. Senosios religinės įvairovės bruožai Europoje – tai įvairios krikščioniškos bažnyčios ir nedidelės kitų religinių tradicijų (dažniausiai judėjų ar musulmonų) bendruomenės, kartu gyvuojančios vienoje visuomenėje, pavyzdžiui, Ispanijoje ar Italijoje. Dar vienas senosios religinės įvairovės požymis – kitaip tikinčių, dažniausiai naujųjų krikščionių, „eksportas“ į JAV, antisemitizmo susiformavimas – galėtų būti palaikytas tam tikro religinės įvairovės priėmimo šiose visuomenėse pavyzdžiu.

Naujosios religinės įvairovės Europoje bruožai – globalizacijos ir migracijos procesų kontekste diferencijuoti religiniai laukai, kuriuose sunku išvelgti kokią nors dominuojančią religinę bendruomenę. Viešojoje erdvėje matyti religinių bendruomenių veikla, tačiau jos ne visada būna palaikomos visuomenės. Naujoji religinė įvairovė Europoje – tai visų pasaulio religinių tradicijų pėdsakų žemėlapis, formuojamas tiek atvykstančių kitų pasaulio religijų atstovų (darbo, meilės ir kt. imigrantai), tiek europiečių, keliaujančių po pasaulį ir parsivežančių naujų religinių ir dvasinių idėjų. Krikščionybės misijų pavyzdžiu ir kitos pasaulio religijos ėmėsi misijų į krikščioniška laikytą Europą, rado čia pasekėjų ir davė savo indėlį į naująją religinę įvairovę.

Žinoma, dėmesio turėtų sulaukti Rytų Europos visuomenės, kurios XX a. 9-ajame dešimtmetyje atvertė naują savo religinio gyvenimo istorijos puslapį. Pastarieji keli dešimtmečiai čia buvo pažymėti simboliniais religiniais karais, tačiau, žvelgiant iš dabarties perspektyvos, šių visuomenių religiniuose žemėlapiuose taip pat galima aptikti daugumos pasaulio religijų pėdsakų, tad šiuo aspektu jos nedaug kuo skiriasi nuo minėtų Vakarų visuomenių. Kalbant apie Rytų Europos

visuomenės svarbu turėti omenyje, kad jos pergyveno mokslinio ateizmo ideologijos monopolio, apskritai kvestionavusio religiją, laikotarpį. Todėl šiose visuomenėse religinė įvairovė dažnai sulaukia kitokios reakcijos nei visuomenėse, kuriose istoriškai nebuvo dominuojančios ideologijos, nukreiptos prieš religiją apskritai. Tačiau ar visi kiti religinės įvairovės bruožai taip pat artimi šioms visuomenėms, aptarsime kitoje mokslo studijos dalyje, pasitelkdami konkretų – Lietuvos atvejį.

2. Religinės mažumos Lietuvoje

Šioje dalyje aptariama Lietuvos religinė įvairovė, apžvelgiamos teisinės ir socialinės prielaidos religinei įvairovei egzistuoti, bažnyčios ir valstybės santykiai, religinių mažumų teisinė padėtis, santykiai su visuomene ir žiniasklaida. Remiamasi duomenimis, surinktais analizuojant mokslinę literatūrą, dokumentus ir antrinius duomenis.

2.1. *Religinis Lietuvos žemėlapis*

XX a. 9-ajame dešimtmetyje Lietuvai atgavus Nepriklausomybę, religinis gyvenimas ir vėl tapo viešojo visuomenės gyvenimo dalimi. Visuomenės dauguma save priskyrė Romos katalikų bažnyčiai, tačiau kiti gyventojai, nebelikus būtinybės „išpažinti“ mokslinio ateizmo ideologiją, neskubėjo rinktis naujos religinės tapatybės. 1990 m. į klausimą „Kokią tikybą išpažįstate?“ 57 proc. Lietuvos gyventojų nurodė katalikybę. Vėliau šie skaičiai kito, ir 1999 m. jau 75 proc. gyventojų teigė esantys katalikai. Atitinkamai kito ir visuomenės dalis, neišpažįstanti jokio tikėjimo: 1990 m. – 38 proc., 1999 m. – 19 proc., o 2005 m. – 17 proc. (Žiliukaitė 2000, 2007).

2001 m. Lietuvos gyventojų surašymo rezultatai atskleidė šalies gyventojų religinių tapatumų įvairovę³. Gyventojai buvo paklausti, kuriai religinei bendruomenei save priskiria⁴. Kaip galimi atsakymo variantai buvo išvardytos visos LR religinių bendruomenių ir bendrijų įstatyme nurodytos tradicinės religinės bendruomenės, be to, palikta vieta nurodyti kitai religinei bendruomenei ir galimybė atsakyti „Nė vienai“.

2001 m. gyventojų surašymo rezultatai leido atidžiau pažvelgti į visuomenės religinį gyvenimą, parodė narystės religinėse bendruomenėse apimtį. Paaiškėjo, kad stačiatikiams ortodoksams save priskiria 4 proc., sentikiams – 0,8 proc., evangelikams liuteronams – 0,6 proc., evangelikams reformatams – 0,2 proc. gyventojų. Taip pat paaiškėjo, kad šalyje gyvena 2 860 musulmonų sunitų, 1 272 judėjai ir 258 gyventojai, išpažįstantys karaizmą.

2001 m. Lietuvos gyventojų surašymo rezultatai parodė egzistuojančią religinę įvairovę, gyventojai nurodė įvairias religines bendruomenes. Iš surašymo duomenų buvo matyti, kad tuo metu jau veikė dauguma naujųjų religijų, žinomų Vakarų visuomenėse. Gausiausia tarp šių bendruomenių buvo Jehovos liudytojai, kuriems save priskyrė 3 512 gyventojų. 107 gyventojai save laikė Satja Sai Babos organizacijos nariais, 15 – scientologais, o 4 – Suvienijimo judėjimo nariais.

Be to, 2001 m. Lietuvos gyventojų surašymo rezultatai atskleidė, kad jokiai religinei bendruomenei savęs nepriskyrė 9,5 proc. Lietuvos gyventojų, o jokios religinės bendruomenės nenurodė 5,3 proc.

³ Lietuvos gyventojų surašymo 2001 m. duomenys apie tikybą. Internetinė prieiga: <http://religija.lt/straipsniai/tyrimai-analize-nuomones/lietuvos-gyventojai-pagal-tikyba>. Žiūrėta: 2013 01 15.

⁴ Lietuvos gyventojų surašymo 2001 m. lapas. Internetinė prieiga: <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=2813>. Žiūrėta: 2013 01 15.

Iš 2011 m. Lietuvos gyventojų ir būstų surašymo duomenų paaiškėjo, kad Romos katalikais save laiko 77,3 proc. gyventojų, nedaug pakito vadinamųjų tradicinių religinių mažumų bendruomenių narių skaičius. Vis dėlto iki 10 proc. padaugėjo gyventojų, nenurodžiusių, kokiai religinei bendruomenei priklauso, o nė vienai religinei bendruomenei nepriklausančių gyventojų sumažėjo iki 6,1 proc.

2.2. Religijos laisvės Lietuvoje prielaidos

Analizuojant religijos padėtį Lietuvoje tikslinga pažvelgti į religijos laisvės raišką, pasitelkiant visuomenės gyvenimo lygmenų – makro-, mezo- ir mikroperspektyvas. Makroperspektyvoje religijos laisvės raiškos elementai aptinkami nagrinėjant valstybių konstitucijas, įstatymus ir kitus teisės aktus. Mezoperspektyva atskleidžia, kaip religijos laisvės principai įgyvendinami organizaciniu lygmeniu. Mikroperspektyva leidžia pažvelgti į religijos laisvės principų sklaidą tarp individų.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę 1990 m. susirūpinta religinių bendruomenių padėtimi naujai kuriamoje valstybėje, imta svarstyti apie religinių bendruomenių veiklą reglamentuojančių teisės aktų poreikį. 1992 m. buvo priimta LR Konstitucija, kurios 26 straipsnyje teigiama:

Minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė yra nevaržoma.

Kiekvienas žmogus turi teisę laisvai pasirinkti bet kurią religiją arba tikėjimą ir vienas ar su kitais, privačiai ar viešai ją išpažinti, atlikinėti religines apeigas, praktikuoti tikėjimą ir mokyti jo.

Niekas negali kito asmens versti nei būti verčiamas pasirinkti ar išpažinti kurią nors religiją ar tikėjimą.

Žmogaus laisvė išpažinti ir skleisti religiją arba tikėjimą negali būti apribota kitaip, kaip tik įstatymu ir tik tada, kai būtina garantuoti visuomenės saugumą, viešąją tvarką, žmonių sveikatą ir dorovę, taip pat kitas asmens pagrindines teises ir laisves.

Tėvai ir globėjai nevaržomi rūpinasi vaikų ir globotinių religiniu ir doroviniu auklėjimu pagal savo įsitikinimus.

Šiame straipsnyje aptariamos pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės – teisė į tikėjimo, minties ir sąžinės laisvę, laisvė išpažinti ir praktikuoti pasirinktą religiją bei tėvų ir globėjų teisė nevaržomai rūpintis savo vaikų religiniu ir doroviniu auklėjimu. Tokios pagrindinio įstatymo nuostatos rengtos atsižvelgiant į 1948 m. Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos nuostatas, reglamentuojančias religijos laisvės sritį.

LR Konstitucijos 43 straipsnis aptaria bažnyčios ir valstybės santykius – religinių organizacijų

pripažinimo, juridinio asmens statuso suteikimo, jų būklės valstybėje nustatymo bei religinės socializacijos klausimus. Šio straipsnio paskutinėje dalyje teigiama, kad Lietuvoje nėra valstybinės religijos. Straipsnyje taip pat nurodoma, kad valstybė pripažįsta „tradicines Lietuvoje“ religines organizacijas, o kitas religines organizacijas valstybė pripažįsta tuo atveju, „jei jų mokymas ir apeigos neprieštarauja įstatymui ir dorai“. Taigi, šiame Konstitucijos straipsnyje atsiranda religinių bendrijų skirstymas į „tradicines“ ir kitas. Vėliau šis skirstymas, kartu su kitomis LR Konstitucijoje aptartomis tikėjimo laisvės bei religinių bendruomenių veiklos reglamentavimo nuostatomis, buvo perkeltas į 1995 m. priimtą LR religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymą; tradicinės religinės bendrijos buvo išvardytos įstatymo 5 straipsnyje, drauge nustatant ir pirmuosius valstybės pripažinimą turinčių ir jo neturinčių religinių bendruomenių teisių skirtumus.

Kita svarbi nuostata minėtame Konstitucijos straipsnyje – kad bažnyčių ir religinių organizacijų būklė nustatoma susitarimu arba įstatymu. Nors, kaip jau minėta, įstatymas dėl religinių bendruomenių teisinės padėties buvo priimtas dar 1995 m., Konstitucijos nuostata dėl galimybės religinių bendrijų padėtį nustatyti susitarimu nebuvo plačiai įgyvendinama. 2000 m. buvo pasirašytos trys tarptautinės sutartys tarp Lietuvos Respublikos ir Šventojo Sosto, reglamentuojančios Romos katalikų bažnyčios būklę. Galimybės sudaryti sutartį su valstybe vėliau norėjo kitos tradicinės religinės bendruomenės – sentikiai, evangelikai liuteronai. 2002 m. ir 2005–2008 m. vyko nevaisingos diskusijos dėl galimybių sudaryti sutartis tarp religinių bendruomenių ir valstybės.

Panašūs procesai vyko Lenkijoje ir Latvijoje, kurių nacionalinių teisės aktų pataisas, naujai interpretuojančias religinių bendruomenių teises bei laisves, lėmė pasirašytos tarptautinės sutartys su Šventuoju Sostu (Krumina-Konkova 2004, Zielinska 2006).

Apibendrinant galima teigti, kad religijos laisvės Lietuvoje teisinės prielaidos buvo sukurtos ir konstituciškai įtvirtintos, tačiau Konstitucijos 43 straipsnyje matyti atvertos durys ir religinių organizacijų diferencijavimui, galinčiam turėti įtakos asmens teisėms: religinėms bendrijoms suteikiami skirtingi statusai ir taip sudaromos sąlygos nevienodai vertinti šioms organizacijoms priklausančius asmenis. Pavyzdžiui, žmonės, priklausantys skirtingą juridinį statusą turinčioms religinėms organizacijoms, gali būti skirtingai vertinami darbdavių, kolegų ir pan., gali skirtis jų galimybės auklėti savo vaikus pagal išpažįstamą religiją valstybinėse mokyklose ir pan. Tai, kokią įtaką religinių bendruomenių diferenciacija gali turėti socialinei tikrovei, galėtų atskleisti bažnyčios ir valstybės santykių analizė.

2.3. Bažnyčios ir valstybės santykiai Lietuvoje

Mokslinėje literatūroje, aptariančioje bažnyčios ir valstybės santykius Vakarų visuomenėse, galima išskirti tris valstybės ir bažnyčios santykio modelius (Introvigne 2001). Pirmasis –

pripažintų arba valstybinių bažnyčių modelis. Tokioje valstybėje gali būti viena ar kelios pripažintos arba valstybinės bažnyčios. Šį modelį atitinkančiose šalyse užtikrinamos tam tikros privilegijos pripažintoms ar valstybinėms bažnyčioms, tačiau teisės daugiau ar mažiau laisvai veikti yra suteikiamos ir religinėms mažumoms. Šiandien Europoje valstybines bažnyčias turi Skandinavijos valstybės (išskyrus Švediją, kuri 2000 m. panaikino šį išskirtinį Liuteronų bažnyčios statusą), Danija, Graikija, Jungtinė Karalystė ir kt.

Antrasis bažnyčios ir valstybės santykių modelis – atskyrimas. Šiuo atveju valstybė nepripažįsta jokios religijos ir taiko visoms religinėms bendruomenėms bendruosius civilinės teisės aktus. Atskyrimo modelis įgyvendintas Prancūzijoje, Nyderlanduose ir JAV.

Trečiasis bažnyčios ir valstybės santykių modelis, anot Massimo Introvigne, yra įvairiarūšis. Šiuo atveju skirtingoms religinėms bendruomenėms yra pripažįstami skirtingi statusai, jos traktuojamos pagal tokią diferenciaciją įtvirtinančius įstatymus ar sutartis. Tokie valstybės ir bažnyčios santykiai egzistuoja Prancūzijos Elzaso srityje, Italijoje, Belgijoje, Austrijoje, Ispanijoje, Vokietijoje. Valstybės ir bažnyčios santykių Lietuvoje analizei taip pat gali būti pasitelkiamas įvairiarūšio pripažinimo modelis. Bažnyčios ir valstybės santykių pobūdis daro įtaką visuomenės nuostatoms religinių mažumų atžvilgiu, nes visuomenė yra labiau linkusi priimti ir teigiamai vertinti tas religines bendruomenes, kurios „veikia teisėtai“ ir yra „valstybės pripažintos“ (kad ir koks būtų šių sąvokų turinys). Tokiu būdu, išskiriant įstatymu tradicines religines bendruomenes kaip ypatingą kategoriją, jos gali sulaukti ir didesnės visuomenės paramos. Be to, išauga jų galimybės gauti valstybės finansinę paramą.

Bažnyčios ir valstybės santykių modeliai paliečia ir vadinamąjį mikrolygmenį – individų santykius. Pavyzdžiui, Grace Davie (2008), lygindama Didžiosios Britanijos ir Prancūzijos religinę toleranciją, teigė, kad pastarojoje, nepaisant bažnyčios ir valstybės atskirtumo principo įdiegimo, religijos laisvė ir tolerancija yra mažesnė negu Didžiojoje Britanijoje. Tokią išvadą ji priėjo analizuodama religinių mažumų, ypač naujųjų religijų, padėtį abiejose valstybėse.

Lietuvoje egzistuojantis bažnyčios ir valstybės santykių teisinis reglamentavimas iš dalies atspindi visuomenės religinę padėtį: dauguma gyventojų save laiko katalikais, o pagrindinis visuomenės religinio gyvenimo veikėjas yra Romos katalikų bažnyčia. Dažnai viešajame diskurse kalbant apie religiją Lietuvoje dedamas lygybės ženklas tarp sąvokų „religija“, „bažnyčia“ ir „Romos katalikų bažnyčia“. Išskirtinė Katalikų bažnyčios padėtis išryškėja ir analizuojant teisės aktus.

1995 m. priimtas Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas iš esmės praplėtė ir papildė LR Konstitucijos 43 straipsnyje aptartas sritis: religinių bendruomenių ir valstybės santykių reglamentavimo, religinių bendruomenių pripažinimo, religinių bendruomenių registravimo (10–12, 20 str.), nustatė turtinių teisių (13 str.), gailestingumo veiklos, ūkinės bei kitokios veiklos (14–

15 str.) sričių reguliavimą, taip pat palietė mokesčių klausimus, darbo santykius religinėse bendruomenėse (16–18 str.).⁵ Tačiau prieštaringiausiai vertintu įstatymo aspektu vis dėlto tapo religinių bendruomenių ir bendrijų diferencijavimas. Šiame įstatyme buvo sudarytos prielaidos religines bendruomenes skirstyti net į tris skirtingas kategorijas. Visų pirma paminėtina tai, kad įstatymo 11 straipsnyje numatoma galimybė įregistruoti religines bendruomenes, turinčias bent 15 narių – pilnamečių Lietuvos Respublikos piliečių. Šių religinių bendruomenių registravimo kriterijai nedaug kuo tesiskiria nuo kitų organizacijų (labdaros fondų, asociacijų ir kt.) registravimo kriterijų. Tačiau ne visos religinės organizacijos yra registruojamos. Įstatyme numatoma, kad tradicinės Lietuvoje religinės organizacijos juridinio asmens teises turi ir be registracijos. Tradicinės Lietuvoje religinės bendruomenės ir bendrijos buvo įvardytos įstatymo 5 straipsnyje. Tai – lotynų apeigų katalikų, graikų apeigų katalikų, evangelikų liuteronų, evangelikų reformatų, ortodoksų (stačiatikių), sentikių, judėjų, musulmonų sunitų ir karaimų religinės bendruomenės ir bendrijos. Šios religinės bendrijos, remiantis įstatymo 5 straipsniu, sudaro „Lietuvos istorinio, dvasinio bei socialinio palikimo dalį“. Toliau, 6 straipsnyje, įstatyme numatoma galimybė, kad ir kitos, tradicinėmis nelaikomos, tačiau įregistruotos Lietuvoje religinės bendrijos gali būti valstybės pripažintos Lietuvos istorinio, dvasinio ir socialinio palikimo dalimi. Norėdamos gauti tokį pripažinimą, religinės bendruomenės, veikiančios Lietuvoje bent 25 metus, gali kreiptis į Seimą dėl tokio statuso suteikimo. Seimas valstybės pripažinimo suteikimo religinei bendruomenei klausimą sprendžia gavęs Teisingumo ministerijos išvadą. Iki šios dienos valstybės pripažinimą Seimas yra suteikęs dviem religinėms bendrijoms: Lietuvos evangelikų baptistų bendruomenių sąjungai ir Septintosios dienos adventistų bažnyčiai. Dėl valstybės pripažinimo į Seimą taip pat yra kreipusios dar trys religinės bendrijos: Lietuvos jungtinė metodistų bažnyčia, Lietuvos Respublikos evangelinio tikėjimo krikščionių sąjunga (sekmininkų religinė bendrija) ir Naujoji apaštalų bažnyčia. Tačiau šių bendrijų pripažinimo klausimas yra įstrigęs Seime jau daugiau nei dešimtmetį.

1995 m. priimtame Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatyme tradicinėms ir kitoms valstybės pripažintoms religinėms bendrijoms buvo nustatytos vienodos teisės. Pavyzdžiui, valstybinėse mokyklose buvo galima mokyti ir tradicinių, ir kitų valstybės pripažintų religinių bendrijų tikybos, tačiau nebuvo galima mokyti valstybės pripažinimo negavusių religinių bendrijų tikybos. Tačiau vėliau, įvairiuose įstatymuose nustatant teises tik tradicinėms religinėms bendrijoms, tradicinių ir kitų valstybės pripažintų religinių bendrijų statusai įgijo skirtingą praktinę reikšmę (Kuznecovienė ir kt. 2012, 77–86).

Tradicinių ir kitų religinių bendruomenių perskyrą Lietuvoje tyrinėjusi Irena Vaišvilaitė (2001) teigia, kad 1995 m. priimtas Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas buvo kuriamas remiantis istoriniu principu ar kriterijumi. Mokslininkė nedaro perskyros tarp tradicinių ir valstybės

⁵ Internetinė prieiga: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=21783. Žiūrėta: 2013 01 10.

pripažintų religinių bendruomenių, nes, jos požiūriu, šie tipai lygiaverčiai. Tačiau siekiant šio statuso bendruomenėms reikia įrodyti savo *istorinę vertę* – kad jos yra istorinio ir kultūrinio palikimo dalis. Anot I. Vaišvilaitės (2001), pasirinktas istorinis kriterijus ir sudarytas baigtinis tradicinių religinių bendruomenių sąrašas atskleidžia įstatymo kūrėjų nuostatą atspirties tašku laikyti istorinės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės poveiklą. Todėl tradicinėmis netapo tokios ilgai šalyje veikusios bendruomenės – baptistai, metodistai ir adventistai, – jos buvo priverstos įrodinėti savo istorinę vertę, o tai, pasak I. Vaišvilaitės, „apribojo jų veiklą ir galėjo pažeisti jų savimonę“ (Vaišvilaitė 2001, 127–129). Taigi, viena vertus, religinių bendruomenių skirstymas veikia pačias bendruomenes, anot I. Vaišvilaitės, žeidžia jų savimonę, kita vertus, toks skirstymas daro įtaką jų statusui ir priėmimui visuomenėje apskritai. Apie šį poveikį kalbėsime dar ne kartą šioje studijoje.

Kaip jau minėta, Romos katalikų bažnyčios ir valstybės santykius, jų teisinius aspektus, švietimo ir sielovados sritis Lietuvoje reglamentuoja trys tarptautinės sutartys tarp Lietuvos Respublikos ir Šventojo Sosto, pasirašytos 2000 m.⁶ Šių dokumentų, turinčių tarptautinės sutarties statusą, ratifikavimas sudarė prielaidas atsirasti valstybės požiūriu į Katalikų bažnyčią ir į kitas religines bendruomenes skirtumams. Minėtų sutarčių, kaip tarptautinių, statusas padarė Katalikų bažnyčią išskirtinę net ir tradicinių religinių bendruomenių atžvilgiu, kadangi nė viena kita religinė bendruomenė negali sudaryti tokios sutarties, nes neturi atitinkamo teisinio statuso subjekto tokiai sutarčiai pasirašyti. Yra valstybių, kuriose tarptautinių sutarčių su Romos katalikų bažnyčia nuostatos būdavo pritaikomos ir kitoms religinėms bendruomenėms, pavyzdžiui, Lenkijoje, tačiau Lietuvoje šiuo keliu neita.

Lietuvos visuomenei po Nepriklausomybės atkūrimo kilo naujų iššūkių, nes kai kurios atsikūrusios religinės bendruomenės nepateko į vadinamųjų *tradicinių* religinių bendruomenių sąrašą. Imta diskutuoti dėl įvairių religijų teisinio lygiateisiškumo ir sugyvenimo. Šios viešos diskusijos atskleidė, kad, ištrūkus iš sekuliaraus monopolio, sunkiai suprantama religijos ir įsitikinimų pliuralizmo galimybė. Kaip pažymėjo ir sociologai (Barker 1997, 37), posovietinėje erdvėje religinio pliuralizmo galimybė buvo ir išlieka sunkiai suprantama, o religinė rinka dažniausiai regima kaip tam tikras kovos laukas, kuriame turi išlikti tik stipriausieji. Lietuvoje po nepriklausomybės atkūrimo aktyviau veikti pradėję baptistai, atsikūrusios sekmininkų bendruomenės, Jehovos liudytojai, Naujoji apaštala bažnyčia, Septintosios dienos adventistai sulaukė dažnai nepalankios reakcijos iš *tradicinių* bažnyčių, žiniasklaidos ir visuomenės, nors šios bendruomenės veikė ir laisvoje tarpukario Lietuvoje. Tokios reakcijos priežastimi galėjo tapti pačios visuomenės ir vyraujančios bažnyčios konservatyvumas bei sovietinė propaganda, atlikusi

⁶ Internetinės prieigos: http://www.lcn.lt/b_dokumentai/kiti_dokumentai/AS-LR-sutartis-svietimas.html, http://www.lcn.lt/b_dokumentai/kiti_dokumentai/AS-LR-sutartis-kariai.html, http://www.lcn.lt/b_dokumentai/kiti_dokumentai/AS-LR-sutartis-teise.html. Žiūrėta: 2013 01 10.

„šviečiamąjį darbą“ visuomenėje apie „pavojaingas sekas“ – sekmininkus, baptistus, Jehovos liudytojus.

Ypatingo visuomenės ir žiniasklaidos dėmesio sulaukė religinių bendruomenių grupė – naujosios religijos, kurias sudarė konvertitai, t. y. atsivertę ir su tuo susijusius individualius pokyčius išgyvenantys asmenys. Tokią reakciją galėjo lemti ir pačių konvertitų veikla. Pavyzdžiui, „Tikėjimo žodžio“ bendruomenė pirmuoju etapu (iki 1995 m.) atvirai konfrontavo su Romos katalikų bažnyčia, kuri į naująjį religinį darinį žiūrėjo kritiškai. Į šios bažnyčios veiklą audringai reagavo ir visuomenė.

Žvelgiant apskritai į pokomunistines visuomenes, pirmieji penkeri metai po Sovietų Sąjungos žlugimo buvo pažymėti religinio atgimimo, kuris reiškėsi religinių bendruomenių institucionalizacija, nacionalizuoto turto susigrąžinimu, religinių bendruomenių narių skaičiaus išaugimu. Ir Lietuvoje 1995 m. ribą galima nubrėžti bemaž visų atsikūrusių ir susikūrusių naujų religinių bendruomenių atvejais, nes maždaug tuo metu nusistovėjo tikinčiųjų skaičius jose arba atslūgo didžioji religinio atgimimo banga, vėl surinkusi žmones į religines bendruomenes. Anot Arūno Peškaicio ir Donato Glodenio (2000), iki 1995 m. šalyje įsikūrė dauguma pasaulyje labiausiai paplitusių naujųjų religijų.

2.4. Naujosios religijos ir Lietuvos visuomenė

Aptariant religinių mažumų padėtį Lietuvoje ypatingą dėmesį reikia skirti naujosioms religijoms dėl visuomenės antagonistinės reakcijos į jas. Mokslinėje literatūroje visuomenės antagonizmas išskiriamas kaip vienas iš naujųjų religijų bruožų (Barker 1989). Visuomenės antagonizmo minėtos religijos sulaukia dėl įvairių priežasčių: pavyzdžiui, naujųjų religijų nariai yra linkę griežtai atsiskirti nuo juos supančios visuomenės, nuvertinti savo ankstesnį gyvenimą ir pradėti gyventi radikaliai kitaip. Kita galima visuomenės antagonizmo priežastis – informacijos apie tokias grupes stoka. Tačiau reakcija į naująsias religijas priklauso ir nuo sociokultūrinio konteksto, į kurį jos patenka.

Sociologai pastebėjo, kad kai kurie naujieji religiniai judėjimai vienaip elgiasi Vakarų visuomenėje ir kitaip – posovietinėje erdvėje (Barker 1997). Tai yra susiję su vidine grupių kaita ir pakitusia socialine aplinka. Atsiskleidė, kad naujosios religijos pokomunistinėse visuomenėse veikia nuosaikiau ir savo veiklą grindžia jau įgyta patirtimi Vakarų visuomenėse, pavyzdžiui, skatina savo naujus narius išlaikyti ryšius su artimaisiais, nemesti mokslų, išlaikyti savo darbo vietą ir pan. (Barker 1997, 34).

Naujosios religijos nepriklausomoje Lietuvoje savo veiklą pradeda sudėtingomis socialinės kaitos sąlygomis, tuo metu, kai visuomenė bando iš naujo atrasti religijos vietą ir funkcijas. Pagrindinė religinio gyvenimo veikėja – Romos katalikų bažnyčia, tad visos kitos religinės

bendruomenės savaime negali išvengti santykių su šia bažnyčia, ir tik nuo tolesnės naujosios religinės bendruomenės įsivietinimo strategijos priklausys, kaip ją priims visuomenė.

Kai kurios religinės bendruomenės imasi kovingai konkuruoti su vyraujančia Romos katalikų bažnyčia: pavyzdžiui, „Tikėjimo žodžio“ bendruomenė gana aštriai pasisakydavo apie Katalikų bažnyčią bent keletą metų po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo. O kitos religinės bendruomenės renkasi neutralaus religinio gyvenimo dalyvio-stebėtojo vaidmenį. Kai kurios savitą religinę pasaulėžiūrą turinčios grupės tampa apskritai religinio gyvenimo alternatyvomis, vietoje religingumo siūlančiomis „dvasingumą“. Anot Detlefo Pollacko (2003), religinių naujovių prisistatymas labai priklauso ir nuo vyraujančios religinės bendruomenės vidinių savybių ir santykių su visuomene. Pavyzdžiui, jei visuomenėje vyraujanti religinė bendruomenė yra sekuliarizuota, t. y. biurokratizuota ir mažai dėmesio skiria pastoracijai, tada patrauklesnės tampa kitos religinės alternatyvos. Jei vyraujanti religinė bendruomenė išlaiko savo religinę tapatybę, dirba pastoracijos srityje, naujosios religijos veikia kaip konkurentės arba siūlo visai kitą „dvasingumo produktą“.

Svarbus sociokultūrinės aplinkos akcentas, lemiantis religinės bendruomenės įsivietinimo strategiją, yra religinių bendruomenių veiklos teisinis reglamentavimas. Aptardami bažnyčios ir valstybės santykius Lietuvoje minėjome tris religinių bendruomenių valstybės pripažinimo pakopas. Galima svarstyti, kiek toks religinių bendruomenių skirstymas iš tiesų turi įtakos religinių bendruomenių bei jų narių santykiams. 2008 m. buvo atliktas diskriminacijos apraiškų tyrimas, kurio metu respondentų klausta apie gyvenimą kaimynystėje ar darbą su asmenimis, priklausančiais trimis skirtingoms tikėjimų kategorijoms (žr. 2 lentelę)⁷. Tyrimo duomenys atskleidė statistiškai reikšmingus respondentų nuomonių skirtumus: pavyzdžiui, 18,6 proc. respondentų teigė nenorintys gyventi kaimynystėje su valstybės neregistruotų religinių tikėjimų atstovais, 13,3 proc. – su kitų krikščioniškos kilmės tikėjimo krypčių atstovais; tik 7 proc. respondentų tvirtino nenorintys gyventi kaimynystėje su tradicinių krikščioniškos kilmės krypčių tikėjimo atstovais. Tyrimo instrumento autoriai nedetalizavo, kurios bendruomenės, jų nuomone, patektų į minėtas kategorijas, tačiau tiek tarp „kitų krikščioniškos kilmės tikėjimų“, tiek tarp „valstybės neregistruotų religinių tikėjimų“ aptiktume naujųjų religijų.

⁷ Tyrimas „Galimų diskriminacijos apraiškų, naujai numatytų Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatyme, bei visuomenės tolerancijos įvairioms socialinėms grupėms įvertinimas ir lyginamoji analizė“. Tyrimą ir jo duomenų analizę 2008 m. LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos užsakymu atliko L. Okunevičiūtė-Neverauskienė, B. Gruževskis, T. Leončikas ir V. Beresnevičiūtė. Internetinė prieiga: <http://www.socmin.lt/index.php?1606775163>. Žiūrėta: 2013 01 22.

2 lentelė. Lietuvos gyventojai, nenorintys gyventi kaimynystėje ir dirbti vienoje darbovietėje su įvairių religinių grupių nariais (proc.)

	Nenori gyventi kaimynystėje su:	Nenori dirbti vienoje darbovietėje su:
Tradicinių krikščioniškos kilmės krypčių tikėjimo atstovais	7,0	6,2
Kitų krikščioniškos kilmės krypčių tikėjimo atstovais	13,3	11,2
Valstybės neregistruotų religinių tikėjimų atstovai	18,6	14,8

Šaltinis: „Galimų diskriminacijos apraiškų, naujai numatytų Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatyme, bei visuomenės tolerancijos įvairioms socialinėms grupėms įvertinimo ir lyginamosios analizės“ ataskaita.

Šios apklausos duomenys leidžia kelti klausimus apie religinių bendruomenių skirstymo į tradicines ir kitas bei apie religinių bendruomenių registracijos (juridinio asmens teisių įgijimo) proceso įtaką Lietuvos visuomenės nuomonei apie naująsias religijas. Naujosios religinės bendruomenės, norėdamos sulaukti visuomenės palankumo, turėtų registruotis, nes šitaip jos legitimuojamos ir tampa „tikromis“ religijomis⁸, nors pagal teisės normas jos tokios pareigos neturi. Per pastaruosius dvidešimt metų Lietuvoje įvyko ne vienas incidentas, privertęs suabejoti religinių bendruomenių registracijos, kaip tam tikro legitimacijos akto, prasmingumu. Viena vertus, valstybės institucijos yra įtraukiamos į problemiškas diskusijas dėl religijos apibrėžimo, antra vertus, naujosios religinės bendruomenės susiduria su biurokratinėmis kliūtimis, kai siekia juridinio statuso, kuris joms dažniausiai reikalingas ūkinei veiklai vystyti, t. y. banko sąskaitai atidaryti, patalpoms nuomoti ir pan.⁹

⁸ Teisinio registravimo procedūros metu bendruomenė turi pateikti savo įstatus, kuriuose turi būti išdėstytos jos tikėjimo tiesos, veiklos kryptys bei tikslai. Teisingumo ministerija įvertina pateiktus įstatus (be kita ko, ir religinio jų turinio aspektu) ir pateikia išvadą: leidžia įregistruoti religinę bendruomenę arba atsisako tai padaryti. Tad tam tikra prasme religinė bendruomenė registracijos proceso metu laiko „tikros“ religijos testą.

⁹ Kaip pavyzdį galima paminėti 2003–2004 m. priimtus Teisingumo ministerijos sprendimus nepripažinti Ošo meditacijos centro „Ojas“ kaip religinės bendruomenės ir atsisakyti šį centrą įregistruoti. 2005 m. vasario 4 d. Lietuvos vyriausiąjame administraciniame teisme ši organizacija laimėjo bylą prieš LR teisingumo ministeriją ir buvo įregistruota kaip religinė bendruomenė.

2.5. Lietuvos visuomenės nuomonė apie naująsias religijas

Lietuvos visuomenės nuomonės apie naująsias religijas analizė remiasi kiekybinių ir kokybinių tyrimų, vykdytų 2007 m., duomenimis. Pirmasis tyrimas, kurį sudarė kiekybinė ir kokybinė dalis, buvo skirtas tirti diskriminacijos dėl religijos ir įsitikinimų prielaidoms¹⁰, o antrasis – visuomenės požiūriui į naujuosius religinius judėjimus¹¹.

Tiriant diskriminaciją dėl religijos ir įsitikinimų Lietuvoje buvo siekiama „lygių galimybių Lietuvos Respublikoje įvairias religijas išpažįstantiems žmonėms ir jų grupėms, panaikinant diskriminaciją religiniu pagrindu ir įgyvendinant sąžinės laisvės principus“¹². Minėtą tyrimą sudarė kiekybinė ir kokybinė dalys, taip pat – teisinės bazės analizė. Tyrimas buvo atliktas 2007 m. vasarą.

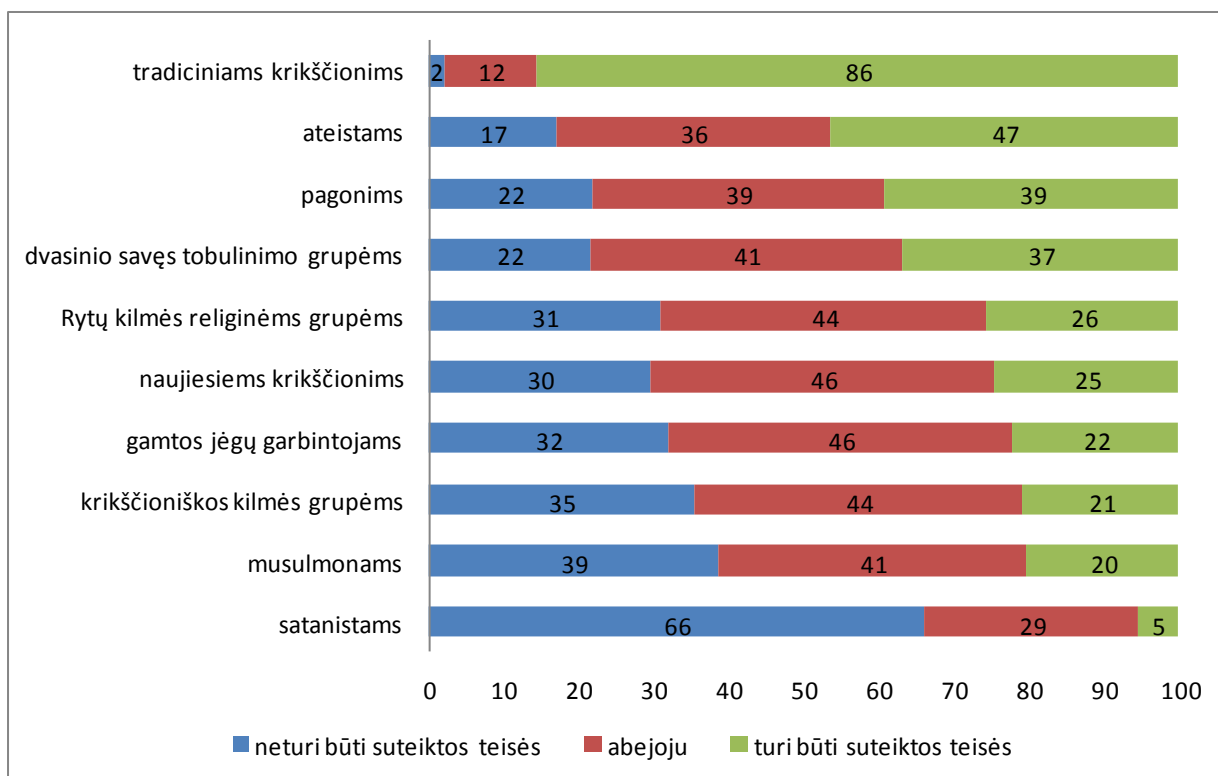
Tyrimo klausimyno kūrėjai išskyrė dešimt religinių bendruomenių grupių, kurios apėmė daugelį šalyje veikiančių religinių bendruomenių. Grupės buvo suformuotos sugrupuojant panašias pagal išpažinimą ir veiklos pobūdį religines bendruomenes ar pasaulėžiūrinius sambūrius: „ateistai“, „dvasinio savęs tobulinimo grupės“, „gamtos jėgų garbintojai“, „krikščioniškos kilmės grupės“, „musulmonai“, „naujieji krikščionys“, „pagonys“, „Rytų kilmės religinės grupės“, „satanistai“ ir „tradiciniai krikščionys“. Respondentų buvo klausiama, kokias pilietines teises jie suteiktų klausimyne išvardytų religinių bendruomenių grupių atstovams, pavyzdžiui, ar sutiktų, kad šių bendruomenių nariai dirbtų mokytojais, būtų renkami į tam tikrus politinius postus, dirbtų nekvalifikuotą darbą, turėtų savo interneto puslapius, galėtų viešai skelbti savo pažiūras ir pan.

Tyrimo duomenys atskleidė, kad labiausiai pilietines teises respondentai būtų linkę užtikrinti „tradiciniams krikščionims“ (85 proc.), „ateistams“ (46,6 proc.) ir „pagonims“ (39,2 proc.). Ketvirtą vietą užėmė „dvasinio savęs tobulinimo grupės“, kurių nariams 37 proc. Lietuvos gyventojų būtų linkę suteikti pilietines teises (žr. 1 pav.).

¹⁰ Tyrimą atliko Naujųjų religijų tyrimų ir informacijos centras kartu su visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimu centru „Vilmorus“ Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos užsakymu, vykdydami programą „2007 – lygių galimybių metai visiems“. Tyrimą atliko dr. A. Sprindžiūnas, M. Ališauskienė ir kt. Internetinė prieiga: <http://www.lygybe.lt/?pageid=10&id=66>. Žiūrėta: 2013 01 11.

¹¹ Lietuvos gyventojų apklausa apie religinius judėjimus. Tyrimą 2007 m. atliko Lietuvos ir Didžiosios Britanijos rinkos ir visuomenės nuomonės tyrimų kompanija „Baltijos tyrimai“ LR teisingumo ministerijos užsakymu. Internetinė prieiga: <http://www.tm.lt/dok/2007-baltijos-tyrimai-apie-rel-judejimus.pdf>. Žiūrėta: 2012 11 10.

¹² Tyrimo „Diskriminacija dėl religijos ir įsitikinimų Lietuvoje“ ataskaita. Internetinė prieiga: <http://www.lygybe.lt/?pageid=10&id=66>. Žiūrėta: 2013 01 11.

1 pav. Apibendrintas respondentų atsakymų į klausimus apie religinių grupių teises pasiskirstymas (proc.)

Šaltinis: tyrimo apie diskriminaciją dėl religijos ir įsitikinimų Lietuvoje ataskaita¹³.

„Tradicinių krikščionių“ grupei tyrėjų priskirtos religinės bendruomenės – vyraujanti Lietuvoje Romos katalikų bažnyčia, stačiatikiai, evangelikai liuteronai, sentikiai išgyveno sovietinį laikotarpį ir išsaugojo savo tikėjimą bei religines tradicijas, todėl, manytina, sulaukė palankaus visuomenės vertinimo. Tikriausiai ateistai vertinami palankiai dėl dalies visuomenės vis dar gyvų nostalgiskų prisiminimų apie sovietinį laikotarpį, kai mokslinis ateizmas buvo vienintelė legituota pasaulėžiūros sistema. Iki šiol vis dar populiari manyti, kad ateizmas yra „moksliškas“ ir pagrindžia įsitikinimą, jog religija yra iliuzija (Ališauskienė 2009). Visuomenės palankumo pagonims priežastimi galėjo tapti susidomėjimas senąja baltų religija bei papročiais, kurie laikomi lietuviškosios kultūrinės tapatybės dalimi. Šiuo atveju reikėtų pabrėžti žodį „kultūrinės“, nes dažnai visuomenėje pagonybė nėra laikoma religiniu reiškiniu, greičiau – senojo folkloro elementu, kuris daliai visuomenės kelia nostalgiją.

Tarp „dvasinio savęs tobulinimo“ grupių tyrėjai paminėjo Lietuvos „Gyvenimo meno“ fondą. Jis atsidūrė greta kitų gerai žinomų „žmogiškojo potencialo“ grupių, veikiančių šalyje, pavyzdžiui, Visuomeninės parapsichologijos akademijos (Ališauskienė 2004), Scientologijos bažnyčios, „Transcendentinės meditacijos“ ir kt.

¹³ Ten pat.

Visuomenės palankumas „dvasinio savęs tobulinimo“ grupėms buvo netikėtas tyrėjams ir privertė kelti papildomų klausimų: ar šios grupės pavadinimas skambėjo patraukliai, ar judėjimų pavadinimai, minėti šioje grupėje, buvo respondentams nežinomi (nes „dvasinio savęs tobulinimo“ grupės sulaukė didesnės tolerancijos nei, pavyzdžiui, „naujieji krikščionys“, „krikščioniškos kilmės grupės“ ar „musulmonai“). Galima manyti, kad, vertindami pastaruosius, respondentai juos laikė kur kas labiau keliančiais grėsmę nei „dvasinio savęs tobulinimo“ grupes.

Svarbus aspektas kalbant apie „dvasinio savęs tobulinimo“ arba „žmogiškojo potencialo“ grupes yra tai, kad jos dažniausiai prisistato esančios ne religinės, todėl didžioji visuomenės dalis nelaiko jų grėsme kitoms religijoms ir šių religijų išpažinėjams.

Neigiamo visuomenės vertinimo sulaukė „satanistai“ (68 proc.), „musulmonai“ (40 proc.), „krikščioniškos kilmės grupės“ (37 proc.). Panašių rezultatų tyrėjai tikėjosi, nes išvardytos grupės yra dažniausiai priešinosi tradiciniams krikščionims ir gali būti didžiosios visuomenės dalies suprantamos kaip grėsmė jų pačių religiniam *status quo*.

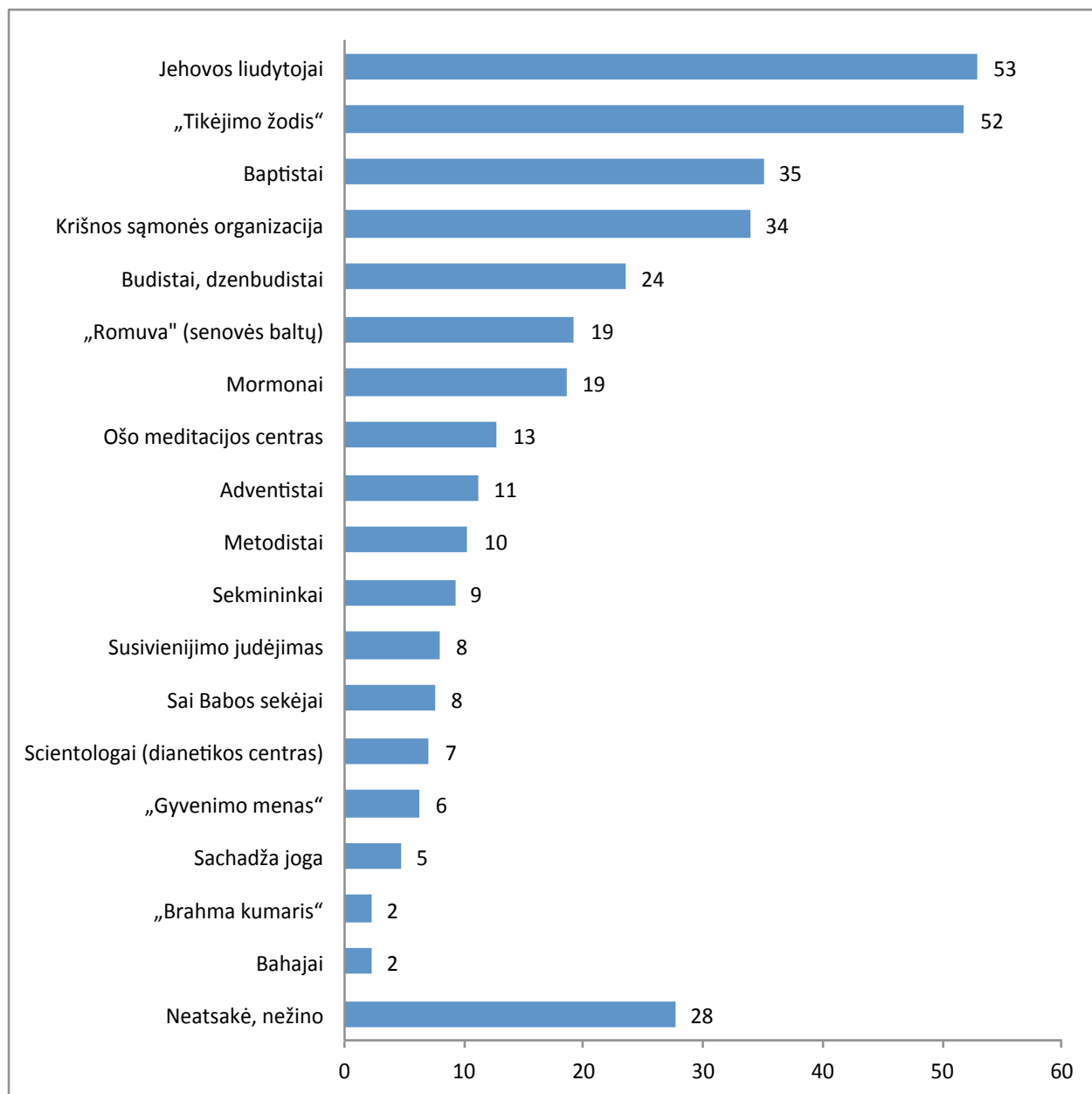
Nuomonė, kad tam tikroms visuomenės grupėms nereikėtų suteikti pilietinių teisių, yra aiški netolerancijos išraiška ir gali būti laikoma diskriminacijos dėl religijos ir įsitikinimų priežastimi. Tad šiuo požiūriu labiausiai netoleruojami ar net diskriminuojami Lietuvos visuomenėje yra musulmonai ir krikščioniškos kilmės grupės bei jų nariai.

Kokybinė tyrimo apie diskriminaciją dėl religijos ir įsitikinimų dalis buvo skirta interviu su diskriminaciją patyrusiais individais analizei. Tyrimas atskleidė, kad Lietuvoje dėl religijos ir įsitikinimų jaučiasi diskriminuojami tiek tradicinių, tiek tradicinėmis nelaikomų religinių bendruomenių atstovai. Diskriminacija buvo patiriama įvairiuose socialiniuose kontekstuose: artimiausioje aplinkoje – šeimoje, darbe, švietimo įstaigose, taip pat dalis informantų jautėsi diskriminuojami valdžios institucijų ir žiniasklaidos. Dažniausiai diskriminacijos priežastimi tapdavo aplinkai žinomas informanto tikėjimas. Taip pat tyrimo metu paaiškėjo, kad diskriminacijos dėl religijos ir įsitikinimų pasekmės darė įtaką informantų religinei veiklai ir kasdieniam gyvenimui.

Antrasis tyrimas, susijęs su šios mokslo studijos objektu – religine įvairove, taip pat reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa apie naujuosius religinius judėjimus ir visuomenės nuostatas jų atžvilgiu – buvo atliktas 2007 m. lapkričio mėnesį LR teisingumo ministerijos užsakymu¹⁴. Pagrindinis jo tikslas buvo ištirti visuomenės turimas žinias apie naujuosius religinius judėjimus ir požiūrius į juos. Tyrimo duomenimis, Lietuvos gyventojai turi daugiausiai žinių apie Jehovos liudytojus, „Tikėjimo žodį“, baptistus ir Krišnos sąmonės organizaciją (žr. 2 pav.). Tačiau reikia paminėti, jog trečdalis tyrimo respondentų neatsakė į klausimą, ar yra ką nors girdėję apie

¹⁴ Lietuvos gyventojų apklausos apie religinius judėjimus ataskaita. Tyrimą 2007 m. atliko Lietuvos ir Didžiosios Britanijos rinkos ir visuomenės nuomonės tyrimų kompanija „Baltijos tyrimai“ LR teisingumo ministerijos užsakymu. Internetinė prieiga: <http://www.tm.lt/dok/2007-baltijos-tyrimai-apie-rel-judejimus.pdf>. Žiūrėta: 2012 11 12.

šias grupes, arba atsakė neigiamai, – galima spėti, kad daliai visuomenės naujųjų religijų klausimas neaktualus.

2 pav. Lietuvos gyventojų žinios apie naujas religijas (proc.)

Šaltinis: Lietuvos gyventojų apklausos apie religinius judėjimus ataskaita¹⁵.

Paprašyti įvertinti klausimyne išvardytas grupes respondentai palankiausiai įvertino „Romuvos“ (senovės baltų tikėjimo) religinę bendruomenę (13 proc.), nepalankiausiai – „Tikėjimo žodžio“ (32,4 proc.) ir Jehovos liudytojų (37,6 proc.) religines bendruomenes (žr. 3 lentelę). Nors sudėtinga palyginti abiejų 2007 m. atliktų tyrimų duomenis dėl klausimynų skirtumų, tam tikrų panašumų galima aptikti. Pavyzdžiui, abiejuose tyrimuose Lietuvos gyventojai palankiai vertino pagonis

¹⁵ Ten pat.

(„Romuva“), gana nepalankiai – naujuosius krikščionis („Tikėjimo žodžio“ bendruomenę) ir krikščioniškos kilmės bendruomenes (Jehovos liudytojus).

3 lentelė. Lietuvos gyventojų nuomonė apie naujas religines grupes (proc.)

Naujosios religinės grupės	Palankiai	Nei taip, nei ne	Nepalankiai
Budistai, dzenbudistai	7,8	18,9	14
Senovės baltų tikėjimo bendruomenė „Romuva“	13,0	18,3	8,9
Adventistai	2,9	18,4	13,3
Mormonai	2,9	19,5	16,5
Krišnos sąmonės organizacija	4,6	20,6	18,4
Sekmininkai	2,7	17,7	13,2
Scientologai (Dianetikos centras)	1,8	15,1	13
Baptistai	4,4	24,5	16
Jehovos liudytojai	2,5	15,6	37,6
„Tikėjimo žodis“	5,2	19	32,4
„Gyvenimo menas“	2,4	15,9	10,4
„Brahma kumaris“	1,3	14,1	12,4
Ošo meditacijos centras	3,1	15,4	14,1
Bahajai	1,2	14,7	12,6
Sahadža joga	3,0	15,5	11,2
Sai Babos sekėjai	2,1	16,1	13
Metodistai	2,0	18,2	13,9
Susivienijimo judėjimas (munistai)	1,0	14,4	15,6

Šaltinis: Lietuvos gyventojų apklausos apie religinius judėjimus ataskaita¹⁶.

2007 m. tyrime apie diskriminaciją dėl religijos Lietuvoje išryškėjo visuomenės tolerancija dvasinio savęs tobulinimo grupėms, o tais pačiais metais atliktoje apklausoje apie naujuosius religinius judėjimus respondentai neišreiškė nuomonės apie šias grupes. Du trečdaliai respondentų atsisakė įvertinti nurodytas religines grupes. Tyrimas parodė, kad trečdalis respondentų apie jas nėra girdėję, o kitas trečdalis nebuvo linkęs jų įvertinti.

¹⁶ Ten pat.

2.6. Žiniasklaida ir naujosios religijos

Žiniasklaidos susidomėjimas naujosiomis religijomis Lietuvoje suaktyvėjo nuo 1999 m. Tokio didesnio susidomėjimo pradžia laikytina viešosios įstaigos „Dvasinės paramos namai“ veikla, nes tuo metu šios organizacijos vadovas Kazimieras Andriuškevičius buvo dažniausias straipsnių ir reportažų herojus (Lahayne 2000). Organizacija „Dvasinės paramos namai“ itin kritiškai atsiliepdavo apie naujas religijas, o jo vadovo laikysena pastarųjų atžvilgiu buvo iš esmės antikultinė. Anot J. Beckfordo, antikultinio judėjimo aktyvistai dažnai žurnalistams tampa informacijos šaltiniais rengiant straipsnius apie naujuosius religinius judėjimus. Paradoksalu tai, kad vėliau tuos pačius straipsnius antikultinis judėjimas panaudoja kaip dar vieną įrodymą antikultinės propagandos kampanijose (Beckford 1995).

R. Žiliukaitė, analizavusi 1998–2000 m. Lietuvos dienraščių 115 straipsnių, nustatė, kad daugiau nei pusėje straipsnių buvo laikomasi neigiamos nuostatos naujų religinių bendruomenių atžvilgiu, 17 proc. – neutralios, o 16 proc. – teigiamos nuostatos. 64 proc. straipsnių buvo vartojama neigiamą konotaciją turinti sąvoka „sektą“, ir ji buvo pateikiama kaip „netradicinių religinių bendruomenių“ sąvokos sinonimas (Žiliukaitė 2001).

Gintarė Markauskaitė, 2012 m. tyrusi religinės įvairovės reprezentavimą Lietuvos žiniasklaidoje ir išanalizavusi 2008–2012 m. didžiausiuose interneto portaluose paskelbtus straipsnius apie religiją, nustatė, kad naujieji religiniai judėjimai ir dvasinės grupės dažniau vaizduojami neigiamai. Anot jos, žurnalistai, rašydami apie šias grupes, siekia pritraukti skaitytoją neigiamais įvykiais ar skandalais, naudoja stereotipinius vaizdinius (Markauskaitė 2013, 77).

J. Beckfordas, aiškindamasis žiniasklaidos ir naujų religijų santykį, padarė išvadą, kad neįprastos religingumo formos tapo problemiškos tuo metu, kai dauguma žmonių net labai jiems įprastas religijos formas ėmė laikyti svetimomis (Beckford 1995). Taigi, sekant J. Beckfordu galima manyti, kad Lietuvos žiniasklaidos susidomėjimas naujosiomis religijomis gali būti susijęs su bendromis religinio gyvenimo nuosmukio tendencijomis. Atidžiau pažvelgus į Europos vertybių tyrimų duomenis matyti, kad Lietuvoje po religinio atgimimo išryškėjo religinio individualizmo apraiškos, metusios iššūkį tradiciniam bažnytiniam religingumui, tad tokios tendencijos galėjo paskatinti žiniasklaidą susidomėti naujosiomis religijomis.

Apibendrinant religinės įvairovės situaciją Lietuvoje galima teigti, kad sukurta teisinė bazė užtikrina individo teisę išpažinti savo pasirinktą religiją. Tačiau religinės organizacijos yra skirstomos į tradicines ir kitas, – taip sukuriamos sąlygos plėtotis jų, joms priklausančių individų nelygybei. Praktiniai bažnyčios ir valstybės santykiai Lietuvoje taip pat sudaro sąlygas religinių bendruomenių nelygybei (išskirtinę vietą šiuose santykiuose užima Romos katalikų bažnyčia).

Tradicinėmis nelaikomos religinės mažumos susiduria su antagonistinėmis Lietuvos visuomenės nuostatomis. Požiūris į tradicinėmis nelaikomas religines mažumas įvairuoja,

priklausomai nuo to, kaip bendruomenė save identifikuoja. Atvirai savo religinį pobūdį deklaruojančios bendruomenės vertinamos labiau neigiamai nei tos, kurios save pristato kaip dvasinio tobulėjimo grupes. Taip pat iš turimų duomenų matyti, kad Lietuvos visuomenė skirtingai vertina įregistruotas ir neįregistruotas religines bendruomenes: ji palankesnė įregistruotosioms. Greičiausiai tokį skirtingą požiūrį sąlygojo nuo sovietmečio gajus supratimas, kad teisėtai veikia tik įregistruotos religinės bendruomenės.

Naujųjų religijų ir žiniasklaidos santykis Lietuvoje gana įtemptas. Žiniasklaidoje naujosios religijos vaizduojamos kaip skandalinga veikla užsiimančios organizacijos, – taip siekiama patraukti skaitytojų dėmesį. Dažniausiai pasitelkiami stereotipiniai vaizdiniai ir antikultinio pobūdžio informacija.

Apibendrinant Lietuvos religinių mažumų padėtį iš W. R. Hutchisono religinio pliuralizmo teorijos perspektyvos galima teigti, jog Lietuvoje tebevyrauja *religinio pliuralizmo, kaip tolerancijos*, tipas, kuris būdingas visoms visuomenėms, susiduriančioms su religine įvairove ir nusprendžiančioms kaip nors su ta įvairove susigyventi. Iš istorijos matyti, kad santykiuose su religinėmis mažumomis tolerancijos laikotarpių Lietuvoje būta ne kartą, bent jau nuo Gedimino laikų, taip pat būta ir atkryčio į persekiojimus religijos pagrindu (prisiminkime protestantų persekiojimus XVI a. ir pan.). Sunkiau būtų Lietuvos istorijoje aptikti antrąją W. R. Hutchisono išskirtą pliuralizmo formą – pliuralizmą kaip įtraukimą. Peršasi mintis, kad JAV pliuralizmo forma – *pliuralizmas kaip įtraukimas* – yra gana specifinis JAV reiškinys. Tokio santykio su religinėmis mažumomis užuomazgomis galima būtų laikyti pirmuosius keletą metų po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo: atkūrus Lietuvos nepriklausomybę ir formaliai įtvirtinus religijos laisvę, visuomenė išgyveno euforiją, trumpam nebuvo pabrėžiami savų ir svetimų religinių bendruomenių skirtumai. Apžvelgus iki 2012 m. atliktus tyrimus apie religines mažumas, žiniasklaidos ir naujųjų religijų santykį matyti, kad šis santykio su religinėmis bendruomenėmis pobūdis Lietuvoje neišliko, o pliuralizmo, kaip dalyvavimo, tipas akivaizdžiai netinka dabartinei situacijai. Todėl manytina, kad Lietuvoje tebevyrauja religinio pliuralizmo, kaip tolerancijos, tipas. Tokią prielaidą panaudojome ir šioje studijoje aprašomame tyrime – kaip vieną iš tyrimo hipotezių.

Tolesniuose skyriuose aptariama empirinio tyrimo metodologija ir jo rezultatai, leidžiantys atidžiau pažvelgti į religinės įvairovės raiškos Lietuvos visuomenėje problematiką.

3. Empirinio tyrimo metodas ir respondentai

Tyrimo metodas ir instrumentas. Išanalizavus mokslinę literatūrą apie religinę įvairovę, religinį pliuralizmą ir religines mažumas Lietuvoje buvo nuspręsta atlikti empirinį tyrimą, kurio tikslas – ištirti diskriminacijos dėl religijos paplitimą tarp religinių mažumų bendruomenių narių Lietuvoje. Diskriminacijos dėl religijos Lietuvoje tyrimas, kuriame dalyvavo religinių mažumų bendruomenių nariai, buvo atliktas 2007 m. taikant kokybinius tyrimo metodus. Tačiau iki šiol nebuvo atliktas kiekybinis tyrimas, kuriame dalyvautų religinių mažumų atstovai. Todėl buvo nuspręsta imtis tokio tyrimo ir stengtis į jį įtraukti kuo įvairiesnių religinių bendruomenių atstovus. Buvo iškeltos šios hipotezės:

1. Religinių mažumų nariai Lietuvoje patiria diskriminaciją dėl savo religijos privačioje ir viešojoje srityse.
2. Lietuvos religinių mažumų nariai yra linkę nutylėti patiriamą diskriminaciją dėl religijos.
3. Lietuvoje vyrauja religinio pliuralizmo, kaip tolerancijos, tipas.

Hipotezėms patikrinti surengta tradicinėmis nelaikomų religinių mažumų bendruomenių narių apklausa. Ji buvo atlikta 2012 m. kovo–rugpjūčio mėnesiais. Apklausoje naudota būtent jai parengta anketa iš 20 klausimų (žr. 1 priedą).

Anketoje buvo pateikti klausimai apie priklausymą religinei bendruomenei, visuomenės santykį su respondentu ir religine bendruomene, kuriai respondentas priklauso, patiriamą išankstinę nuostatą ir subjektyvios diskriminacijos patirtis įvairiose aplinkose (šeimoje, darbe, švietimo ar valstybės institucijose); klausimyne buvo ir demografinių klausimų blokas. Rengiant apklausos anketą į ją buvo įtraukti ir kai kurie klausimai iš 2007 m. tyrimo apie LGBT asmenų teisių apsaugą ir socialinę atskirtį instrumento. Įtraukus klausimus, kurie buvo naudojami tiriant kitas diskriminacijos formas, tampa įmanoma palyginti įvairias Lietuvos socialines grupes, patiriančias diskriminaciją įvairiais pagrindais. Kai kurie tyrimo instrumento klausimai (pavyzdžiui, 5 ir 12 klausimai) buvo užduoti siekiant papildyti duomenis, gautus 2007 m. kokybinio tyrimo apie diskriminaciją dėl religijos ir įsitikinimų metu.

Respondentai. Kaip tiriamieji buvo pasirinkti tradicinėmis nelaikomų religinių mažumų bendruomenių nariai, nes jie dažniausiai būna diskriminuojami dėl religijos ar įsitikinimų (Hutchison 2003). Pirmiausia apklausoje buvo pakviesti dalyvauti gausiausių (remiantis 2001 m. visuotinio gyventojų surašymo duomenimis) Lietuvoje tradicinėmis nelaikomų religinių mažumų bendruomenių nariai, vėliau – visų kitų tradicinėmis nelaikomų religinių mažumų bendruomenių nariai.

Informacija apie tyrimą buvo platinama pranešant bendruomenių vadovams ir nariams tiek asmeniškai, tiek šiuolaikinėmis technologijomis – elektroniniu paštu ir per socialinius tinklus.

Apklausoje dalyvavo 362 respondentai, iš jų 78 proc. anketas užpildė tiesiogiai ir 22 proc. – internete. Suskirsčius respondentes pagal konfesijas paaiškėjo, kad apklausoje dalyvavo 17-os tradicinėmis nelaikomų religinių mažumų bendruomenių atstovai.

57 proc. apklaustų respondentų buvo moterys ir 42 proc. – vyrai. Didesnis ir aktyvesnis moterų religingumas yra religijos reiškinio tyrėjams žinomas reiškinys. Pavyzdžiui, 2008 m. Europos vertybių tyrimo duomenimis, Dievu nurodė tikintys 81 proc. vyrų ir 92 proc. moterų; iš atsakymų apie dalyvavimo religinėse apeigose dažnumą buvo matyti, kad moterys jose lankosi dažniau nei vyrai (abiem atvejais skirtumai pagal lytį buvo statistiškai reikšmingi). Taigi, apklausoje dalyvavusių vyrų ir moterų skaičius nėra neįprastas (priešingu atveju būtų galima teigti, kad apklausa akivaizdžiai nereprezentatyvi).

Religinių mažumų bendruomenių narių apklausoje buvo kviečiami dalyvauti asmenys nuo 14 metų amžiaus. Pagal Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo nuostatas iki šio amžiaus religinių vaikų švietimu rūpinasi tėvai ar globėjai, o vėliau vaikas gali pats apsispręsti, kokią dorinio ugdymo kryptį rinktis – tikybą ar etiką. Sprendimas apklausti jaunesnius nei tokiose apklausose įprasta asmenis buvo priimtas ir atsižvelgiant į Lietuvoje institucionalizuotą laisvo religijos pasirinkimo amžiaus ribą bei poreikį gauti duomenų apie religinėms mažumoms priklausančių asmenų diskriminaciją švietimo įstaigose.

Suskirsčius respondentes pagal amžiaus grupes paaiškėjo, kad jauniausią grupę (nuo 14 iki 20 metų amžiaus) sudarė 8 proc. respondentų. Kitos trys respondentų amžiaus grupės (nuo 21 iki 30, nuo 31 iki 40, nuo 41 iki 50 metų) buvo maždaug vienodo dydžio (žr. 4 lentelę). Pastarųjų grupių respondentai sudarė maždaug po penktadalį tyrimo dalyvių. Susidarė palyginti nedidelė grupė apklausoje dalyvavusių respondentų, kurie buvo 51 metų amžiaus ir vyresni, tad galima kvestionuoti išankstinę nuostatą, jog religija labiau domina pagyvenusius žmones; kita vertus, dalyvauti apklausoje galbūt buvo įdomiau jaunesnio ir vidutinio amžiaus respondentams. Jaunesni tyrimo respondentai patvirtina ir naujųjų religijų tyrėjų įžvalgas, kad dažnai šioms bendruomenėms priklausančias asmenis atstovauja pirmą kartą (Barker 1989). Respondentų amžiaus vidurkis buvo 40 metų (nors lyginti apribotos imties amžiaus vidurkį su visos populiacijos amžiaus vidurkiu nekorektiška, vis dėlto įdomu tai, kad šis vidurkis beveik atitiko Lietuvos populiacijos amžiaus vidurkį 2011 m. – 41 metai).

4 lentelė. Respondentai pagal amžių (proc.)

Amžiaus grupės	Respondentų procentas
14–20 m.	8
21–30 m.	22
31–40 m.	24
41–50 m.	20
51–60 m.	13
61–70 m.	10
71 m. ir daugiau	2
Neatsakė	1
Iš viso	100

Dauguma – net 57 proc. – apklausoje dalyvavusių asmenų turėjo aukštąjį išsilavinimą. Penktadalis respondentų turėjo aukštesnįjį arba specialųjį vidurinį išsilavinimą, o šeštadalis – vidurinį išsilavinimą. Pagal išsilavinimą respondentai reikšmingai skyrėsi nuo visų Lietuvos gyventojų: 2011 m. gyventojų surašymo duomenimis, tik 21,2 proc. šalies gyventojų turėjo aukštąjį išsilavinimą, o tarp miestų gyventojų aukštąjį išsilavinimą turinčių respondentų buvo 26 proc. Pažymėtina, kad nors iš gautų duomenų negalima daryti išvados, jog tradicinėmis nelaikomų religinių bendruomenių nariai yra labiau išsilavinę, tokia prielaida atitinka naujųjų religijų tyrėjų įžvalgas, kad dažnai šioms bendruomenėms priklausantys asmenys turi aukštesnį išsilavinimą nei visuomenės vidurkis (Barker 1989).

Pagal šeiminę padėtį apklausos respondentų daugumą sudarė sutuoktiniai, gyvenantys kartu – 49 proc. (žr. 5 lentelę). Kita gausiausia respondentų dalis – nevedę / netekėjusios, kurie sudarė 32 proc. apklausos dalyvių. 57 proc. apklausoje dalyvavusių vyrų ir 43 proc. moterų gyveno santuokoje.

5 lentelė. Apklauso respondentai pagal šeiminių padėtį (proc.)

Šeiminė padėtis	Respondentų procentas
Susituokę ir gyvenantys kartu	49
Susituokę, bet gyvenantys atskirai	1
Turintys sugyventinį	2
Nevedę / netekėjusios	32
Išsiskyrę / išsiskyrusi	10
Našlys / našlė	4
Kita	1
Neatsakė	1
Iš viso	100

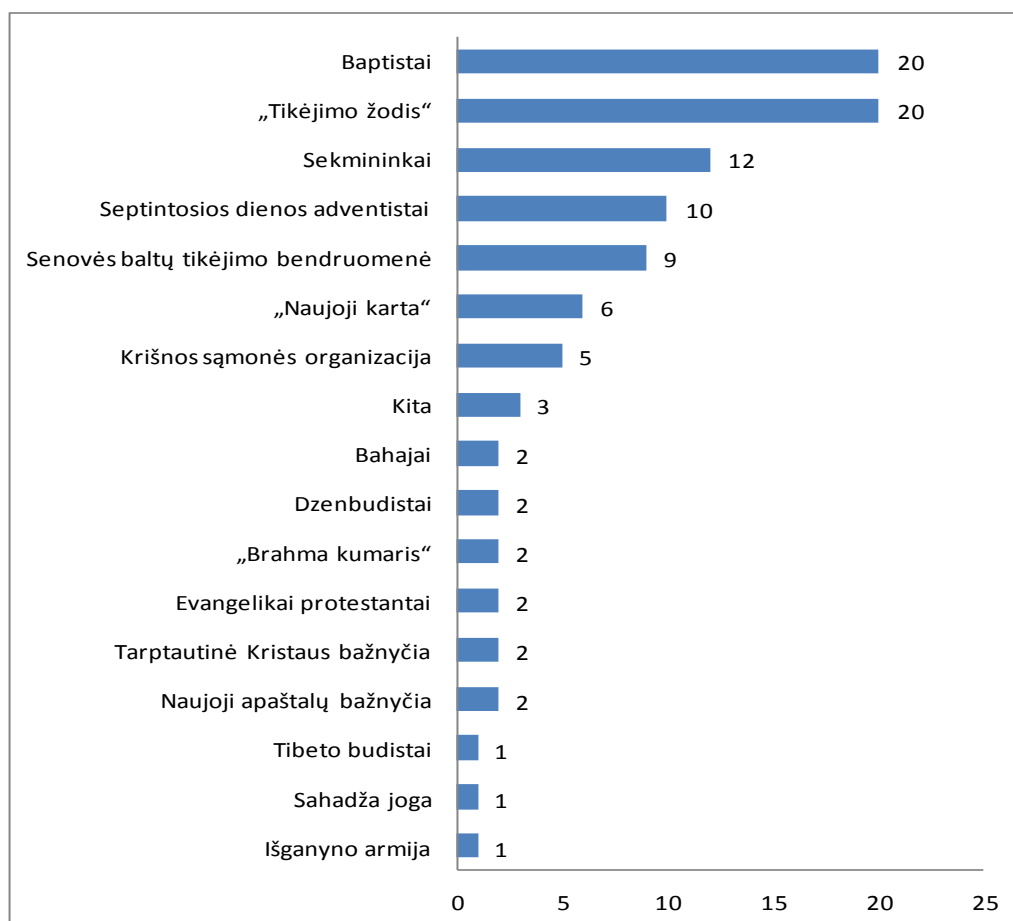
Absoliuti dauguma (net 89 proc.) respondentų gyvena mieste, o 2011 m. gyventojų surašymo duomenimis, miestuose gyvena 66,7 proc. Lietuvos gyventojų¹⁷. Toks netolygus mieste ir kaime gyvenančių respondentų pasiskirstymas suprantamas, nes, išankstiniais duomenimis, religinė įvairovė Lietuvoje yra miesto reiškinys; būtent miestuose yra įsikūrusios ir veikia dauguma religinių mažumų bendruomenių.

Apibendrinant respondentų demografinius duomenis galima teigti, kad kai kuriais aspektais jie išsiskiria iš Lietuvos gyventojų visumos. Visų pirma apklausoje dalyvavusių religinių mažumų bendruomenių nariai išsiskiria tuo, kad tarp jų yra gana daug aukštąjį išsilavinimą turinčių asmenų, absoliuti jų dauguma gyvena miestuose. Šie skirtumai gali rodyti ir kitokius nei visų Lietuvos gyventojų religinių mažumų bendruomenių demografinius ypatumus.

Apklauso metu klausta, kokiai religinei bendruomenei save priskiria respondentai (1 kl.). Buvo pasiūlyta 10 atsakymų variantų: išvardytos 9 tradicinėmis nelaikomos religinių mažumų bendruomenės ir pridėtas dešimtas variantas – „Kitai“ (suteikta galimybė įrašyti nepaminėtą religinės bendruomenės pavadinimą).

Gausiausiai apklausoje dalyvavo „Tikėjimo žodžio“ ir baptistų bendruomenės, kurių atstovai sudarė po vieną penktadalį respondentų (žr. 3 pav.). Kitų bendruomenių atstovų buvo dešimtadalis respondentų ir mažiau. Apklausoje dalyvavo 17-os religinių bendruomenių atstovai, tarp jų – krikščioniškos kilmės („Tikėjimo žodžio“, baptistų, sekmininkų, Septintosios dienos adventistų, „Naujosios kartos“, Pastarųjų dienų šventųjų Jėzaus Kristaus bažnyčios, Naujosios apaštalų bažnyčios, Išganymo armijos, Tarptautinės Kristaus bažnyčios bendruomenės, Rytų kilmės bendruomenės (Krišnos sąmonės organizacijos, „Brahma kumaris“ dvasinio universiteto, Sahadža joga, Tibeto budistų, bahajų) ir senovės baltų tikėjimo religinės bendruomenės „Romuva“ nariai.

¹⁷ Žr. <http://alkas.lt/2013/01/25/statistikos-departamentas-kaime-gyvena-lygiai-trecdalis-lietuvos-gyventoju/>.

3 pav. Apklauso respondentų pasiskirstymas pagal religinę bendruomenę (proc.)

Gauti tyrimo duomenys apdoroti kompiuterinėmis programomis „R“ ir „Rkward“¹⁸.

Tyrimo ribotumai. Kaip vieną iš tyrimo ribotumų galima įvardyti tai, kad apklausoje nedalyvavo gausiausia Lietuvoje naujųjų religijų bendruomenė Jehovos liudytojai, kurie, 2007 m. LR teisingumo ministerijos užsakymu atlikto tyrimo duomenimis, yra tarp mažiausiai Lietuvos gyventojų palankumo sulaukiančių religinių judėjimų. Tyrimo ribotumu galima laikyti ir apskritai tyrimo nereprezentatyvumą: tyrimas nebuvo reprezentatyvus dėl neproporcingai didelių reprezentatyvaus religinių mažumų tyrimo atlikimo kaštų ir tyrimo organizavimo praktinių problemų (pvz., sunku apklausti uždaresnių religinių bendruomenių, tokių kaip Jehovos liudytojai, narius).

Kituose skyriuose pristatomi apklauso duomenys ir jų analizė. Pastaroji turėjo kelias dalis. Pirmojoje analizės dalyje nagrinėjama diskriminacijos dėl religijos samprata ir bendros visuomenės nuostatos kitaip tikinčių atžvilgiu, remiantis religinių mažumų bendruomenių narių perspektyva. Antrojoje analizės dalyje aptariamos diskriminacijos dėl religijos subjektyvios patirtys, jų priežastys ir pasekmės.

¹⁸ „R“ – statistinio skaičiavimo programa ir programavimo kalba, 2.14.3 versija; žr. <http://www.R-project.org/>. „Rkward“ – „R“ statistinės kalbos grafinė vartotojo sąsaja, 0.6.0 versija; žr. <http://rkward.sourceforge.net/>.

4. Empirinio tyrimo rezultatai

4.1. Diskriminacijos dėl religijos problema Lietuvoje: religinių mažumų narių perspektyva

Siekiant surinkti duomenis apie apklausoje dalyvaujančio respondento artimiausios aplinkos nuostatas religinių mažumų atžvilgiu, buvo klausiama apie artimųjų priklausymą religinei bendruomenei (14 kl.), nes tikėtina, kad priklausymas skirtingoms religinėms bendruomenėms gali kelti nesutarimų artimiausioje aplinkoje. Paašškėjo, kad pusės respondentų artimieji priklauso tai pačiai religinei bendruomenei kaip ir respondentas (žr. 6 lentelę). Ketvirtadalio respondentų artimieji priklauso kitai religinei bendruomenei, o penktadalio – nepriklauso nė vienai. Tokie duomenys leidžia manyti, kad maždaug pusė tyrimo respondentų gyvena jiems palankioje religiniu aspektu šeimos aplinkoje.

6 lentelė. Apklausos respondentų artimųjų priklausymas religinei bendruomenei (proc.)

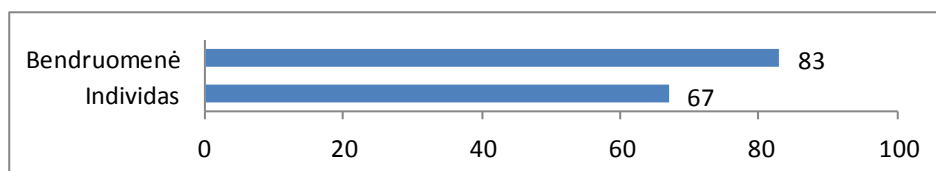
Kokiai religinei bendruomenei priklauso Jūsų šeimos nariai?	Respondentų procentas
Tai pačiai kaip ir respondentas	52
Nepriklauso jokiai religinei bendruomenei	16
Priklauso kitai religinei bendruomenei	28
Nežino	2
Neatsakė	2
Iš viso	100

Kitas svarbus apklausos klausimas, susijęs su aplinkos reakcija į respondentų priklausymą religinei bendruomenei, yra atviras kalbėjimas apie savo tikėjimą (6 kl.). Šiuo klausimu respondentai buvo paprašyti įvertinti, kiek jie atvirai kalba su savo artimiausiais šeimos nariais, giminėmis, artimiausiais draugais ir kolegomis darbe / mokslo įstaigoje apie savo tikėjimą. Paašškėjo, kad respondentai atviriausi yra šeimos nariams – 95 proc. ir artimiausiems draugams – 85 proc. (žr. 7 lentelę). Respondentai ne tokie atviri yra giminėms – 69 proc. ir kolegoms – 43 proc.

7 lentelė. Respondentų atviras kalbėjimas apie savo tikėjimą (proc.)

	Šeimos nariai	Giminės	Draugai	Kolegos
Žino visi	95	69	85	43
Žino kai kurie	4	29	14	51
Nežino nė vienas	1	2	1	4
Neatsakė	0	0	0	2
Iš viso	100	100	100	100

Dažnai viena iš priežasčių, kodėl individai nelinksta atvirauti apie savo tikėjimą ar religiją, yra aplinkos reakcijos – paties žmogaus ar religinės bendruomenės, kuriai jis priklauso, stigmatizavimas, pavyzdžiui, kai vartojamos tokios sąvokos-etiketės kaip „sektą“ ar „sektantas“. Keli kokybine metodologija grindžiami tyrimai parodė, kad religinių mažumų bendruomenių atstovai užsimena, kad jiems ar jų bendruomenėms šios sąvokos taikomos, pamini su tuo susijusias neigiamas patirtis ir tam tikrą socialinę atskirtį dėl tokios artimųjų, kolegų elgsenos (Ališauskienė 2012). Religinių mažumų bendruomenių narių buvo klausama, ar jie asmeniškai buvo pavadinti sektantais (2 kl.) ir ar jų religinė bendruomenė buvo pavadinta sekta (3 kl.). Paaikškėjo, kad 67 proc. respondentų buvo pavadinti sektantais, o 87 proc. teigė, kad jų religinė bendruomenė buvo pavadinta sekta (žr. 4 pav.).

4 pav. Individo ir bendruomenės stigmatizavimas vartojant sąvokas „sektą“ ir „sektantas“ (proc.)

Apklausos duomenys atskleidė, kad dažniausiai sektantais buvo pavadinami „Tikėjimo žodžio“ bažnyčios nariai – 88 proc., rečiausiai sektanto etiketė buvo lipdoma senovės baltų tikėjimo religinei bendruomenei ir Rytų kilmės bendruomenėms, išskyrus Krišnos sąmonės organizacijos narius (žr. 8 lentelę ir 5 pav.).

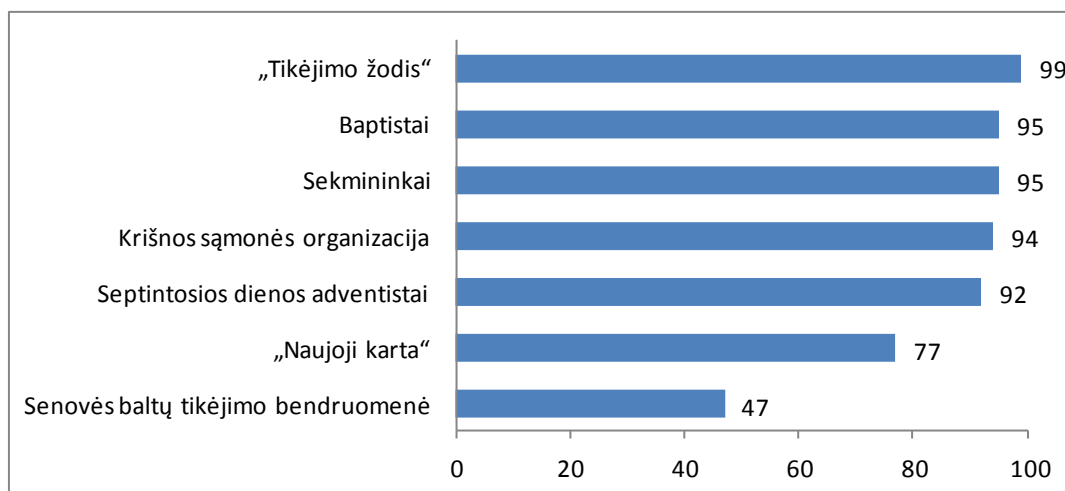
8 lentelė. Respondentų stigmatizavimas vartojant sąvoką „sektantas“ (proc.)

	„Tikėjimo žodžio“ bažnyčia	Baptistai	Sekmininkai	Septintosios dienos adventistai	„Naujosios kartos“ bažnyčia
Taip	88	74	69	66	68
Ne	4	16	26	21	23
Nežinau	8	8	5	5	5
Neatsakė	0	1	0	8	5
Iš viso	100	100	100	100	100

8 lentelė (tęsinys). Respondentų stigmatizavimas vartojant sąvoką „sektantas“ (proc.)

	Kitos Vakarų religinės bendruomenės	Senovės baltų tikėjimo bendruomenė „Romuva“	Krišnos sąmonės organizacija	Kitos Rytų religinės bendruomenės	Kitos religinės bendruomenės
Taip	64	32	59	30	71
Ne	28	59	29	50	18
Nežinau	8	9	6	15	12
Neatsakė	0	0	6	5	0
Iš viso	100	100	100	100	100

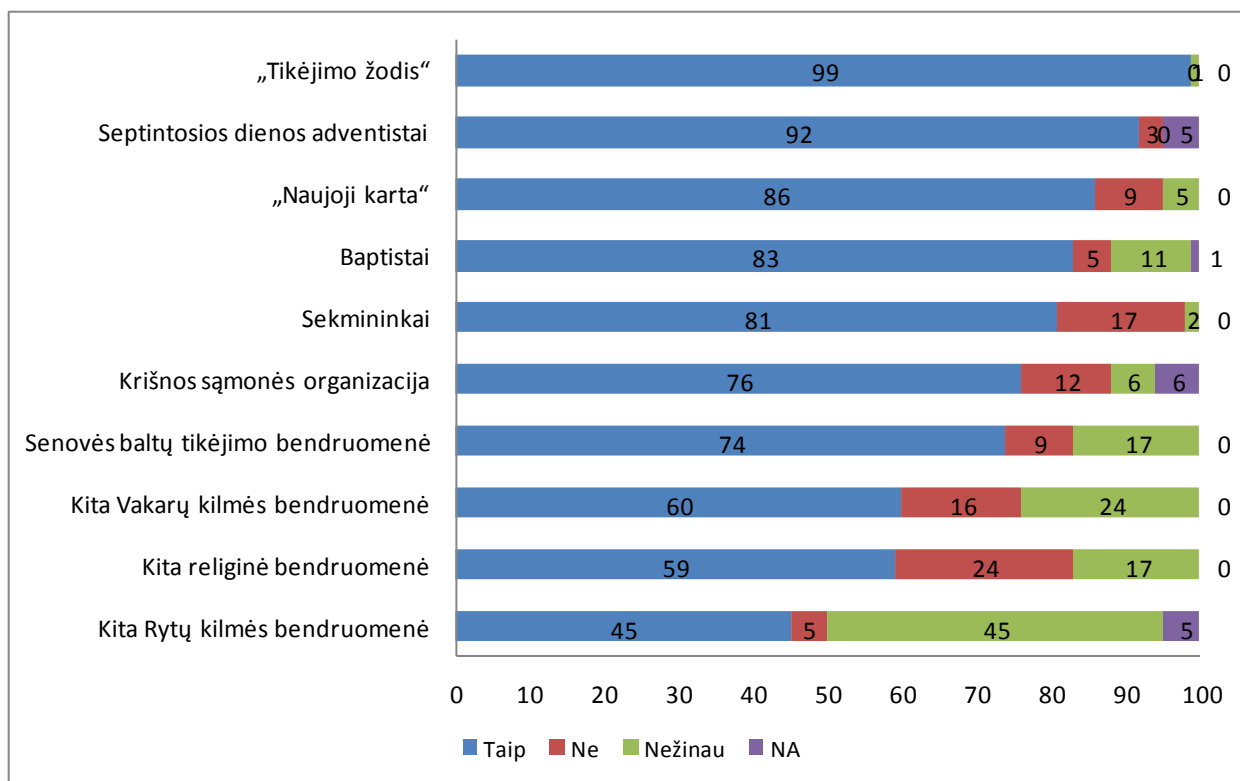
2007 m. vykdytos Lietuvos visuomenės apklausos apie naujuosius religinius judėjimus duomenimis, senovės baltų tikėjimo ir Rytų kilmės bendruomenės sulaukė palankaus visuomenės vertinimo, tad šios apklausos rezultatai tik patvirtina visuomenės palankumą dažnai su religija apskritai nesiejamoms religinėms bendruomenėms¹⁹.

5 pav. Religinių bendruomenių stigmatizavimas vartojant sąvoką „sektas“ (proc.)

¹⁹ Lietuvos gyventojų apklausa apie religinius judėjimus. 2007. Lietuvos ir Didžiosios Britanijos rinkos ir visuomenės nuomonės tyrimų kompanija „Baltijos tyrimai“ (apklausa atlikta LR teisingumo ministerijos užsakymu).

Kadangi šiuo tyrimu buvo siekiama nustatyti diskriminacijos dėl religijos ir įsitikinimų paplitimą tarp religinių mažumų bendruomenių narių, klausimyno pradžioje respondentai buvo supažindinti su „diskriminacijos“, „tiesioginės diskriminacijos“ ir „netiesioginės diskriminacijos“ sąvokomis. Tai padaryta siekiant vėliau vartoti sąvoką „diskriminacija“ ir tikintis, kad respondentai ją supras vienodai. Į klausimą „Ar, Jūsų nuomone, žmonės diskriminuojami dėl religijos Lietuvoje?“ (4 kl.) teigiamai atsakė 81 proc. respondentų, neigiamai – 8 proc. Palyginus šiuos duomenis su 2012 m. pabaigoje paskelbtais „Eurobarometro“ apklausos duomenimis, matyti ryškus kontrastas: tik 9 proc. „Eurobarometro“ apklausos respondentų pritarė, kad diskriminacija dėl religijos Lietuvoje yra paplitusi, 66 proc. respondentų buvo įsitikinę, kad šios rūšies diskriminacija reta, o 17 proc. nuomone, ji neegzistuoja²⁰. Akivaizdu, kad diskriminacijos dėl religijos ir jos paplitimo vertinimas priklauso nuo vertintojo pozicijos; religinių mažumų bendruomenių atstovai yra linkę matyti šios diskriminacijos apraiškas, o šalies gyventojai, kurių dauguma išpažįsta vyraujančią religiją, situaciją vertina kitaip.

6 pav. Atsakymai į klausimą „Ar žmonės diskriminuojami dėl religijos ar įsitikinimų Lietuvoje?“

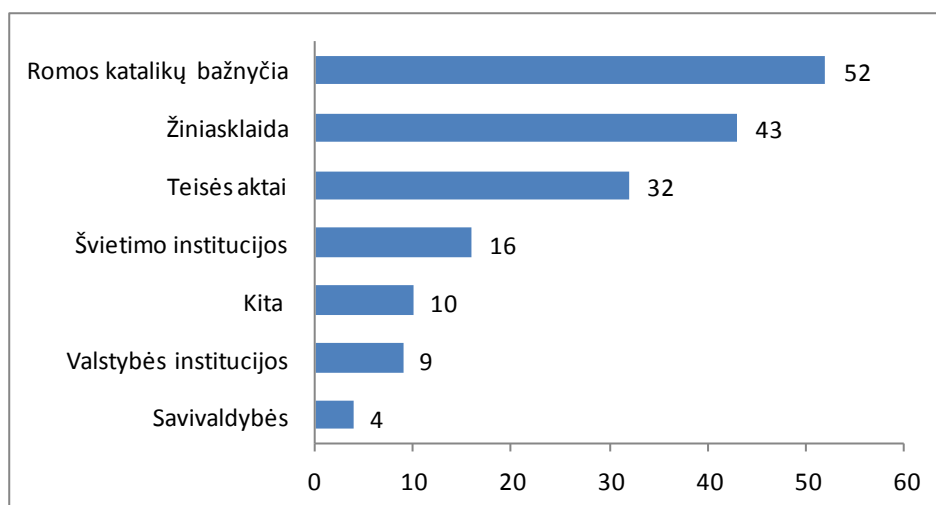
Respondentus suskirsčius pagal konfesijas paaiškėjo, kad net 99 proc. „Tikėjimo žodžio“ bendruomenės narių ir 92 proc. Septintosios dienos adventistų mano, jog Lietuvoje žmonės yra diskriminuojami dėl religijos (žr. 6 pav.). Mažiausiai įsitikinę, kad Lietuvoje žmonės susiduria su

²⁰ Internetinė prieiga: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb_special_399_380_en.htm#393. Žiūrėta 2014 04 08.

diskriminacija dėl religijos, buvo Rytų kilmės religinių bendruomenių, išskyrus Krišnos sąmonės organizaciją, nariai (45 proc.).

Siekiant gauti duomenų apie diskriminacijos dėl religijos veiksnius buvo užduotas klausimas, kas, respondentų nuomone, labiausiai skatina diskriminaciją dėl religijos ir įsitikinimų Lietuvoje (5 kl.). Respondentų paprašyta įvertinti įvairius veiksnius ir viešosios erdvės veikėjus – Romos katalikų bažnyčią, žiniasklaidą, teisės aktus, švietimo institucijas, valdžios institucijas, savivaldos institucijas ir jų tarnautojus, taip pat, esant poreikiui, užpildyti skiltį „Kita“. Šie atsakymų variantai pasiūlyti išnagrinėjus 2007 m. tyrimo „Diskriminacija dėl religijos ir įsitikinimų Lietuvoje“ duomenis (jie leido nustatyti anksčiau išvardytus diskriminacijos veiksnius).

Paaikškėjo, kad vienu svarbiausių veiksnių, skatinančių diskriminaciją dėl religijos Lietuvoje, religinių mažumų bendruomenių nariai laiko Katalikų bažnyčią (52 proc.). Žiniasklaida (43 proc.) laikoma antruoju veiksniu, o teisės aktai, apribojantys religinių mažumų bendruomenių galimybes visuomenėje – trečiuoju veiksniu (32 proc.) (žr. 7 pav.). Kaip mažiausiai diskriminaciją dėl religijos Lietuvoje skatinantį veiksni (iš anketoje nurodytų veiksnių) respondentai nurodė savivaldybes. Tarp kitų veiksnių, galbūt skatinančių diskriminaciją dėl religijos Lietuvoje, respondentai vardijo auklėjimą šeimoje, piliečių tarpusavio santykius, žmonių nesupratimą, žmonių nežinojimą ir nusistatymą, apkalbas ir pan.

7 pav. Diskriminacijos dėl religijos Lietuvoje veiksniai (proc.)

Išanalizavus, kokioms religinėms bendruomenėms priklauso vieną ar kitą diskriminacijos veiksni įvardiję respondentai, nustatyta, kad Katalikų bažnyčią, kaip diskriminacijos veiksni, dažniausiai įvardijo senovės baltų tikėjimo (70,6 proc.), „Naujosios kartos“ (63,6 proc.), sekmininkų (57,1 proc.) religinių bendruomenių nariai. Katalikų bažnyčios laikymas diskriminacijos veiksniu sietinas su šios bendruomenės dominavimu visuomenėje, jos simboline galia; 2007 m. tyrimo dalyviai minėjo ir konkrečius hierarchų pasisakymus apie tam tikras

bendruomenės. Manytina, kad senovės baltų tikėjimo religinės bendruomenės narių nuomonei apie Katalikų bažnyčios vaidmenį skatinant diskriminaciją turėjo įtakos diskusijos visuomenėje dėl tradicinės religinės bendruomenės statuso suteikimo ir kai kurių Katalikų bažnyčios atstovų pasisakymai šiuo klausimu²¹.

Žiniasklaidą diskriminacijos veiksniu laikė „Tikėjimo žodžio“ (63,5 proc.), „Naujosios kartos“ (54,5 proc.), sekmininkų (47,6 proc.) religinių bendruomenių nariai. Apie teisės aktus, kurie apriboja religinių bendruomenių galimybes ir tampa diskriminacijos veiksniu, dažniausiai pasisakė „Tikėjimo žodžio“ (63,5 proc.), senovės baltų tikėjimo (32,4 proc.) ir Septintosios dienos adventistų (31,6 proc.) religinių bendruomenių nariai.

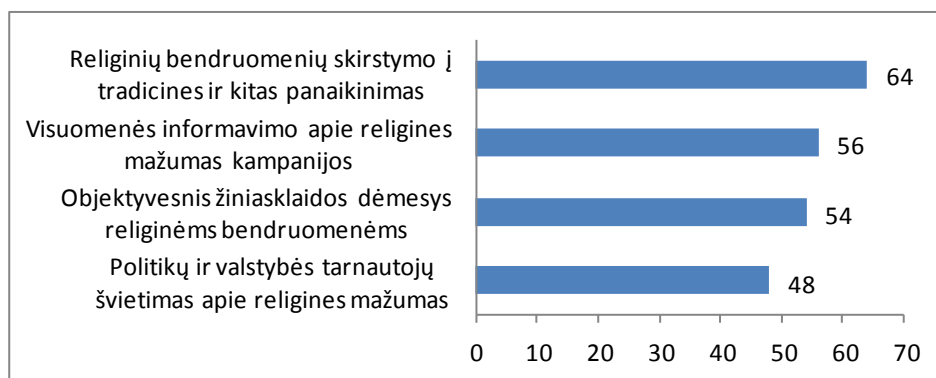
Jau minėta, kad rečiausiai kaip diskriminacijos dėl religijos veiksnys (tarp anketoje nurodytųjų) įvardytos savivaldybės. Gana retai respondentai diskriminacijos veiksniu laikė ir valstybės institucijas, pavyzdžiui, tarp Krišnos sąmonės bendruomenės narių nebuvo pažymėjusių šio veiksnio. Tikėtina, kad tokie atsakymai yra susiję su gana glaudžiu bendruomenės bendradarbiavimu su valstybės ir savivaldos institucijomis socialinės paramos srityje (maitinant vargstančius). Dažniausiai valstybės institucijas kaip diskriminacijos veiksnį įvardijo senovės baltų tikėjimo (26,5 proc.) ir „Tikėjimo žodžio“ (13,5 proc.) bendruomenių nariai. Tokius atsakymus galėjo lemti jau minėtos diskusijos dėl tradicinės religinės bendruomenės statuso suteikimo senovės baltų tikėjimo religinei bendruomenei. „Tikėjimo žodžio“ bendruomenės narių atsakymams įtakos galėjo turėti susidūrimai su valstybės institucijomis, įvykę steigiant, registruojant bendruomenės privačią mokyklą ir reglamentuojant jos veiklą²².

Apklaustos metu tradicinėmis nelaikomų religinių mažumų bendruomenių narių buvo paprašyta įvertinti prioritetus kovojant su diskriminacija dėl religijos Lietuvoje (12 kl.). Atsakymų variantai buvo tokie: religinių bendruomenių skirstymo į tradicines ir kitas panaikinimas Lietuvos Respublikos teisės aktuose, objektyvesnis žiniasklaidos dėmesys religinėms bendruomenėms, valstybės tarnautojų ir politikų švietimas apie religines mažumas, visuomenės informavimo apie religines mažumas kampanijos ir „Kita“, suteikiant galimybę įrašyti savo atsakymą.

Svarbiausias žingsnis kovojant su religinių bendruomenių diskriminacija Lietuvoje, respondentų nuomone (62 proc.), būtų religinių bendruomenių skirstymo į tradicines ir kitas panaikinimas teisės aktuose (žr. 8 pav.). Kiti reikšmingi prioritetai – visuomenės informavimo apie religines mažumas kampanijos (56 proc.), objektyvesnis žiniasklaidos dėmesys religinėms bendruomenėms (54 proc.), valstybės tarnautojų ir politikų švietimas apie religines mažumas (48 proc.).

²¹ Pvz., žr.: Aliulis, V. 2001. Nežinote, ko prašote. *Naujasis židinys-Aidai*, 12: 686–692.

²² Internetinė prieiga: <http://www.bernardinai.lt/archyvas/straipsnis/33308>. Žiūrėta 2014 04 03.

8 pav. Prioritetai kovojant su diskriminacija dėl religijos (proc.)

Sugrupavus duomenis pagal respondentų priklausymą religinėms bendruomenėms paaiškėjo, kad religinių bendruomenių skirstymo į tradicines ir kitas panaikinimas atrodo aktualus „Tikėjimo žodžio“ (90,5 proc.), senovės baltų tikėjimo (70,6 proc.) ir Krišnos sąmonės (64,7 proc.) religinių bendruomenių nariams. Visuomenės informavimo apie religines mažumas kampanijas prioritetu laiko Krišnos sąmonės (76,7 proc.), baptistų (57,5 proc.) ir senovės baltų tikėjimo (55,9 proc.) religinių bendruomenių nariai.

Apibendrinant analizės rezultatus galima išskirti keletą svarbių aspektų. Itin svarbūs yra apklausos rezultatai, atskleidžiantys tradicinėmis nelaikomų religinių bendruomenių narių ir pačių bendruomenių stigmatizavimą vartojant sąvokas „sekta“ ir „sektantas“. Šie duomenys parodo homogeniškos religinių aspektu didelės Lietuvos visuomenės dalies netolerantiškas nuostatas kitaip tikinčiųjų atžvilgiu, norą nubrėžti ribą tarp savęs ir kitaip tikinčiųjų, pastaruosius vadinant sektantais ar jų bendruomenę – sekta. Tai atitinka M. Ališauskienės, I. W. Schröderio ir kt. (2011) tyrimo išvadas, kad katalikybė yra diskurso apie religiją Lietuvoje pagrindas, nes, kitaip tikinčius asmenis vadindami sektantais, Lietuvos gyventojai nesąmoningai (kartais gal ir sąmoningai) vertina minėtas bendruomenes iš Romos katalikų bažnyčios perspektyvos, kaip nuklįstančius nuo *tikrojo tikėjimo* ar pan.

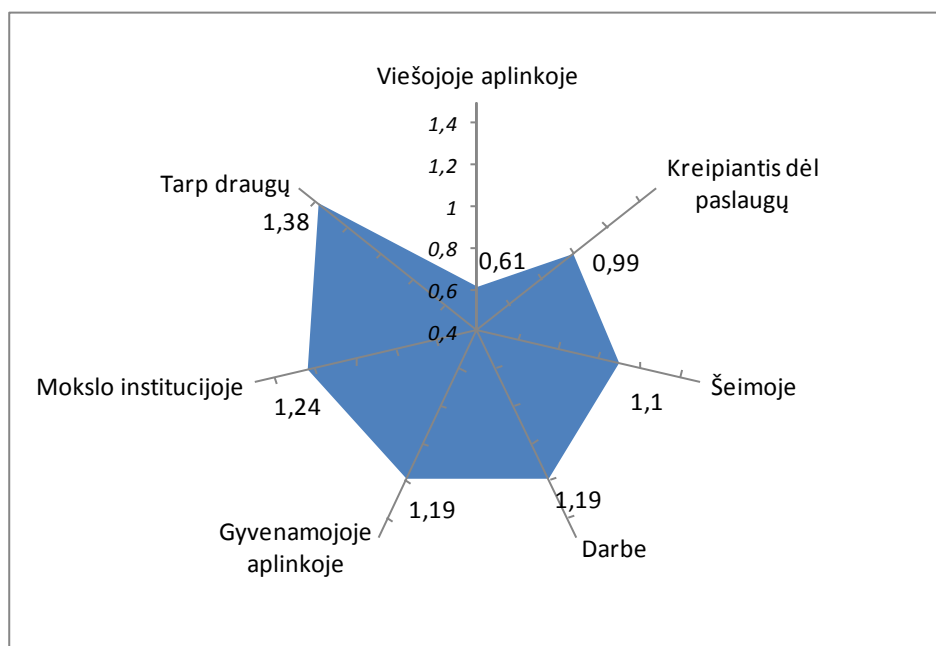
Kitas svarbus apklausos rezultatų aspektas – išryškėja skirtumas tarp Lietuvos visuomenės daugumos ir tradicinėmis nelaikomų religinių mažumų bendruomenių narių požiūrio į diskriminacijos dėl religijos egzistavimą. Daugumos respondentų nuomonė, kad Lietuvos visuomenėje egzistuoja diskriminacija dėl religijos, patvirtina sociologų įžvalgas apie religinės daugumos ir religinės mažumos neišvengiamą konfliktą dėl užimamų skirtingų galios pozicijų.

Svarbus apklausos rezultatas – pasitvirtinusios 2007 m. „Diskriminacijos dėl religijos ir įsitikinimų Lietuvoje“ kokybinio tyrimo išvados, jog, religinių mažumų manymu, dažniausiai diskriminaciją dėl religijos gali skatinti Romos katalikų bažnyčia, antroje vietoje – žiniasklaida, o trečioje vietoje – teisės aktai. Romos katalikų bažnyčios įvardijimas leidžia kalbėti apie tam tikrus Lietuvos visuomenėje vykstančius simbolinius religinius karus, kuriuose religinė dauguma

„varžosi“ su religinėmis mažumomis, siekdama įtvirtinti savo galios monopolį. Šiuose karuose pasitelkiama žiniasklaida, kuri dažnai pati nesąmoningai į juos įsitraukia. Taip pat šiuose karuose aktyviai veikiama politikos srityje siekiant daryti įtaką teisės aktų priėmimui. Nepaisant to, kad teisės aktus respondentai nurodo tik kaip trečiąjį veiksni, skatinantį diskriminaciją dėl religijos, paklausti apie šio reiškinio prevenciją jie siūlo pirmiausia panaikinti Lietuvos teisės aktuose egzistuojantį religinių bendruomenių skirstymą į tradicines ir kitas. Tokie rezultatai leidžia manyti, kad valstybę respondentai regi kaip instituciją, kuri gali padėti panaikinti diskriminaciją, o teisės aktai laikomi diskriminacijos veiksniu, kurį valstybė gali pakeisti. Žiniasklaida taip pat regima kaip institucija, galinti vykdyti diskriminacijos dėl religijos prevenciją.

4.2. Diskriminacijos dėl religijos subjektyvios patirtys ir jų socialiniai kontekstai

Atliekant apklausą siekta gauti duomenų apie kontekstus, kuriuose respondentai dažniausiai susiduria su išankstine nuostata ir diskriminacija (8 kl.). Respondentų buvo klausama, kaip dažnai jie susiduria su išankstiniu neigiamu nusistatymu prieš juos kaip religinės bendruomenės narius įvairiuose kontekstuose. Paaiškėjo, kad rečiausiai neigiams nuostata išryškėja kreipiantis dėl paslaugų („labai dažnai“ ir „dažnai“ – 4 proc. respondentų), o dažniausiai pastebima viešojoje aplinkoje („labai dažnai“ ir „dažnai“ – 12 proc. respondentų). Kituose kontekstuose su neigiama nuostata susijusios patirtys šiek tiek varijuoja (šeimoje „labai dažnai“ ir „dažnai“ – 9 proc., tarp draugų ir darbe – 6 proc., mokslo institucijoje – 8 proc., darbe – 9 proc., gyvenamojoje aplinkoje – 10 proc.). Toliau pateikiamame 9 pav. iliustruojamas susidūrimų su neigiama nuostata įvairiuose kontekstuose dažnumas (vidurkiai), apskaičiuotas 2 priedo 15 lentelėje nurodytu būdu. Iš duomenų matyti, kad mokslo institucijoje ar darbe minėti susidūrimai dažnesni nei šeimoje ar draugų rate, o kreipiantis dėl paslaugų – retesni nei bet kuriame kitame kontekste. Galima daryti prielaidą, kad, kreipiantis dėl paslaugų, patirčių, susijusių su neigiama nuostata, būna mažiau, nes bendraujama epizodiškai ir mažesnė tikimybė, kad atsiskleis interesanto priklausymas religinės mažumos bendruomenei.

9 pav. Susidūrimų su neigiama nuostata įvairiuose kontekstuose dažnumas (vidurkiai)

Analizuojant duomenis buvo tikrinamos galimos koreliacijos tarp susidūrimų su neigiama nuostata dažnumo įvairiuose kontekstuose ir amžiaus bei išsilavinimo demografinių rodiklių, taip pat asociacijų tarp lyties ir susidūrimų su neigiama nuostata įvairiuose kontekstuose. Koreliacijos tarp susidūrimų su neigiama nuostata dažnumo ir respondentų išsilavinimo neaptikta. Tačiau nustatyta silpna teigiama koreliacija (svyruojanti nuo 0,26 iki 0,29) tarp neigiamos nuostatos šeimoje, darbe, gyvenamojoje aplinkoje ir kreipiantis dėl paslaugų dažnumo ir amžiaus: vyresni religinių mažumų bendruomenių nariai su neigiama nuostata susiduria dažniau nei jaunesni. Ieškant sąryšio tarp amžiaus ir susidūrimų su neigiama nuostata dažnumo pastebėta, kad daugelyje kontekstų dažniau išryškėja neigiama nuostata moterų atžvilgiu nei vyrų: pavyzdžiui, labai dažnai ar dažnai su neigiama nuostata šeimoje nurodė susiduriantys 4,6 proc. vyrų ir 12,3 proc. moterų, kartais – 15,2 proc. vyrų ir 25,5 proc. moterų, niekada su neigiama nuostata nesusiduriantys teigė 55,6 proc. vyrų ir 35,8 proc. moterų (žr. 9 lentelę). Išimtys – viešosios aplinkos ir kreipimosi dėl paslaugų kontekstai.

9 lentelė. Susidūrimų su neigiama nuostata dažnumas pagal lytį (proc.)

	Šeimoje		Tarp draugų		Mokslo institucijoje		Darbe	
	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys
Labai dažnai	2	5,9	0	1,9	0	2,7	0,7	6,8
Dažnai	2,6	6,4	3,3	5,8	6,9	9,2	4,8	6,3
Kartais	15,2	26,5	23	33	31,2	38,9	28,8	30,4
Labai retai	22,5	22,5	32,2	27,2	15,3	15,1	23,3	17,8
Niekada	55,6	35,8	35,5	29,1	29,2	20	34,2	28,8
Nežinau	2	2,9	5,9	2,9	17,4	14,1	8,2	9,9
Iš viso	100	100	100	100	100	100	100	100

9 lentelė (tęsinys). Susidūrimų su neigiama nuostata dažnumas pagal lytį (proc.)

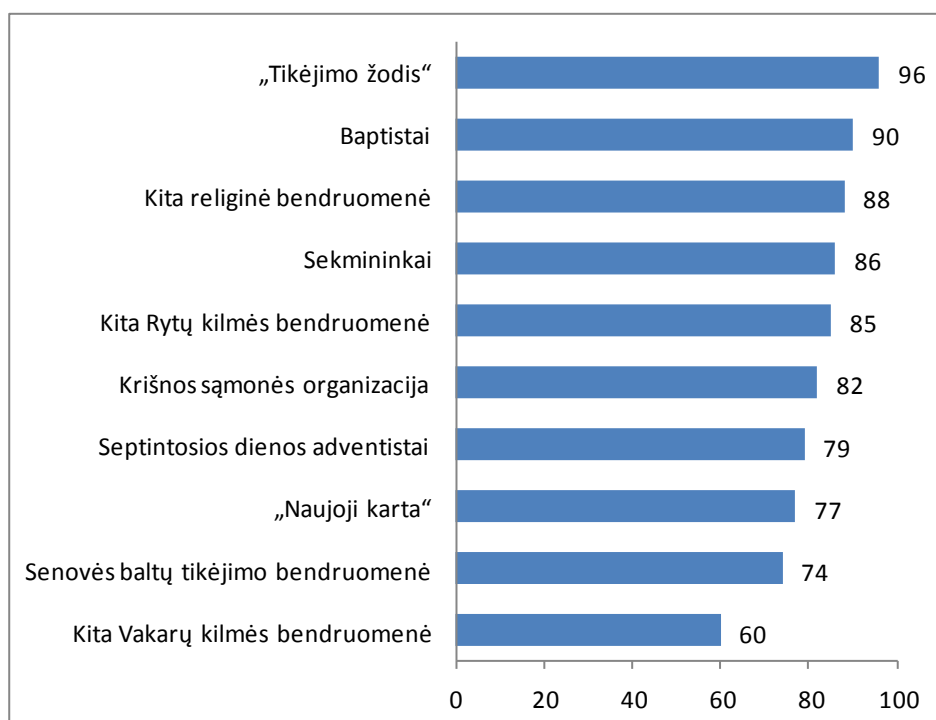
	Gyvenamojoje aplinkoje		Viešojoje aplinkoje		Kreipiantis dėl paslaugų	
	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys
Labai dažnai	0,7	5,4	0,7	3	0	0,5
Dažnai	5,3	7,9	10,8	10,4	4	3,5
Kartais	27,3	30	27	24,3	14	17,5
Labai retai	18	15,3	23	19,3	10	9,5
Niekada	38,7	32	32,4	35,1	58	58,5
Nežinau	10	9,4	6,1	7,9	14	10,5
Iš viso	100	100	100	100	100	100

Atliekant apklausą buvo klausiama, ar respondentai patyrė diskriminaciją įvairiuose kontekstuose: šeimoje, tarp pažįstamų, mokslo institucijoje, darbe, viešojoje aplinkoje, taip pat – valstybės ar savivaldybės institucijoje (8 klausimas).

Visų pirma reikia pažymėti, kad, apibendrintais duomenimis, absoliuti dauguma apklaustų religinių mažumų bendruomenių narių (net 85 proc.) yra patyrę diskriminaciją religijos pagrindu. Tokios diskriminacijos nurodė nepatyrę 11 proc. asmenų, dar 4 proc. asmenų nebuvo tikri, ar buvo diskriminuojami religijos pagrindu. Tai dar kartą patvirtina, kad diskriminacijos religijos pagrindu tema Lietuvoje yra aktuali.

Išskaidžius apibendrintus atsakymus apie patirtą diskriminaciją pagal lytį matyti, kad vienodas skaičius (po 85 proc.) vyrų ir moterų nurodė patyrę diskriminaciją religijos pagrindu. Su diskriminacijos patirtimi nelabai siejasi ir išsilavinimo veiksnys: ~83 proc. pradinį ir vidurinį išsilavinimą turinčių respondentų nurodė buvę diskriminuojami, o tarp turinčiųjų aukštesnį ir aukštąjį išsilavinimą tokių buvo atitinkamai 84 ir 85 proc.

Pažvelgus į respondentų atsakymų apie diskriminaciją jų atžvilgiu pjūvį pagal konfesijas matyti, kurių religinių mažumų bendruomenių nariai su diskriminacija religijos pagrindu susiduria dažniausiai: kaip matyti iš 10 pav., dažniausiai – „Tikėjimo žodžio“ bendruomenių nariai (diskriminaciją nurodė patyrę 96 proc.), kiek mažiau – baptistų ir kategorijai „Kitos“ priskirtų bendruomenių (bahajų ir kt.) nariai (atitinkamai 90 ir 88 proc.). Mažiausiai diskriminacija paliečia „Kitai Vakarų kilmės bendruomenės“ kategorijai priskirtų bendruomenių tikinčiuosius²³ (60 proc.) ir „Romuvos“ religinės bendruomenės narius (74 proc.).

10 pav. Religinių bendruomenių narių susidūrimai su diskriminacija pagal konfesijas (proc.)

Atliekant tyrimą buvo siekiama nustatyti ir tai, kokiuose kontekstuose religinių mažumų bendruomenės jaučiasi diskriminuojamos. Apibendrinus duomenis matyti, kad daugiausia su diskriminacija susiduriama viešojoje aplinkoje ir pažįstamų rate (atitinkamai 52 proc. ir 51 proc. respondentų); mažiau diskriminuojami respondentai jautėsi darbe ir šeimoje (atitinkamai 43 proc. ir

²³ Šiai kategorijai buvo priskirti respondentai, save įvardiję tiesiog protestantais ar evangelikais, taip pat save priskyrę Naujosios apaštalių bažnyčios, Tarptautinės Kristaus bažnyčios, Išganymo armijos bendruomenėms.

44 proc.), taip pat – mokslo institucijose (38 proc.). Mažiausiai diskriminacijos, anot apklaustų respondentų, patiriama valstybės ir (ar) savivaldybės institucijoje (24 proc. respondentų teigė šiose įstaigose buvę diskriminuojami) (žr. 10 lentelę). Žinoma, pažymėtina, kad valstybės institucijose, palyginti su kitais diskriminacijos kontekstais, asmuo praleidžia kur kas mažiau laiko.

10 lentelė. Religinių mažumų bendruomenių narių susidūrimai su diskriminacija dėl religijos (proc.)

	Šeima	Draugai, pažįstami	Švietimo institucija	Darbovietė	Viešojoje erdvėje	Valstybės ir (ar) savivaldybės institucija
Patyrė	44	51	38	43	52	24
Nepatyrė	51	41	44	43	39	64
Nežino	4	7	12	10	8	9
Neatsakė	1	1	6	4	1	3
Iš viso	100	100	100	100	100	100

Apklausos anketoje esančius diskriminacijos rodiklius (jie panašūs, bet varijuoja pagal kontekstą) galima apibendrinti pagal diskriminacijos formą (žr. 11 lentelę). Diskriminacija galėjo būti žodinė (patyčios, juokeliai, įžeidžiančios replikos), praktinė (pvz., atsisakymas priimti į darbą) arba smurtinė (išvayimas iš namų, fizinio skausmo sukėlimas ir pan). Šis apibendrinimas labai santykinis ir subjektyvus (pvz., kai kuriuose kontekstuose priekabiavimą galima priskirti ir prie smurtinės, ir prie praktinės, ir prie žodinės diskriminacijos), tačiau naudingas siekiant palyginti.

Akivaizdu, kad dažniausiai diskriminacija būna žodinė. Tokią ją įvairiuose kontekstuose jautę nurodė nuo 16 proc. (savivaldybės ir valstybės institucijose) iki 45 proc. (tarp pažįstamų, viešojoje aplinkoje) respondentų.

Respondentų nurodytos praktinės diskriminacijos rodiklis aukščiausias yra šeimoje – 8 proc. (atsisakymas remti finansiškai), taip pat tarp pažįstamų (7 proc. – atsisakymas remti morališkai), gana reikšmingas ir darbo aplinkoje (atsisakymas įdarbinti, paaukštinimo galimybių ribojimas, grasinimas žodžiu, skundas prieš asmenį – po 4 proc.).

Smurtinė diskriminacija rečiausia, tačiau labiausiai pasireiškia šeimoje (3 proc. respondentų nurodė patyrę smurtą šeimoje, 2 proc. buvo išvaryti iš namų), taip pat viešojoje erdvėje (2 proc.); ji visai nepasireiškė darbo, valstybės ir (ar) savivaldybių įstaigų kontekstuose.

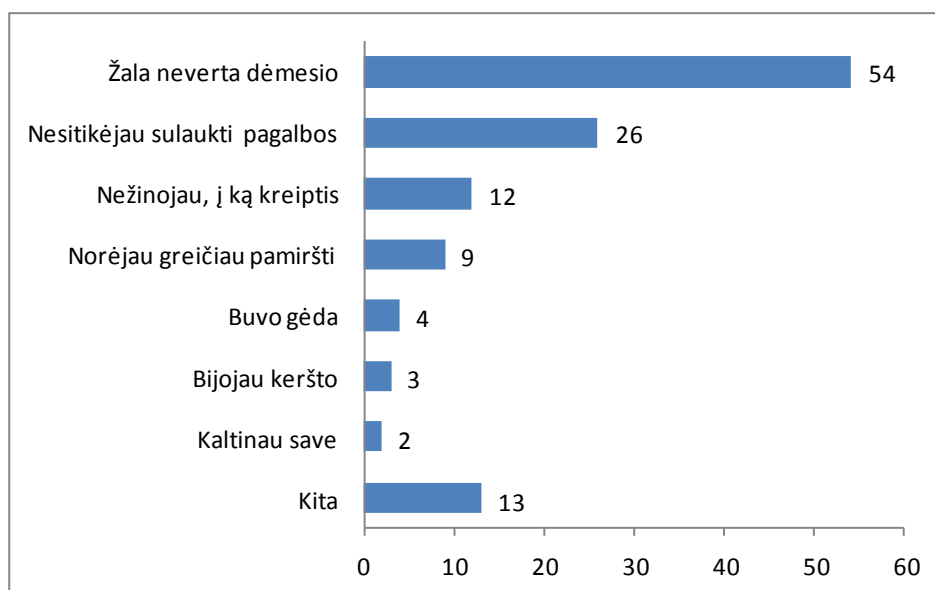
11 lentelė. Susidūrimai su diskriminacija ir jų kontekstai

Kontekstas	Žodinė	Praktinė	Smurtinė
Šeimoje	40 %	8 %	3 % (smurtas – 3 %; išvartymas iš namų – 2 %)
Tarp pažįstamų	45 %	7 % (atsisakymas remti morališkai)	1 %
Mokslo institucijoje	32 % (studentų, moksleivių patyčios; mokytojų patyčios – 11 %)	0 % (išmetimas iš mokslo įstaigos); nebuvo klausiama apie galimą diskriminaciją vertinant studijas	1 % (studentų, moksleivių smurtas)
Darbe	32 %	>4 % (atsisakymas įdarbinti, paaugstinimo galimybių ribojimas, grasinimas žodžiu, skundas – po 4 %; atleidimas iš darbo, pareigų pažeminimas – po 2 %, darbo užmokesčio mažinimas, drausminė nuobauda – po 1 %)	0 % (fizinė prievarta, smurtas)
Viešojoje aplinkoje	>45 % (įžeidžiančios replikos, juokeliai – 45 %; pravardžiavimas – 27 %; grasinimai – 9 %)	>5 % (priekabiavimas – 5 %; plėšimas, vagystė, turto sugadinimas – 1 %)	2 %
Valstybės ir (ar) savivaldybės institucijoje	>16 % (ignoravimas – 16 %; patyčios, pašaipos – 9 %)	>6 % (atsisakymas aptarnauti – 6 %, psichologinis smurtas – 4 %)	0 %

Diskriminaciją jautusių asmenų buvo klausiama, ar jie į ką nors dėl to kreipėsi (9 kl.). Paaiškėjo, kad religinių mažumų bendruomenių nariai iš esmės nėra linkę kreiptis pagalbos susidūrę su diskriminacija – net 86 proc. diskriminuotų respondentų į nieką nesikreipė. Daugiausia buvo kreipiamasi į religinės bendruomenės vadovybę (6 proc.) ir policiją (3 proc.), gydymo įstaigą ar psichologą (atitinkamai 2 proc. ir 1 proc.), taip pat į klausimyne neįvardytus pagalbos šaltinius (4

proc.). Dėl labai mažo skaičiaus asmenų, kurie kreipėsi (faktiškai visi rezultatai nesiekia statistinės paklaidos ribos), neįmanoma įvertinti, ar Lietuvoje yra suteikiama veiksminga pagalba besikreipiantiems dėl diskriminacijos religijos pagrindu, ypač valstybės įstaigose ir institucijose (pvz., 1 proc. respondentų teigė sulaukę policijos pagalbos, 2 proc. – nesulaukę). Religinės bendruomenės vadovybės pagalba, pasak 6 proc. į ją besikreipusių respondentų, buvo labai veiksminga.

Paprašyti paaiškinti, kodėl nesikreipė pagalbos, respondentai dažniausiai nurodydavo, kad patirta žala nebuvo verta dėmesio (54 proc.), kad nesitikėjo sulaukti pagalbos (26 proc.) arba kad nežinojo, į ką kreiptis (12 proc.). 9 proc. pažymėjo norėję kuo greičiau pamiršti tą įvykį (žr. 11 pav.).

11 pav. Atsakymai į klausimą „Kodėl patyrę diskriminaciją į nieką nesikreipėte?“ (N = 305) (proc.)

Respondentų buvo paprašyta įvertinti keletą teiginių, susijusių su jų saugumu dėl religinių įsitikinimų, politikų požiūriu į religines mažumas, lygiomis galimybėmis darbo vietoje ir pan. 57 proc. respondentų sutiko arba visiškai sutiko su teiginiu, kad politikų ir valstybės pareigūnų požiūris į religinių mažumų bendruomenes juos skaudina, 33 proc. visiškai sutiko arba sutiko su teiginiu, kad savo šeimoje dėl savo išpažįstamos religijos jaučiasi saugūs, 33 proc. sutiko su teiginiu, kad jaučia įtampą darbe / mokslo įstaigoje dėl savo išpažįstamos religijos, o net 61 proc. respondentų sutiko su teiginiu, kad daugiau reakcijų kasdieniniame gyvenime sulaukia jų elgesys, sąlygotas išpažįstamos religijos, nei pati išpažįstama religija.

Dauguma respondentų sutiko su teiginiu, kad, palyginti su kitų religinių bendruomenių atstovais, jų galimybės darbe yra tokios pačios (59 proc.); šeštadalis su šiuo teiginiu nesutiko. Vis dėlto dauguma respondentų teigė nejaučiantys diskriminacijos kasdieniniame gyvenime (54 proc.),

nors ketvirtadalis pažymėjo, kad diskriminaciją jaučia. 20 proc. respondentų nurodė, kad savo darbe ar mokslo įstaigoje dėl savo išpažįstamos religijos jaučiasi nesaugūs, o 53 proc. nurodė, kad jaučiasi saugūs. Grįžtant prie religinio pliuralizmo tipų, šie rezultatai labiausiai kreipia į pliuralizmo, kaip tolerancijos, tipą, ne pliuralizmo, kaip dalyvavimo, bendradarbiavimo tipą, nes per didelė respondentų dalis jaučiasi nesaugi ar diskriminuojama.

Respondentų buvo klausiama, ar jie sutinka su įvairiais teiginiais apie požiūrį į kitas konfesijas ir apie santykį su kitomis religijomis bei jas išpažįstančiais asmenimis. Pažymėtina, kad net 90 proc. respondentų sutiko su teiginiu, jog palaiko kontaktus su asmenimis, išpažįstančiais kitas religijas, o 87 proc. respondentų nurodė, jog kitą religiją išpažįstantis asmuo galėtų būti jo draugas (su šiuo teiginiu nesutiko 3 proc. respondentų).

47 proc. respondentų sutiko su teiginiu, kad jų religinė bendruomenė turėtų labiau bendradarbiauti su kitus tikėjimus išpažįstančiomis religinėmis bendruomenėmis (16 proc. respondentų su šiuo teiginiu nesutiko).

Bendradarbiavimo kuriant Lietuvos visuomenę nuostatas buvo bandoma patikrinti teiginiu „Mano religinė bendruomenė kartu su kitus tikėjimus išpažįstančiomis religinėmis bendruomenėmis gali kurti Lietuvos ateitį“. Su šiuo teiginiu sutiko 76 proc. respondentų, nesutiko 10 proc. Toks didelis sutikusiųjų procentas rodo, kad religinėms mažumoms priklausantys asmenys nėra užsisklendę savo kultūrinėse nišose tiek, kad jiems pasidarytų nesvarbu kurti pilietinę visuomenę, nes pilietiškumas šiems asmenims anaipol nesvetimas.

Įdomi yra atsakymų į klausimus apie santykius su kitų konfesijų tikinčiaisiais analizė ir suskirsčius juos pagal konfesijas. Įvairių konfesijų tikintieji faktiškai vienodai atsakė į klausimą, ar jie palaiko kontaktus su žmonėmis, išpažįstančiais kitą religiją, taip pat į klausimą, ar kitą religiją išpažįstantis žmogus galėtų būti draugu; išimtis – 7 proc. su teiginiu nesutinkančių baptistų ir 5 proc. sekmininkų. Iš tų, kurie labiausiai patenkinti savo religinės bendruomenės santykių su kitus tikėjimus išpažįstančiomis bendruomenėmis mastu, paminėtini baptistai, sekmininkai, „Naujosios kartos“ bendruomenės tikintieji (su teiginiu „Mano religinė bendruomenė turėtų labiau bendradarbiauti su kitus tikėjimus išpažįstančiomis religinėmis bendruomenėmis“, iš anksčiau nurodytų grupių nesutiko 29 proc. baptistų, 40,5 proc. sekmininkų ir 19 proc. „Naujosios kartos“ bendruomenės narių). Iš mažiausiai linkusių prieštarauti šiam teiginiui paminėtini Krišnos sąmonės religinio judėjimo (0 proc.), senovės baltų tikėjimo (1 proc.) ir „Tikėjimo žodžio“ bendruomenės atstovai (5,5 proc.).

Teiginiui „Mano religinė bendruomenė kartu su kitus tikėjimus išpažįstančiomis religinėmis bendruomenėmis gali kurti Lietuvos ateitį“ pritarė net 96,6 proc. „Tikėjimo žodžio“ religinės bendruomenės atstovų, 70 proc. baptistų, 57,1 proc. sekmininkų, 71,1 proc. adventistų, 52 proc. „Naujosios kartos“ bendruomenės tikinčiųjų, 85,3 proc. senovės baltų tikėjimo atstovų, 88,2 proc.

Krišnos sąmonės religinės bendruomenės atstovų, 83 proc. kategorijai „Kita Vakarų“ priskirtų religinių bendruomenių tikinčiųjų, 65 proc. kategorijai „Kita Rytų“ priskirtų religinių bendruomenių tikinčiųjų ir 94,1 proc. kategorijai „Kita“ priskirtų religinių bendruomenių tikinčiųjų. Šie rezultatai itin įdomūs, nes nematyti jų sąsajų, pvz., su požiūriu į diskriminacijos religijos pagrindu paplitimą Lietuvoje arba kitais susidūrimų su diskriminacija rodikliais. Nors buvo galima spėti, kad susidūrimas su diskriminacija darys neigiamą įtaką visuomenės grupių pasiryžimui kurti Lietuvos ateitį ir šiame procese bendradarbiauti su kitomis religinėmis bendruomenėmis, tyrimo rezultatai to nerodo. Pavyzdžiui, net 99 proc. „Tikėjimo žodžio“ bendruomenės narių buvo įsitikinę, kad Lietuvoje žmonės yra diskriminuojami dėl religijos ar įsitikinimų (taigi, jie tuo įsitikinę labiausiai iš visų religinių bendruomenių atstovų), tačiau matyti, jog būtent „Tikėjimo žodžio“ bendruomenės nariai yra labiausiai įsitikinę, kad jų bendruomenė kartu su kitomis gali kurti Lietuvos ateitį. Taip pat pažymėtina, kad, 47,3 proc. pastarosios bendruomenės narių manymu, Lietuvoje vyraujanti religinė bendruomenė Katalikų bažnyčia yra vienas labiausiai diskriminaciją skatinančių veiksnių Lietuvoje, – tai vėlgi galėjo sąlygoti apatišką požiūrį į siekį drauge su kitomis religinėmis bendruomenėmis kurti Lietuvos ateitį, tačiau tyrimo rezultatai rodo ką kita. Jie leidžia manyti, kad religinių bendruomenių pasirengimą pliuralizmo, kaip dalyvavimo, tipui lemia anaipol ne jų žinios apie diskriminaciją religijos pagrindu Lietuvoje ir ne susidūrimas su tokia diskriminacija. Šio nusiteikimo šaknų reikėtų ieškoti kitur, galbūt čia svarbūs pačių religinių bendruomenių mokymo apie įsitraukimą į pilietinę visuomenę aspektai, kurie šiame tyrime nebuvo nagrinėjami.

5. Apibendrinimas ir išvados

Atliekant empirinį tyrimą buvo suformuluotos trys hipotezės. Pirmoji hipotezė, – kad religinių mažumų bendruomenių nariai susiduria su diskriminacija įvairiuose socialiniuose kontekstuose, – pasitvirtino. Iš tyrimo medžiagos matyti, kad diskriminacija dėl religijos Lietuvoje egzistuoja.. Apklausos rezultatai parodė, kad dauguma religinių mažumų bendruomenių narių yra vadinami sektantais, o jų bendruomenėms lipdoma „sektos“ etiketė.

Antroji tyrimo hipotezė, – kad religinių mažumų nariai yra linkę nutylėti apie patiriamą diskriminaciją dėl religijos, – taip pat pasitvirtino. Paaiškėjo, kad net devyni iš dešimties respondentų teigė buvę diskriminuojami dėl religijos. 85 proc. respondentų, susidūrusių su diskriminacija dėl religijos, į nieką dėl to nesikreipė. Tai leidžia patvirtinti prielaidą, kad asmenys, diskriminuojami dėl religijos, nesikreipia pagalbos į vienintelę instituciją, nagrinėjančią tokius skundus Lietuvoje – Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą; iš ją pasiekiančių skundų skundai apie diskriminaciją dėl religijos sudaro vos 1–2 proc.

Išanalizuoti tyrimo duomenys neprieštarauja ir trečiajai hipotezei – kad Lietuvoje vyrauja religinio pliuralizmo, kaip tolerancijos, tipas. Tai, kad dauguma respondentų teigė jautę diskriminaciją, liudija, jog Lietuvoje vis dar nelabai nutolta nuo elementariausio Williamo R. Hutchisono išskirto religinio pliuralizmo tipo – pliuralizmo kaip tolerancijos, t. y. elementarios religinio pliuralizmo pakopos, kurioje visuomenės religinis pliuralizmas pasireiškia kaip leidimas religinėms mažumoms veikti tol, kol jos nekonfliktuoja su daugumos religiją išpažįstančia visuomenės dalimi, neišsiskiria kultūrinėmis normomis ir (arba) sarkastišku požiūriu į religines mažumas. Tai, kad daugiau nei pusė respondentų pritaria teiginiui, jog politikų ir valstybės pareigūnų požiūris į religines mažumas juos skaudina, taip pat rodo, kad Williamo R. Hutchisono išskirtas religinio pliuralizmo, kaip dalyvavimo, tipas Lietuvoje nėra įsitvirtinęs. Kultūroje, įskaitant politinę, visuomenės pliuralizmas dar netapo vertybe, – kaip vertybė tebesuvokiamas religinis homogeniškumas, pasireiškiantis ir nedraugišku politikų bei valstybės pareigūnų požiūriu į tradicinėmis nelaikomas religines mažumas.

Kita vertus, tyrimo duomenys leidžia daryti prielaidą, kad pačios religinės mažumos yra pasirengusios pliuralizmui, kaip dalyvavimui. Tyrimo metu paaiškėjo, kad dauguma respondentų sutinka su teiginiu, kad jų religinės bendruomenės gali kartu su kitomis religinėmis bendruomenėmis kurti Lietuvos ateitį. Taip pat didžiuma apklaustųjų sutiko, kad kitą religiją išpažįstantis asmuo gali būti jų draugu. Žinoma, tai – tik keli rodikliai, leidžiantys daryti prielaidą, tačiau jai patikrinti reikėtų papildomo tyrimo. Mūsų tyrimas neapėmė religinių mažumų narių nuostatų konkrečių religinių bendruomenių (ypač – dominuojančios Lietuvoje religinės bendruomenės) atžvilgiu, tad negalime daryti tvirtos išvados apie religinių mažumų atvirumą, tačiau

tai gali būti įdomi tolimesnių tyrimų hipotezė.

Svarbiausi tradicinėmis nelaikomų religinių mažumų bendruomenių narių apklausos rezultatai:

1. Tyrime dalyvavę tradicinėmis nelaikomų religinių mažumų bendruomenių nariai skyrėsi nuo visų kitų Lietuvos gyventojų tuo, kad daugiau nei pusė jų turėjo aukštąjį išsilavinimą ir tik vienas dešimtadalis jų gyveno ne mieste.
2. Daugiau nei pusė tradicinėmis nelaikomų religinių mažumų bendruomenių narių artimųjų priklauso tai pačiai religinei bendruomenei kaip ir respondentai (52 proc.), o ketvirtadalio respondentų artimieji priklausė ne tai pačiai religinei bendruomenei.
3. Apie savo tikėjimą tyrimo respondentai linkę atvirai bendrauti su šeimos nariais (95 proc. respondentų artimųjų žino apie jų tikėjimą), artimiausiais draugais (85 proc.), giminėmis (69 proc.), o neatviriausi yra su kolegomis darbe / mokslo įstaigoje (43 proc.).
4. 67 proc. tyrimo respondentų buvo pavadinti sektantais, 87 proc. teigė, kad jų religinė bendruomenė buvo pavadinta sekta.
5. Dažniausiai „sektanto“ etiketė lipdoma „Tikėjimo žodžio“ bendruomenės nariams, rečiausiai – Senovės baltų tikėjimo religinei bendruomenei ir Rytų kilmės bendruomenėms (išskyrus Krišnos sąmonės organizaciją).
6. Sektantais dažniausiai nebuvo vadinami respondentai, priklausantys senovės baltų tikėjimo bendruomenei ir kitoms Rytų kilmės religinėms bendruomenėms.
7. Kad Lietuvoje žmonės yra diskriminuojami dėl religijos, labiausiai buvo įsitikinę krikščioniškos kilmės bendruomenių, mažiausiai – Rytų kilmės bendruomenių (išskyrus Krišnos sąmonės organizaciją) nariai.
8. Vienu svarbiausiu veiksnium, skatinančiu diskriminaciją dėl religijos Lietuvoje, religinių mažumų nariai laiko Katalikų bažnyčią (taip teigė 52 proc. apklaustųjų); žiniasklaida buvo minima kaip antrasis svarbiausias veiksnys (43 proc.), o teisės aktai, apribojantys religinių mažumų bendruomenių galimybes visuomenėje, buvo įvardijami kaip trečiasis svarbiausias veiksnys (juos paminėjo 32 proc. apklaustųjų).
9. Su išankstine neigiama nuostata religinių mažumų nariai rečiausiai susiduria kreipdamiesi dėl paslaugų į valstybės ar savivaldybių įstaigas (4 proc.), dažniausiai – viešojoje aplinkoje (12 proc.).
10. Net 85 proc. apklaustųjų teigė buvę diskriminuojami religijos pagrindu. Susidūrimų su diskriminacija dažnumas iš esmės nepriklauso nuo tikinčiojo lyties ar išsilavinimo. Sprendžiant iš tyrimo duomenų, Lietuvoje diskriminuojami religijos pagrindu dažniausiai jaučiasi „Tikėjimo žodžio“ bendruomenės nariai (96 proc.), rečiausiai iš tyrime reikšmingai atstovautų bendruomenių su diskriminacija susidūrė senovės baltų religinės bendruomenės

nariai (74 proc.).

11. Kontekstas, kuriame dažniausiai susiduriama su diskriminacija, yra viešoji aplinka (51 proc.) ir pažįstamų ratas (49 proc.), rečiausiai – valstybės ir (ar) savivaldybių institucijos (25 proc. respondentų šiame kontekste jautėsi diskriminuojami).
12. Visuose kontekstuose diskriminacija dažniausiai būna žodinė (patyčios, pašaipos ir pan.). Gerokai retesnė – praktinė diskriminacija: atsisakymas remti šeimoje (8 proc.), atsisakymas įdarbinti (4 proc.), atleidimas iš darbo ir pan. Pati rečiausia – smurtinė diskriminacija (su ja teigė susidūrę 3 proc. apklaustųjų).
13. Patyčių, pašaipų šeimoje yra susilaukę 40 proc. apklaustųjų, iš pažįstamų – 45 proc., mokslo institucijose ir darbe – 32 proc., viešojoje aplinkoje – 45 proc., valstybės ir savivaldybių institucijose – 9 proc. apklaustųjų.
14. Šeimoje su praktine diskriminacija susidūrė 8 proc. apklaustųjų, tarp pažįstamų – 7 proc., nenurodė su ja susidūrę mokslo institucijose, o darbe taip diskriminuojami teigė jautęsi daugiau kaip 4 proc. apklaustųjų.
15. Susidūrę su diskriminacija, religinių mažumų nariai nėra linkę kreiptis pagalbos ar siekti apginti savo teises. Populiariausias pagalbos šaltinis – religinės bendruomenės vadovybė, į kurią, susidūrę su diskriminacija, kreipėsi 6 proc. respondentų. Tokiais atvejais niekur nesikreipė net 86 proc. respondentų.
16. Dėl diskriminacijos religijos pagrindu nesikreipiama su pagalbos prašymais ar skundais dėl įvairių priežasčių, iš kurių svarbiausia – respondentai nemano, kad žala buvo verta dėmesio (54 proc. atvejų). 26 proc. nesikreipė, nes nesitikėjo sulaukti pagalbos, 12 proc. nežinojo, į ką kreiptis, 9 proc. teigė norėję greičiau pamiršti įvykį.
17. Tradicinėmis nelaikomų religinių mažumų narių nuomonė apie santykius su kitais tikėjimus išpažįstančiaisiais, kitomis religinėmis bendruomenėmis ir bendradarbiavimą kuriant Lietuvos ateitį rodo, kad religinėms mažumoms Lietuvoje apskritai nebūdinga užsisklęsti nuo visuomenės ir kitų religijų narių, be to, joms nesvetimas pilietiškumas, siekis dirbti kartu bendram visuomenės labui.
18. Tradicinėmis nelaikomų religinių mažumų narių nuomone, svarbiausias prioritetas kovojant su diskriminacija religijos ir tikėjimo pagrindu Lietuvoje – panaikinti teisės aktuose esančio egzistuojančių religinių bendruomenių skirstymoą į tradicines ir kitas (netradicines) panaikinimas. Kiti svarbiausi diskriminacijos dėl religijos prevencijos prioritetai, anot respondentų, yra susiję su visuomenės, valstybės institucijų darbuotojų ir politikų švietimu, didesnio žiniasklaidos objektyvumo siekiu.

Rekomendacijos

Išanalizavus mokslinę literatūrą ir empirinio tyrimo duomenis apie religinės įvairovės pripažinimą bei religinių mažumų lygių galimybių užtikrinimą Lietuvoje galima suformuluoti šias rekomendacijas tolesniems empiriniams tyrimams, socialinės ir švietimo politikos kūrėjams:

1. Toliau tyrinėjant religinių mažumų bendruomenes būtų svarbu išnagrinėti jų nuostatas, susijusias su pilietiškumu ir tolerancija kitų religinių bendruomenių narių atžvilgiu.
2. Atsižvelgiant į kintantį Lietuvos religinį žemėlapį, didėjantį religinių bendruomenių skaičių, reikėtų inicijuoti „Lyginamosios religijotyros“ dalyko įtraukimą į bendrojo ugdymo programas, užtikrinti jo įgyvendinimą – parengti šio dalyko programą, vadovėlių ir mokytojų.
3. Atsižvelgiant į šiandieninę Konstitucinę doktriną, sumažinti Lietuvos teisės aktuose įtvirtintą nelygybę tarp tradicinių ir tradicinėmis nelaikomų religinių bendruomenių; ilgalaikėje perspektyvoje panaikinti skirstymą į tradicines ir kitas religines bendruomenes.
4. Inicijuoti Lietuvos visuomenės informavimo apie religines mažumas kampanijas.
5. Inicijuoti valstybės ir savivaldybės tarnautojų, žurnalistų ir pačių religinių mažumų bendruomenių narių mokymus apie diskriminaciją dėl religijos ir įsitikinimus.

Literatūra

1. Ališauskienė, M. 2004. *New Age Milieu in Lithuania: The Case of the Academy of Parapsychology*. Paper presented at CESNUR conference, Baylor University, Waco, Texas, 17-20 June.
2. Ališauskienė, M. 2009. The Peculiarities of Lithuanian Satanism: Between Crime and Atheism in the Cyberspace. In: Petersen, J. A. (ed.). *Contemporary Religious Satanism: A Critical Anthology* (p. 121–128). Ashgate.
3. Ališauskienė, M. 2012. Šiuolaikinis hinduizmas ir Lietuvos religinis laukas. *Kultūra ir visuomenė*, 3 (2): 51–69.
4. Ališauskienė, M.; Schröder, I. W. (eds.). 2011. *Religious Diversity in Post-Soviet Society Ethnographies of Catholic Hegemony and the New Pluralism in Lithuania*. Surrey: Ashgate.
5. Barker, E. 1989. *New Religious Movements: A Practical Introduction*. London: HMSO Publication Centre.
6. Barker, E. 1997. But Who Is Going to Win? National and Minority Religions in Post-Communist Society. In: Borowik, I.; Babinski, G. (eds.). *New Religious Phenomena in Central and Eastern Europe* (p. 25–62). Krakow: Nomos.
7. Beckford, J. A. 1995. Cults, Conflicts and Journalists. In: Towler, R. (ed.). *New Religions and the New Europe* (p. 99–111). Aarhus: Aarhus University Press.
8. Beckford, J. A. 2003. *Social Theory and Religion*. Cambridge: Cambridge University Press.
9. Beresnevičius, G.; Glodenis, D. ir kt. 2009. *Religinės bendruomenės*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
10. Bouma, G. D.; Ling, R. 2009. Religious Diversity. In: Clarke, P. B. (ed.). *The Oxford Handbook of the Sociology of Religion* (p. 507–524). Oxford: Oxford University Press.
11. Hutchison, W. 2003. *Religious Pluralism in America: The Contentious History of a Founding Ideal*. USA: Yale University Press.
12. Krumina-Konkova, S. 2004. New Religious Minorities in the Baltic States. In: Lucas, Ph. C.; Robbins, T. (eds.). *New Religious Movement in the 21st Century. Legal, Political, and Social Challenges in Global Perspective* (p. 117–128). New York, London: Routledge.
13. Kuznecovienė, J.; Ališauskienė, M.; Glodenis, D.; Schroder I. W. 2012. *Religija Lietuvoje: tarp sekuliarizacijos ir (ar) kaitos?* Kaunas: VDU leidykla.
14. Markauskaitė, G. 2013. *Religinės įvairovės reprezentavimas Lietuvos internetinėje žiniasklaidoje*. Magistro baigiamasis darbas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
15. Newman, J. 1982. *Foundations of Religious Tolerance*. Toronto, Buffalo, London: University

of Toronto Press.

16. Peškaitis, A.; Glodenis, D. 2000. *Šiuolaikinis religingumas*. Vilnius: Vaga.
17. Pollack, D. 2003. Religiousness Inside and Outside the Church in Selected Post-Communist Countries of Central and Eastern Europe. *Social Compass*, 50 (3): 321–334.
18. Reingardė, J.; Vasiliauskaitė, N.; Erentaitė, R. 2010. *Tolerancija ir multikultūrinis ugdymas bendrojo lavinimo mokyklose*. Vilnius, Kaunas: Sorre.
19. Streikus, A. 2012. The History of Religion in Lithuania Since the Nineteenth Century. Ališauskienė, M.; Schröder, I. W. (eds.). *Religious Diversity in Post-Soviet Society: Ethnographies of Catholic Hegemony and the New Pluralism in Lithuania* (p. 37–56). Surrey: Ashgate.
20. Zielinska, K. 2006. Freedom of Religion and Beliefs in Poland – Ideologies and Reality. In: Borowik, I. (ed.). *Religions, Churches and Religiosity in Post-Communist Europe* (209–220). Krakow: Nomos.
21. Žiliukaitė, R. 2000. Religinių vertybių kaita Lietuvoje 1990–1999 metais. *Kultūrologija*, 6: 213–251. Vilnius: Gervėlė.
22. Žiliukaitė, R. 2001. Žiniasklaida ir netradicinės religinės bendruomenės bei bendrijos Lietuvoje. *Religija ir teisė pilietinėje visuomenėje*. Vilnius: Justitia, p. 112–115.
23. Žiliukaitė, R. 2007. Lietuvos gyventojų religinė tapatybė ir socialinės-politinės vertybės: skirtumas tarp kartų. Iš: Žiliukaitė, R. (sud.). *Dabartinės Lietuvos kultūros raidos tendencijos. Vertybiniai virsmai*. Kolektyvinė monografija. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas.

Interneto nuorodos:

1. Statistikos departamentas prie LRV. Internetinė prieiga: <http://www.stat.gov.lt/>.
2. LR švietimo įstatymas. Internetinė prieiga:
http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=279441&p_query=&p_tr2=.
3. LR Konstitucija. Internetinė prieiga: <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>.
4. LR religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas. Internetinė prieiga:
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=289917&p_query=&p_tr2=.
5. „Lietuvos gyventojų apklausa apie religinius judėjimus“. Tyrimą 2007 m. atliko Lietuvos ir Didžiosios Britanijos rinkos ir visuomenės nuomonės tyrimų kompanija „Baltijos tyrimai“ pagal LR teisingumo ministerijos užsakymą. Internetinė prieiga:
<http://www.religija.lt/straipsniai/tyrimai-analize-nuomones/teisingumo-ministerijoje-pristatytas-tyrimas-del-religiniu-judejimu>.
6. Apklausa: Lietuviai Lietuvoje mato mažiau diskriminacijos nei Vakarų europiečiai savo šalyse. *BNS*, 2012 m. lapkričio 25 d. Internetinė prieiga:

<http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=60073623>.

7. Introvigne, M. 2001. *Religijos ir tikėjimo laisvė krikščioniškame Vakarų pasaulyje*. Internetinė prieiga: <http://www.religija.lt/straipsniai/religija-visuomene-religijos-laisve/religijos-tikejimo-laisve-krikscioniskame-vakaru-pasaulyje>.
8. Lahayne, H. 2000. Spauda ir sektofobija. *Prizmė*, 1-2. Internetinė prieiga: http://www.prizme.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=138&Itemid=77.
9. Glodenis, D. 2001. Legislation on Religion and the Challenge of Pluralism in Lithuania. Internetinė prieiga: <http://en.religija.lt/content/legislation-religion-and-challenge-pluralism-lithuania>.
10. EVS (2011): European Values Study 2008: Integrated Dataset (EVS 2008). GESIS Data Archive, Cologne. ZA4800 Duomenų failo versija: 3.0.0, doi:10.4232/1.11004. Internetinė prieiga: <http://dx.doi.org/10.4232/1.11004>.

1 priedas

Gerbiame Jūsų rankose – Naujųjų religijų tyrimų ir informacijos centro atliekamo tyrimo anketa. Šiuo tyrimu siekiame iširti, kiek yra paplitusi diskriminacija dėl religijos ar įsitikinimų Lietuvos religinių mažumų bendruomenių narių atžvilgiu. Siekiame nustatyti, kaip ir kur diskriminacija reiškiasi. Ši anketa yra anoniminė, todėl visi asmeniškai Jūsų atsakymai bus slapti. Remdamasis šio tyrimo duomenimis, Naujųjų religijų tyrimų ir informacijos centras parengs rekomendacijas įstatymų leidėjams ir socialinės politikos atstovams, kaip būtų galima užtikrinti, jog religinių mažumų bendruomenių nariai Lietuvoje nebūtų diskriminuojami, inicijuos socialinius projektus. Apibendrinti tyrimo duomenys bus viešai pristatomi 2012 m. spalio–lapkričio mėn., – apie tai bus pranešta žiniasklaidos priemonėse ir interneto svetainėje www.religija.lt. Pildydami anketą, jeigu nenurodyta kitaip, vieną Jums tinkamiausią atsakymo numerį apibrėžkite apskritimu. Kilus klausimų dėl anketos pildymo ir paties tyrimo, prašome kreiptis į koordinatore dr. Mildą Ališauskienę el. paštu: milda@religija.lt.

Siūlome susipažinti su šiame tyrime svarbiomis sąvokomis:

Diskriminacija – tiesioginė ir netiesioginė diskriminacija, priekabiavimas, nurodymas diskriminuoti lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos pagrindu.

Tiesioginė diskriminacija – elgesys su asmeniu, kai lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos pagrindu jam taikomos ne tokios palankios sąlygos, kaip panašiomis aplinkybėmis yra, buvo ar būtų taikomos kitam asmeniui.

Netiesioginė diskriminacija – veikimas ar neveikimas, teisės norma ar vertinimo kriterijus, akivaizdžiai neutrali sąlyga ar praktika, kurie formaliai yra vienodi, bet juos įgyvendinant ar pritaikant atsiranda ar gali atsirasti faktinis naudojimosi teisėmis apribojimas arba privilegijų, pirmenybės ar pranašumo teikimas lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos pagrindu, nebent šį veikimą ar neveikimą, teisės normą ar vertinimo kriterijų, sąlygą ar praktiką pateisina teisėtas tikslas, o šio tikslo siekiama tinkamomis ir būtinomis priemonėmis.

1. Kokiai religinei bendruomenei Jūs save priskirate?

1. Baptistų bendruomenė
2. Jehovos liudytojų religinė bendruomenė
3. Krišnos sąmonės religinė bendruomenė
4. Naujosios apaštalų bažnyčios bendruomenė
5. „Naujosios kartos“ bendruomenė
6. Sekmininkų bendruomenė
7. Septintosios dienos adventistų bendruomenė
8. Senovės baltų tikėjimo bendruomenė
9. „Tikėjimo žodžio“ bendruomenė
10. Kita (įrašykite) _____

2. Ar Jūs pats(-i) asmeniškai buvote kada nors pavadintas(-a) sektantu?

1. Taip
2. Ne
3. Nežinau

3. Ar Jūsų religinė bendruomenė buvo kada nors pavadinta sekta?

1. Taip
2. Ne
3. Nežinau

4. Jūsų nuomone, ar žmonės Lietuvoje yra diskriminuojami dėl religijos ar įsitikinimų?

1. Taip (*toliau pereikite prie 5 klausimo*)
2. Ne (*toliau pereikite prie 6 klausimo*)
3. Nežinau (*toliau pereikite prie 6 klausimo*)

5. Jūsų nuomone, kas labiausiai skatina diskriminaciją dėl religijos ar įsitikinimų Lietuvoje?

(išsirinkite du svarbiausius atsakymus)

1. Lietuvos Respublikos valdžios institucijos (Prezidentas, Vyriausybė, ministerijos, Seimas)
2. Savivaldybės ir jų tarnautojai
3. Švietimo institucijos (mokyklos, universitetai ir t. t.)
4. Lietuvos katalikų bažnyčia
5. Teisės aktai, apribojantys religinių mažumų bendruomenių galimybes visuomenėje
6. Žiniasklaida
7. Kita (įrašykite) _____

6. Ar atvirai kalbate apie savo išpažįstamą tikėjimą, priklausymą religinei bendruomenei?

	Žino visi	Žino kai kurie	Nežino nė vienas
1. Artimiausi šeimos nariai	1	2	3
2. Giminės	1	2	3
3. Artimiausi draugai	1	2	3
4. Kolegos darbe / mokslo įstaigoje	1	2	3

7. Kaip dažnai susiduriate su išankstine neigiama nuostata Jūsų, kaip religinės mažumos bendruomenės nario, atžvilgiu? Išankstinė neigiama nuostata gali pasireikšti įžeidžiančiu žodžiu arba veiksmu.

	Labai dažnai	Dažnai	Kartais	Labai retai	Niekados nesusidūriau	Nežinau
1. Šeimoje	1	2	3	4	5	6
2. Tarp draugų	1	2	3	4	5	6
3. Mokslo institucijoje	1	2	3	4	5	6
4. Darbe	1	2	3	4	5	6
5. Gyvenamojoje aplinkoje (pvz., iš kaimynų ir t. t.)	1	2	3	4	5	6
6. Viešojoje aplinkoje (gatvėje, parduotuvėje, koncerte, internete ir t. t.)	1	2	3	4	5	6
7. Kreipiantis dėl paslaugų (pvz., policijoje, med. įstaigoje, sporto klube ir t. t.)	1	2	3	4	5	6

8A. Ar esate asmeniškai susidūręs(-usi) su kuria nors iš toliau išvardytų diskriminacijos formų? Nurodykite tik tuos atvejus, kurie buvo atsakas į Jūsų išpažįstamą religiją (pažymėkite visus Jums tinkamus variantus).

Šeimoje:

1. Patyčios, pašaipos (pvz.: įžeidimas)
2. Grasinimai žodžiu
3. Smurtas, prievarta (fizinio skausmo sukėlimas)
4. Atsisakymas remti finansiškai (iš šeimos narių)
5. Išvaymas iš namų
6. Nesusidūriau
7. Nežinau
8. Kita (įrašykite)_____

8B. Ar esate asmeniškai susidūręs(-usi) su kuria nors iš toliau išvardytų diskriminacijos formų? Nurodykite tik tuos atvejus, kurie buvo atsakas į Jūsų išpažįstamą religiją (pažymėkite visus Jums tinkamus variantus).

Tarp draugų, pažįstamų:

1. Patyčios, pašaipos (pvz.: įžeidimas)
2. Grasinimai žodžiu
3. Smurtas, prievarta (fizinio skausmo sukėlimas)
4. Atsisakymas remti morališkai
5. Išvaymas iš namų (jei gyvenote kartu)
6. Nesusidūriau
7. Nežinau
8. Kita (įrašykite)_____

8C. Ar esate asmeniškai susidūręs(-usi) su kuria nors iš toliau išvardytų diskriminacijos formų? Nurodykite tik tuos atvejus, kurie buvo atsakas į Jūsų išpažįstamą religiją (pažymėkite visus Jums tinkamus variantus).

Mokslo institucijoje:

1. Moksleivių / studentų patyčios (pvz.: įžeidinėjimas, priekabiavimas)
2. Moksleivių / studentų smurtas
3. Mokytojų / dėstytojų patyčios
4. Mokytojų / dėstytojų smurtas
5. Išmetimas iš mokslo institucijos arba privertimas ją palikti
6. Nesusidūriau
7. Nežinau
8. Kita (įrašykite)_____

8D. Ar esate asmeniškai susidūręs(-usi) su kuria nors iš toliau išvardytų diskriminacijos formų? Nurodykite tik tuos atvejus, kurie buvo atsakas į Jūsų išpažįtamą religiją (pažymėkite visus Jums tinkamus variantus).

Darbe:

1. Atsisakymas įdarbinti
2. Drausminė nuobauda
3. Darbo užmokesčio sumažinimas
4. Skundas Jūsų atžvilgiu
5. Grasinimas žodžiu
6. Pareigų pažeminimas
7. Patyčios (pvz.: juokeliai apie Jus)
8. Fizinė prievarta, smurtas (fizinio skausmo sukėlimas)
9. Psichologinė prievarta (psichologinio skausmo sukėlimas)
10. Pareigų paaugštinimo galimybių ribojimas
11. Atleidimas iš darbo
13. Nesusidūriau
14. Nežinau
15. Kita (įrašykite)_____

8E. Ar esate asmeniškai susidūręs(-usi) su kuria nors iš toliau išvardytų diskriminacijos formų? Nurodykite tik tuos atvejus, kurie buvo atsakas į Jūsų išpažįtamą religiją (pažymėkite visus Jums tinkamus variantus).

Viešojoje aplinkoje (gatvėje, viešuose susibūrimuose ir t. t.):

1. Pravardžiavimas
2. Įžeidžiančios replikos, juokeliai
3. Priekabiavimas
4. Grasinimai
5. Smurtas, prievarta (fizinio skausmo sukėlimas)
6. Plėšimas, vagystė, turto sugadinimas
7. Nesusidūriau
8. Nežinau
9. Kita (įrašykite)_____

8F. Ar esate asmeniškai susidūręs(-usi) su kuria nors iš toliau išvardytų diskriminacijos formų? Nurodykite tik tuos atvejus, kurie buvo atsakas į Jūsų išpažįtamą religiją (pažymėkite visus Jums tinkamus variantus).

Valstybės ir (ar) savivaldos institucijose:

1. Patyčios, pašaipos (pvz.: įžeidimas)
2. Atsisakymas aptarnauti
3. Priekabiavimas
4. Grasinimai
5. Ignoravimas
6. Fizinis smurtas (fizinio skausmo sukėlimas)
7. Psichologinis smurtas (psichologinio skausmo sukėlimas)
8. Nesusidūriau
9. Nežinau
10. Kita (įrašykite) _____

9. Jeigu susidūrėte bent su viena iš anksčiau paminėtų diskriminacijos formų (8A–8F klausimai), nurodykite, į ką kreipėtės? Jeigu į nieką nesikreipėte, pereikite prie 10 klausimo.

	<i>Taip, ir sulaukiau pagalbos</i>	<i>Taip, bet pagalbos nesulaukiau</i>
1. Policijos komisariatas	1	2
2. Teisininkai (teisėjai, advokatai ir t. t.)	1	2
3. Gydytojų įstaiga	1	2
4. Psichologai	1	2
5. Darbovietės profsąjunga	1	2
6. Nevyriausybinių organizacijų	1	2
7. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba	1	2
8. Religinės bendruomenės vadovybė	1	2
9. Kita (įrašykite) _____	1	2

10. Kodėl susidūręs(-usi) su diskriminacija dėl religijos ar įsitikinimų į nieką nesikreipėte? (galimi keli atsakymų variantai)

1. Nesitikėjau sulaukti pagalbos
2. Nežinojau, į ką kreiptis
3. Man buvo gėda dėl šio įvykio
4. Bijojau keršto
5. Nemaniau, jog skriauda ar žala buvo tokie rimti, kad apie tai reikėtų kam nors pasakoti
6. Dėl įvykio kaltinau save
7. Norėjau kuo greičiau pamiršti šį įvykį
8. Kita (įrašykite) _____

11. Prašome pasakyti, ar Jūs sutinkate, ar nesutinkate su kiekvienu toliau išvardytu teiginiu.

	Visiškai sutinku	Sutinku	Nežinau	Nesutinku	Visiškai nesutinku
1. Politikų ir valstybės pareigūnų požiūris į religinių mažumų bendruomenes mane skaudina	1	2	3	4	5
2. Savo šeimoje dėl savo išpažįstamos religijos jaučiuosi saugus	1	2	3	4	5
3. Jaučiu įtampą darbe / mokslo įstaigoje dėl savo išpažįstamos religijos	1	2	3	4	5
4. Daugiau reakcijų kasdieniniame gyvenime sulaukia mano elgesys, sąlygotas išpažįstamos religijos (pvz., alkoholio nevartojimas, mėsos nevalgymas), nei pati išpažįstama religija	1	2	3	4	5
5. Palyginti su kitų religinių bendruomenių atstovais, mano galimybės darbe yra tokios pačios	1	2	3	4	5
6. Dėl savo išpažįstamos religijos kasdieniniame gyvenime jaučiu diskriminaciją	1	2	3	4	5

12. Jūsų nuomone, kokie turėtų būti prioritetai kovojant su diskriminacija dėl religijos ar įsitikinimų Lietuvoje? (galimi keli atsakymų variantai)

1. Religinių bendruomenių skirstymo į tradicines ir kitas panaikinimas Lietuvos Respublikos teisės aktuose
2. Objektivesnis žiniasklaidos dėmesys religinėms bendruomenėms
3. Valstybės tarnautojų ir politikų švietimas apie religines mažumas
4. Visuomenės informavimo apie religines mažumas kampanijos
5. Nežinau
6. Kita (įrašykite)_____

13. Prašome pasakyti, ar Jūs sutinkate, ar nesutinkate su kiekvienu toliau išvardytu teiginiu?

	Visiškai sutinku	Sutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Nesu- tinku	Visiškai nesutinku
1. Aš nebijau, kad žmonės gali sužinoti apie mano išpažįstą religiją	1	2	3	4	5
2. Aš galiu laisvai kalbėti apie savo išpažįstą religiją viešai	1	2	3	4	5
3. Aš nenoriu, kad kas nors sužinotų apie mano išpažįstą religiją	1	2	3	4	5
4. Palaikau kontaktus su žmonėmis, išpažįstančiais kitą religiją	1	2	3	4	5
5. Žmogus, išpažįstantis kitą religiją, galėtų būti mano draugu	1	2	3	4	5
6. Mano religinė bendruomenė turėtų labiau bendradarbiauti su kitus tikėjimus išpažįstančiomis religinėmis bendruomenėmis	1	2	3	4	5
7. Mano religinė bendruomenė kartu su kitus tikėjimus išpažįstančiomis religinėmis bendruomenėmis gali kurti Lietuvos ateitį	1	2	3	4	5

14. Kokiai religinei bendruomenei priklauso Jūsų šeimos nariai?

1. Tai pačiai kaip ir aš
2. Jokiai
3. Nežinau
4. Kitai (*įrašykite*) _____

15. Jūsų lytis:

1. Vyras
2. Moteris

16. Jūsų amžius.....(suėję metai)

17. Išsilavinimas:

1. Pradinis
2. Nebaigtas vidurinis
3. Vidurinis
4. Aukštesnysis / spec. vidurinis
5. Aukštasis
6. Kita (*įrašykite*) _____

18. Nurodykite savo šeiminę padėtį.

1. Turiu sutuoktinį(-ę), su kuriuo(-ia) kartu gyvenu
2. Turiu sutuoktinį(-ę), bet gyvename atskirai
3. Turiu sugyventinį(-ę)
4. Nevedęs / netekėjusi
5. Išsiskyręs(-usi)
6. Našlys(-ė)
7. Kita (*įrašykite*) _____

19. Nurodykite savo užimtumą.

1. Pats(-i) sau darbdavys(-ė)
2. Samdomas(-a) darbuotojas(-a)
3. Bedarbis(-ė)
4. Namų šeimininkas(-ė)
5. Pensininkas(-ė)
6. Studentas(-ė)
7. Moksleivis(-ė)
8. Kita (*įrašykite*) _____

20. Jūsų gyvenamoji vieta:

1. Miestas (daugiau nei 3 000 gyventojų)
2. Miestelis (nuo 500 iki 3 000 gyventojų)
3. Kaimas (mažiau nei 500 gyventojų)

Ačiū už Jūsų atsakymus!

2 priedas

Religinių bendruomenių narių apklausos duomenų lentelės

1 lentelė. Atsakymų į 1 klausimą „Kokiai religinei bendruomenei Jūs save priskirate?“ apibendrinimas

Religinė bendruomenė	Atvejai	Procentai
a) „Tikėjimo žodžio“	74	20
b) Baptistų	73	20
c) Sekmininkų	42	12
d) Septintosios dienos adventistų	38	10
e) „Naujosios kartos“	22	6
f) Naujosios apaštalų bažnyčios	9	2
g) Tarptautinės Kristaus bažnyčios	6	2
h) Nurodė „protestantų“, „evangelikų“	6	2
i) Išganymo armijos	4	1
j) Senovės baltų tikėjimo	34	9
k) Krišnos sąmonės	17	5
l) „Brahma kumaris“	7	2
m) Dzenbudistų	6	2
n) Sachadža jogos	4	1
o) Tibeto budistų	3	1
p) Bahajų	7	2
r) Kitai	10	3
Iš viso	362	100

Dėl riboto respondentų skaičiaus, toliau apibendrinant rezultatus, konfesijos, kurioms priklausančių atsiliepusių ☐iekaip☐ntų buvo mažiau nei dešimt, bus sugrupuotos pagal šių religinių bendruomenių kilmę. Taigi, respondentų nurodytas „protestantų“, „evangelikų“, Naujosios apaštalų bažnyčios, Tarptautinės Kristaus bažnyčios, Išganymo armijos bendruomenės priskiriame kategorijai „Kita Vakarų“, o „Brahma kumaris“, Sachadža jogos, Tibeto budistų, dzenbudistų – kategorijai „Kita Rytų“. Bahajų tikėjimo

tikinčiuosius priskirsime kategorijai „Kita“, nes bahajų tikėjimas yra kilęs iš Artimųjų Rytų ir nepriskirtinas nė vienai iš anksčiau nurodytų kategorijų.

2 lentelė. Atsakymų į 1 klausimą „Kokiai religinei bendruomenei Jūs save priskirate?“ apibendrinimas sujungus smulkesnes religines bendruomenes (proc.)

Religinė bendruomenė	Procentai
a) „Tikėjimo žodžio“	20
b) Baptistų	20
c) Sekmininkų	12
d) Septintosios dienos adventistų	10
e) „Naujosios kartos“	6
f) Kitai Vakarų	7
g) Senovės baltų tikėjimo	9
h) Krišnos sąmonės	5
i) Kitai Rytų	6
j) Kitai	5
Iš viso	100

3 lentelė. Atsakymų į 2 klausimą „Ar Jūs pats(-i) asmeniškai buvote kada nors pavadintas(-a) sektantu?“ apibendrinimas (proc.)

Variantas	Procentai
Taip	67
Ne	23
Nežinau	8
NA	2
Iš viso	100

4 lentelė. Atsakymų į 2 klausimą „Ar Jūs pats(-i) asmeniškai buvote kada nors pavadintas(-a) sektantu?“ apibendrinimas suskirsčius pagal konfesijas (proc.)

	Taip	Ne	Nežinau	NA	Iš viso
a) „Tikėjimo žodžio“	88	4	8	0	100
b) Baptistų	74	16	8	1	100
c) Sekmininkų	69	26	5	0	100
d) Septintosios dienos adventistų	66	21	5	8	100
e) „Naujosios kartos“	68	23	5	5	100
f) Kitai Vakarų	64	28	8	0	100
g) Senovės baltų tik.	32	59	9	0	100
h) Krišnos sąmonės	59	29	6	6	100
i) Kitai Rytų	30	50	15	5	100
j) Kitai	71	18	12	0	100

5 lentelė. Atsakymų į 2 klausimą „Ar Jūs pats(-i) asmeniškai buvote kada nors pavadintas(-a) sektantu?“ apibendrinimas suskirsčius pagal lytį (proc.)

Atsakymas	Vyras	Moteris
Taip	66	68
Ne	28	20
Nežinau	5	10
NA	1	2
Iš viso	100	100

6 lentelė. Atsakymų į 2 klausimą „Ar Jūs pats(-i) asmeniškai buvote kada nors pavadintas sektantu?“ apibendrinimas suskirsčius pagal išsilavinimą (aukštasis / kita) (proc.)

Atsakymas	Aukštasis	Kita	NA
Taip	65	69	100
Ne	27	19	0
Nežinau	7	9	0
NA	1	3	0
Iš viso	100	100	100

7 lentelė. Atsakymų į 3 klausimą „Ar jūsų religinė bendruomenė buvo kada nors pavadinta sekta?“ apibendrinimas (proc.)

Atsakymas	Procentai
Taip	87
Ne	4
Nežinau	8
NA	1
Iš viso	100

8 lentelė. Atsakymų į 3 klausimą „Ar jūsų religinė bendruomenė buvo kada nors pavadinta sekta?“ apibendrinimas suskirsčius pagal konfesijas (proc.)

	Taip	Ne	Nežinau	NA	Iš viso
a) „Tikėjimo žodžio“	99	0	1	0	100
b) Baptistų	90	0	8	1	100
c) Sekmininkų	95	2	2	0	100
d) Septintosios dienos adventistų	92	3	5	0	100
e) „Naujosios kartos“	77	5	18	0	100
f) Kitai Vakarų	96	0	4	0	100
f) Senovės baltų tik.	47	29	24	0	100
h) Krišnos sąmonės	94	0	0	6	100
i) Kitai Rytų	60	5	30	5	100
j) Kitai	88	6	6	0	100

9 lentelė. Atsakymų į 4 klausimą „Jūsų nuomone, ar žmonės Lietuvoje yra diskriminuojami dėl religijos ar įsitikinimų?“ apibendrinimas (proc.)

Variantas	Procentai
Taip	81
Ne	8
Nežinau	10
NA	1
Iš viso	100

10 lentelė. Atsakymų į 4 klausimą „Jūsų nuomone, ar žmonės Lietuvoje yra diskriminuojami dėl religijos ar įsitikinimų?“ apibendrinimas suskirsčius pagal konfesijas (proc.)

	Taip	Ne	Nežinau	NA	Iš viso
a) „Tikėjimo žodžio“ bažnyčia	99	0	1	0	100
b) Baptistų	82	5	11	1	100
c) Sekmininkų	81	17	2	0	100
d) Septintosios dienos adventistų	92	3	0	5	100
e) „Naujosios kartos“	86	9	5	0	100
f) Kita Vakarų	60	16	24	0	100
g) Senovės baltų tikėjimo bendruomenė	74	9	18	0	100
h) Krišnos sąmonės	76	12	6	6	100
i) Kita Rytų	45	5	45	5	100
j) Kita	59	24	18	0	100

11 lentelė. Atsakymų į 5 klausimą „Jūsų nuomone, kas labiausiai skatina diskriminaciją dėl religijos ar įsitikinimų Lietuvoje?“ apibendrinimas (proc.)

Atsakymų variantai	Procentai
Lietuvos katalikų bažnyčia	52
Žiniasklaida	43
Teisės aktai, apribojantys religinių mažumų bendruomenių galimybes visuomenėje	32
Švietimo institucijos	16
Valdžios institucijos	9
Savivaldybės ir jų tarnautojai	4
Kita	10
NA	17

12 lentelė. Atsakymų į 5 klausimą „Jūsų nuomone, kas labiausiai skatina diskriminaciją dėl religijos ar įsitikinimų Lietuvoje?“ apibendrinimas suskirsčius pagal konfesijas (proc.)

	Valdžios institucijos		Savivaldybės ar jų tarnautojai		Švietimo institucijos		Lietuvos katalikų bažnyčia	
	Skatina	Neskatina	Skatina	Neskatina	Skatina	Neskatina	Skatina	Neskatina
a) „Tikėjimo žodžio“	86,5	13,5	93,2	6,8	94,6	5,4	52,7	47,3
b) Baptistų	94,5	5,5	98,6	1,4	80,8	19,2	46,6	53,4
c) Sekmininkų	95,2	4,8	100,0	0,0	88,1	11,9	42,9	57,1
d) Septintosios dienos adventistų	92,1	7,9	97,4	2,6	76,3	23,7	50,0	50,0
e) „Naujosios kartos“	95,5	4,5	100,0	0,0	81,8	18,2	36,4	63,6
f) Kita Vakarų	96,0	4,0	100,0	0,0	96,0	4,0	52,0	48,0
g) Senovės baltų tik.	73,5	26,5	91,2	8,8	64,7	35,3	29,4	70,6
h) Krišnos sąmonės	100,0	0,0	94,1	5,9	88,2	11,8	58,8	41,2
i) Kita Rytų	90,0	10,0	95,0	5,0	80,0	20,0	60,0	40,0
j) Kita	100,0	0,0	94,1	5,9	88,2	11,8	58,8	41,2

12 lentelė (tęsinys). Atsakymų į 5 klausimą „Jūsų nuomone, kas labiausiai skatina diskriminaciją dėl religijos ar įsitikinimų Lietuvoje?“ apibendrinimas suskirsčius pagal konfesijas (proc.)

	Teisės aktai		Žiniasklaida		Kita	
	Skatina	Neskatina	Skatina	Neskatina	Skatina	Neskatina
a) „Tikėjimo žodžio“	36,5	63,5	36,5	63,5	95,9	4,1
b) Baptistų	71,2	28,8	57,5	42,5	84,9	15,1
c) Sekmininkų	81,0	19,0	52,4	47,6	83,3	16,7
d) Septintosios dienos adventistų	68,4	31,6	57,9	42,1	89,5	10,5
e) „Naujosios kartos“	77,3	22,7	45,5	54,5	90,9	9,1
f) Kita Vakarų	92,0	8,0	68,0	32,0	88,0	12,0
g) Senovės baltų tik.	67,6	32,4	94,1	5,9	100,0	0,0
h) Krišnos sąmonės	82,4	17,6	58,8	41,2	100,0	0,0
i) Kita Rytų	80,0	20,0	85,0	15,0	75,0	25,0
j) Kita	88,2	11,8	52,9	47,1	82,4	17,6

13 lentelė. Atsakymų į 6 klausimą „Ar atvirai kalbate apie savo išpažįtamą tikėjimą, priklausymą religinei bendruomenei?“ apibendrinimas (proc.)

	Šeimos nariams	Giminėms	Artimiausiems draugams	Kolegoms darbe / mokslo įstaigoje
Žino visi	95	69	86	43
Žino kai kurie	4	29	14	51
Nežino nė vienas	1	1	0	4
NA	0	1	0	2
Iš viso	100	100	100	100

14 lentelė. Atsakymų į 6 klausimą „Ar atvirai kalbate apie savo išpažįtamą tikėjimą, priklausymą religinei bendruomenei?“ apibendrinimas pagal lytį: kolegoms darbe / mokslo įstaigoje (proc.)

	Vyras	Moteris
Visi	41	46
Kai kurie	54	50
Nė vienas	5	4
Iš viso	100	100

15 lentelė. Atsakymų į 7 klausimą „Kaip dažnai susiduriate su išankstine neigiama nuostata Jūsų, kaip religinės mažumos bendruomenės nario, atžvilgiu?“ apibendrinimas (proc.)

	Šeimoje	Tarp draugų	Mokslo institucijoje	Darbe	Gyvenamojoje aplinkoje	Viešojoje aplinkoje	Kreipiantis dėl paslaugų
Labai dažnai	4	1	1	4	3	2	0
Dažnai	5	5	7	5	7	10	4
Kartais	21	28	32	28	28	25	15
Labai retai	22	29	14	19	16	20	9
Niekada	44	32	22	29	34	33	57
Nežinau	3	4	14	9	9	7	12
NA	1	1	10	7	2	3	3
Iš viso	100	100	100				
Vidurkis*	1,1	1,38	1,24	1,19	1,19	0,61	0,99

* Vidurkis apskaičiuotas priskiriant taškus atsakymų variantams: 4 taškus – „Labai dažnai“, 3 taškus – „Dažnai“, 2 taškus – „Kartais“, 1 tašką – „Labai retai“, 0 taškų – „Niekada“; reikšmės svyruoja tarp 0 (niekada) ir 4 (labai dažnai).

16 lentelė. Atsakymų į 7 klausimą „Kaip dažnai susiduriate su išankstine neigiama nuostata Jūsų, kaip religinės mažumos bendruomenės nario, atžvilgiu?“ apibendrinimas suskirsčius pagal 14 klausimą „Kokiai religinei bendruomenei priklauso jūsų šeimos nariai?“ (proc.)

	Tai pačiai kaip ir aš	Kiti atsakymo variantai
Labai dažnai	1	8
Dažnai	3	7
Kartais	13	32
Labai retai	20	24
Niekada	60	27
Nežinau	2	2
Iš viso	100	100

17 lentelė. Atsakymų į 8A–8F klausimus „Ar esate asmeniškai susidūrę su kuria nors iš toliau išvardytų diskriminacijos formų?“ įvairiuose kontekstuose apibendrinimas*

Atsakymas	Procentai
Susidūrė	84
Nesusidūrė	11
Nežino	5
Iš viso	100

* Apibendrinimo principai: jei asmuo nors vienu atveju nurodė, kad su diskriminacija susidūrė, jis priskiriamas susidūrusiems su diskriminacija. Jei asmuo nurodė, kad su diskriminacija nesusidūrė visais atvejais (arba daugeliu atvejų, apie kitus nepateikdamas informacijos), jis priskiriamas nesusidūrusiems su diskriminacija. Jei asmuo nors vienu atveju nurodė, kad nežino, ar buvo diskriminuojamas, o visais kitais atvejais nurodė nesusidūręs su diskriminacija ar nenurodė informacijos, jis priskiriamas nežinantiems).

18 lentelė. Atsakymų į klausimus 8A-8F „Ar esate patyrę kurią nors iš išvardytų diskriminacijos formų?“ įvairiuose kontekstuose apibendrinimas, išskaidžius pagal konfesijas (proc.)

	Susidūrė	Nesusidūrė	Nežino	Iš viso
A) „Tikėjimo žodžio“ bažnyčia	96	3	1	100
B) Baptistų bendruomenė	90	7	3	100
C) Sekmininkų bendruomenė	86	10	5	100
D) Septintosios dienos adventistų bažnyčia	79	13	8	100
E) „Naujosios kartos“ bendruomenė	77	9	14	100
F) Kita Vakarų	60	32	8	100
G) Senovės baltų tikėjimo bendruomenė	74	24	3	100
H) Krišnos sąmonės organizacija	82	18	0	100
I) Kita Rytų	85	10	5	100
J) Kita	88	12	0	100

19 lentelė. Atsakymų į klausimus 8A-8F „Ar esate patyrę kurią nors iš išvardytų diskriminacijos formų?“ įvairiuose kontekstuose apibendrinimas, išskaidžius pagal lytį (proc.)

Atsakymas	Vyras	Moteris
Susidūrė	85	85
Nesusidūrė	11	11
Nežino	5	5
Iš viso	100	100

20 lentelė. Atsakymų į klausimus 8A-8F „Ar esate patyrę kurią nors iš išvardytų diskriminacijos formų?“ įvairiuose kontekstuose apibendrinimas, išskaidžius pagal išsilavinimą (proc.)

Atsakymas	Pradinis	Nebaigtas vidurinis	Vidurinis	Aukštesnysis / spec. Vidurinis	Aukštasis	Kita
Susidūrė	60	83	84	84	85	100
Nesusidūrė	20	0	14	7	12	0
Nežino	20	17	2	9	2	0
Iš viso	100	100	100	100	100	100

21 lentelė. Atsakymų į klausimus 8A-8F „Ar esate patyrę kurią nors iš išvardytų diskriminacijos formų?“ įvairiuose kontekstuose apibendrinimas, išskaidžius pagal amžiaus grupes (proc.)

Atsakymas	14–20 m.	21–30 m.	31–40 m.	41–50 m.	51–60 m.	61–70 m.	71> m.
Susidūrė	90	90	83	89	80	75	86
Nesusidūrė	3	10	15	5	13	14	14
Nežino	7	0	2	5	7	11	0
Iš viso	100	100	100	100	100	100	100

22 lentelė. Atsakymų į 8A–8F klausimus „Ar esate asmeniškai susidūrę su kuria nors iš toliau išvardytų diskriminacijos formų?“ įvairiuose kontekstuose apibendrinimas pagal visas diskriminacijos formas (proc.)

Atsakymai	Diskrimi- nacija šeimoje	Diskrimi-nacija draugų, pažįstamų rate	Diskrimi- nacija mokslo institucijoje	Diskrimi- nacija darbe	Diskrimi- nacija viešojoje erdvėje	Diskriminacija valstybės ar savivaldos institucijoje
Susidūrė	44	51	38	43	52	24
Nesusidūrė	51	41	44	43	39	64
Nežino	4	7	12	10	8	9
NA	1	1	6	4	1	3
Iš viso	100	100	100	100	100	100

23 lentelė. Atsakymų į 8A klausimą „Ar esate asmeniškai susidūrę su kuria nors iš toliau išvardytų diskriminacijos formų šeimoje?“ apibendrinimas (proc.)

Atsakymai	Procentai
Patyčios, pašaipos	40
Grasinimai žodžiu	12
Atsisakymas remti finansiškai	8
Smurtas, prievarta	3
Išvaymas iš namų	2
Nesusidūriau	51
Nežinau	4
Kita	4
NA	1

24 lentelė. Atsakymų į 8B klausimą „Ar esate asmeniškai susidūrę su kuria nors iš toliau išvardytų diskriminacijos formų tarp draugų, pažįstamų?“ apibendrinimas (proc.)

Atsakymai	Procentai
Patyčios, pašaipos	45
Atsisakymas remti morališkai	7
Grasinimai žodžiu	5
Smurtas, prievarta	1
Išvarymas iš namų, jei gyvenote kartu	0
Nesusidūriau	41
Nežinau	8
Kita	3
NA	1

25 lentelė. Atsakymų į 8C klausimą „Ar esate asmeniškai susidūrę su kuria nors iš toliau išvardytų diskriminacijos formų mokslo institucijoje?“ apibendrinimas (proc.)

Atsakymai	Procentai
Moksleivių / studentų patyčios	32
Mokytojų / dėstytojų patyčios	11
Moksleivių / studentų smurtas	1
Išmetimas iš mokslo institucijos arba privertimas ją palikti	0
Mokytojų / dėstytojų smurtas	0
Nesusidūriau	44
Nežinau	14
Kita	4
NA	6

26 lentelė. Atsakymų į 8D klausimą „Ar esate asmeniškai susidūrę su kuria nors iš toliau išvardytų diskriminacijos formų darbe?“ apibendrinimas (proc.)

Atsakymai	Procentai
Patyčios	32
Psichologinė prievarta	10
Atsisakymas įdarbinti	4
Pareigų paaugštinimo galimybių ribojimas	4
Grasinimas žodžiu	4
Skundas Jūsų atžvilgiu	4
Atleidimas iš darbo	2
Pareigų pažeminimas	2
Darbo užmokesčio sumažinimas	1
Drausminė nuobauda	1
Fizinė prievarta, smurtas	0
Nesusidūriau	43
Nežinau	11
Kita	4
NA	4

27 lentelė. Atsakymų į 8E klausimą „Ar esate asmeniškai susidūrę su kuria nors iš toliau išvardytų diskriminacijos formų viešojoje aplinkoje?“ apibendrinimas (proc.)

Atsakymai	Procentai
Įžeidžiančios replikos, juokeliai	45
Pravardžiavimas	27
Grasinimai	9
Priekabiavimas	5
Smurtas, prievarta, fizinio skausmo sukėlimas	2
Plėšimas, vagystė, turto sugadinimas	1
Nesusidūriau	39
Nežinau	8
Kita	2
NA	1

28 lentelė. Atsakymų į 8F klausimą „Ar esate asmeniškai susidūrę su kuria nors iš toliau išvardytų diskriminacijos formų valstybės ir (ar) savivaldos institucijose?“ apibendrinimas (proc.)

Atsakymai	Procentai
Ignoravimas	16
Patyčios, pašaipos	9
Atsisakymas aptarnauti	6
Psichologinis smurtas	4
Priekabiavimas	0
Fizinis smurtas	0
Grasinimai	0
Nesusidūriau	64
Nežinau	9
Kita	2
NA	2

29 lentelė. Atsakymų į 9 klausimą „Į ką kreipėtės, susidūrę su diskriminacija?“ apibendrinimas: kiek kreipėsi ir kiek į nieką nesikreipė (N = 305) (proc.)

Atsakymas	Procentai
Kreipėsi	10
Nesikreipė	86
NA	4
Iš viso	100

30 lentelė. Atsakymų į 9 klausimą „Į ką kreipėtės, susidūrę su diskriminacija?“ apibendrinimas (N = 305) (proc.)

Atsakymai	Policijos komisariatas	Teisininkai (teisėjai, advokatai ir kt.)	Gydymo įstaiga	Psichologai	Darbovietės profsajunga
Nesikreipiau	93	95	94	94	95
Kreipiausi, sulaukiau pagalbos	1	0	1	1	0
Kreipiausi, nesulaukiau pagalbos	2	0	0	0	0
NA	4	5	5	5	5
Iš viso	100	100	100	100	100

31 lentelė (tęsinys). Atsakymų į 9 klausimą „Į ką kreipėtės, susidūrę su diskriminacija?“ apibendrinimas (N = 305) (proc.)

Atsakymai	Nevyriausybės organizacijos	Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba	Religinės bendruomenės vadovybė	Kita
Nesikreipiau	94	95	90	92
Kreipiausi, sulaukiau pagalbos	1	0	6	3
Kreipiausi, nesulaukiau pagalbos	0	0	0	1
NA	5	5	4	4
Iš viso	100	100	100	100

32 lentelė. Atsakymų į 10 klausimą „Kodėl susidūręs(-usi) su diskriminacija dėl religijos ar įsitikinimų į nieką nesikreipėte?“ apibendrinimas (N = 305) (proc.)

Atsakymai	Procentai
Nemaniau, kad žala buvo verta dėmesio	54
Nesitikėjau sulaukti pagalbos	26
Nežinojau, į ką kreiptis	12
Norėjau kuo greičiau pamiršti šį įvykį	9
Man buvo gėda dėl šio įvykio	4
Bijojau keršto	3
Dėl įvykio kaltinau save	2
Kita	13

33 lentelė. Atsakymų į 11 klausimą „Ar sutinkate su išvardytais teiginiais?“ apibendrinimas (proc.)

	Visiškai sutinku	Sutinku	Nežinau	Nesutinku	Visiškai nesutinku	NA	Iš viso
1. Politikų ir valstybės pareigūnų požiūris į religinių mažumų bendruomenes mane skaudina	22	35	27	13	2	2	100
2. Savo šeimoje dėl savo išpažįstamos religijos jaučiuosi saugus	56	25	10	7	1	1	100
3. Jaučiu įtampą darbe / mokslo įstaigoje dėl savo išpažįstamos religijos	7	26	21	28	14	4	100
4. Daugiau reakcijų kasdieniniame gyvenime sulaukia mano elgesys, sąlygotas išpažįstamos religijos (pvz., alkoholio nevartojimas, mėsos nevalgymas), nei pati išpažįstama religija	26	35	18	15	4	2	100
5. Palyginti su kitų religinių bendruomenių atstovais, mano galimybės darbe yra tokios pačios	27	32	21	11	4	5	100
6. Dėl savo išpažįstamos religijos kasdieniniame gyvenime jaučiu diskriminaciją	4	22	18	40	14	2	100
7. Savo darbe / mokslo įstaigoje dėl savo išpažįstamos religijos jaučiuosi saugus	17	36	24	17	3	2	100

34 lentelė. Atsakymų į 12 klausimą „Kokie turėtų būti prioritetai kovojant su diskriminacija dėl religijos ar įsitikinimų Lietuvoje?“ apibendrinimas (proc.)

Atsakymų variantai	Procentai
Religinių bendruomenių skirstymo į tradicines ir kitas panaikinimas Lietuvos Respublikos teisės aktuose	62
Visuomenės informavimo apie religines mažumas kampanijos	56
Objektyvesnis žiniasklaidos dėmesys religinėms bendruomenėms	54
Valstybės tarnautojų ir politikų švietimas apie religines mažumas	48
Nežinau	3
Kita	9
NA	2

35 lentelė. Atsakymų į 13 klausimą „Ar sutinkate su išvardytais teiginiais?“ apibendrinimas (proc.)

	Visiškai sutinku	Sutinku	Nežinau	Nesutinku	Visiškai nesutinku	NA	Iš viso
1. Aš nebijau, kad žmonės gali sužinoti apie mano išpažįstamą religiją	59	28	9	2	1	1	100
2. Aš galiu laisvai kalbėti apie savo išpažįstamą religiją viešai	35	30	17	14	2	1	100
3. Aš nenoriu, kad kas nors sužinotų apie mano išpažįstamą religiją	5	17	21	31	24	2	100
4. Palaikau kontaktus su žmonėmis, išpažįstančiais kitą religiją	44	46	6	2	0	1	100
5. Žmogus, išpažįstantis kitą religiją, galėtų būti mano draugu	46	41	9	2	1	1	100

	Visiškai sutinku	Sutinku	Neži- nau	Nesu- tinku	Visiškai nesutinku	NA	Iš viso
6. Mano religinė bendruomenė turėtų labiau bendradarbiauti su kitus tikėjimus išpažįstančiomis religinėmis bendruomenėmis	18	29	35	11	5	2	100
7. Mano religinė bendruomenė kartu su kitus tikėjimus išpažįstančiomis religinėmis bendruomenėmis gali kurti Lietuvos ateitį	45	31	13	5	5	1	100

36 lentelė. Sutikimo su 13 klausimo 7 teiginiu „Mano religinė bendruomenė kartu su kitus tikėjimus išpažįstančiomis religinėmis bendruomenėmis gali kurti Lietuvos ateitį“ suskirstymas pagal konfesijas (proc.)

	Visiškai sutinku	Sutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Nesutinku	Visiškai nesutinku	Iš viso
a) „Tikėjimo žodžio“	61	34	1	3	1	100
b) Baptistų	33	37	10	7	13	100
c) Sekmininkų	33	24	21	14	7	100
d) Septintosios dienos adventistų	32	40	21	5	3	100
e) „Naujosios kartos“	19	33	29	5	14	100
f) Kita Vakarų	56	28	16	0	0	100
g) Senovės baltų tik.	59	27	12	3	0	100
h) Krišnos sąmonės	65	24	12	0	0	100
i) Kita Rytų	50	15	30	5	0	100
j) Kita	53	41	6	0	0	100

37 lentelė. Atsakymų į 14 klausimą „Kokiai religinei bendruomenei priklauso jūsų šeimos nariai?“ apibendrinimas (proc.)

Atsakymų variantai	Procentai
Tai pačiai kaip ir aš	52
Jokiai	16
Nežinau	2
Kitai	28
NA	1
Iš viso	100

Demografiniai rodikliai

38 lentelė. Atsakymų į 15 klausimą „Jūsų lytis“ apibendrinimas (proc.)

Atsakymo variantai	Procentai
Vyras	42
Moteris	57
NA	1
Iš viso	100

39 lentelė. Atsakymų į 16 klausimą „Amžius (suėję metai)“ apibendrinimas (N=345, NA=17) (percentilės)

Vidurkis	,05	,10	,25	,50 (medi- ana)	,75	,90	,95
40,21	18,9	21,0	27,0	39,0	50,0	62,0	67,0

40 lentelė. Atsakymų į 16 klausimą „Amžius (suėję metai)“ apibendrinimas (grupės, proc.)

Amžiaus grupė (metai)	14–20	21–30	31–40	41–50	51–60	61–70	71>	NA	Iš viso
Procentai	8	22	24	20	13	10	2	1	100

41 lentelė. Atsakymų į 17 klausimą „Išsilavinimas“ apibendrinimas (proc.)

Atsakymų variantai	Procentai
Pradinis	1
Nebaigtas vidurinis	3
Vidurinis	16
Aukštesnysis / spec. Vidurinis	19
Aukštasis	57
Kita	1
NA	1
Iš viso	100

42 lentelė. Atsakymų į 18 klausimą „Nurodykite savo šeiminių padėtį“ apibendrinimas (proc.)

Atsakymų variantai	Procentai
Turiu sutuoktinį(-ę), su kuriuo(-ia) kartu gyvenu	49
Turiu sutuoktinį(-ę), bet gyvename atskirai	1
Turiu sugyventinį	2
Nevedęs / netekėjusi	32
Išsiskyręs(-usi)	10
Našlys(-ė)	4
Kita	1
NA	1
Iš viso	100

43 lentelė. Atsakymų į 18 klausimą „Nurodykite savo šeiminių padėčių“ apibendrinimas suskirstant susituokusius asmenis pagal lytį (N = 360, NA = 2) (proc.)

	Vyras	Moteris
Susituokę	57	45
Nesusituokę	43	55
Iš viso	100	100

44 lentelė. Atsakymų į 19 klausimą „Nurodykite savo užimtumą“ apibendrinimas (proc.)

Atsakymų variantai	Procentai
Samdomas(-a) darbuotojas(-a)	53
Pensininkas(-ė)	12
Studentas(-ė)	9
Pats(-i) sau darbdavys(-ė)	8
Namų šeimininkas(-ė)	5
Bedarbis(-ė)	4
Moksleivis(-ė)	3
Kita	4
NA	2
Iš viso	100

45 lentelė. Atsakymų į 20 klausimą „Jūsų gyvenamoji vieta“ apibendrinimas (proc.)

Atsakymų variantai	Procentai
Miestas	89
Miestelis	6
Kaimas	4
NA	1
Iš viso	100

Ališauskienė, Milda; Glodenis, Donatas

Iššūkiai religinei įvairovei Lietuvoje: religinių mažumų perspektyva. Mokslo studija / Milda Ališauskienė
Donatas Glodenis. Vilnius: Naujųjų religijų tyrimų ir informacijos centras, 2013. – 94 p.: iliustr.

ISBN 978-609-95627-0-4 (internetinis)

Mokslo studiją „Iššūkiai religinei įvairovei Lietuvoje: religinių mažumų perspektyva“ sudaro įvadas, penki skyriai ir išvados. Studijoje aptariama religinės įvairovės problema šiuolaikinėje visuomenėje, reiškinių apibrėžtis, pagrindiniai bruožai, priežastys ir iššūkiai religinei įvairovei šiuolaikinėje visuomenėje. Mokslo studija baigiama rekomendacijomis, kaip įveikti iššūkius religinei įvairovei Lietuvoje.

Milda Ališauskienė
Donatas Glodenis

IŠŠŪKIAI RELIGINEI ĮVAIROVEI LIETUVOJE: RELIGINIŲ MAŽUMŲ PERSPEKTYVA

Mokslo studija

Redaktorė Simona Grušaitė
Viršelio autorius Virgaudas Minialga

Išleido: VšĮ „Naujųjų religijų tyrimų ir informacijos centras“
Traidienio g. 10-1, Vilnius